

JUHLAJULKAISU

**SUOMALAINEN
LAKIMIESYHDISTYS**

1898 · 22/10 · 1948

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

TOIMITUSKUNTA:

AARNE REKOLA

V. MERIKOSKI

TAUNO TIRKKONEN

ILMARI MELANDER

TYRVÄÄN KIRJAPAINO OY - VAMMALA 1948

ISSN 0356-7222

ISBN 978-951-855-702-2 (PDF)

Suomenkielinen lakialan kirjallisuus

Kirjoittanut

Hovioikeudenasessori *Paavo Alkio*

1. Suomenkielisen lakialan kirjallisuuden syntymisen edellytyksistä.

Ryhtyessämme tarkastelemaan suomenkielisen lakialan kirjallisuuden vaiheita on ensin syytä lyhyesti selvittää eräitä edellytyksiä, jotka vähitellen täytyessään tekivät puheena olevan kirjallisuuden lajin syntymisen mahdolliseksi.

Suomenkielisen kirjan historia alkaa Agricolasta. Painettua suomenkielistä teosta ei kaiken todennäköisyyden mukaan ole ollut olemassa ennen hänen aapistaan, joka ilmestyi vuosien 1538—1543 välimailloilla. Kuitenkaan suomenkieli ei näihin aikoihin ollut kokonaan kirjallisesti viljelemätöntä siinä mielessä, ettei kirjoitettuja tekstejä olisi ollut, minkä Agricolakin myöntää, kun hän Uuden Testamentin esipuheessaan lausuu, että ennen hänen työtään suomenkieli oli »iuri wähe/ ia lehes ei miteken kirjoisa eli pockstauisa prucattu taicka harioitettu». Söderköpingissä vuonna 1441 pidetyn kirkolliskokouksen päätöksen mukaisesti eräät rukoukset oli kirkoissa luettava kansalle sen omalla kielellä. Piispa Maunu III Särkilahden vuonna 1492 antamien synodaalisääntöjen mukaan nämä rukoukset oli kirjoitettava kansan kielelle, jotta pappi joka kerralla lukisi ne samalla tavalla ja kansa ne siten helpommin oppisi.¹ Agricolaa aikaisem-

¹ Ks. *Vikman*, Suomen kansan lukutaidon synty ja kehitys Ruotsin vallan aikana, 1910, s. 4 s.; *Hyötyniemi*, Suomen kansanopetuksen historia ennen nykyaikaista kansakoululaitosta, 1942, s. 15 s.; *Tarkiainen*, Suomalaisen kirjallisuuden historia, 1934, s. 65 s. — Vrt. *Rapola*, Vanha kirjasuomi, 1945, s. 17, jossa vuoden 1492 asemesta mainitaan vuosi 1592.

malta ajalta näitä tekstejä ei kuitenkaan ole säilynyt. Sensijaan alioikeuksien pöytäkirjoissa on katoliselta ajalta tavattu jonkinverran kirjoitettua suomenkieltä.² Psalttarin suomennosta varten Agricolalla oli käytettävissään Turun koulun oppilaiden Paavali Juusten johdolla ja opastuksella tekemiä psalttarin virsien suomennoksia.³ Kielimiehet ovat sitä mieltä, että keskiaikainen sanastotraditio oli jo melkoisen vakiintunut, joskin kirjallisesti viljelemätön, kun Agricola alkoi kirjallisen toimintansa.⁴

Jo Agricolan elämäntyön alkamisvuosikymmenellä, 1540-luvulla, valmistui myöskin ensimmäinen tunnettu lainsuomennos, joka kuitenkin jäi painamatta. Siihen palaamme järempänä.

Agricolan jälkeen suomen kirjakielen kehittäminen tapahtui lähes kolmen vuosisadan ajan pääasiassa uskonnollisen kirjallisuuden merkeissä. Suomen kulttuurihistoriaan kuuluvat tämän alan nimistä 1500-luvulta etenkin Jaakko Suomalainen eli Finno, virsikirjan tekijä, ja Paavali Juusten, messukirjan tekijä, 1600-luvulta Hemminki Maskulainen, joka laati uuden virsikirjan, Eerikki Sorolainen, katekismuksen ja postillan tekijä, sekä Matthias Salamnius ja Henrikki Florinus, ja 1700-luvulta Pärttyli Whaël, Gabriel Calamnius, Daniel Juslenius, Juhana Wegelius, Christfrid Ganander ja monet muut.⁵ Lainsuomentajien Herra Martin, Ljungo Tuomaanpojan ja Abraham Kollaniuksen suoritukset eivät päässeet vaikuttamaan kielen kehitykseen, kun heidän suomennoksensa jäivät painamatta.

Kirjakielimme kehittymismahdollisuudet eivät kuitenkaan pysyneet tasaisesti myötäisinä. Jo 1600-luvun lopulla, mutta varsinkin seuraavalla vuosisadalla tapahtuu kehityksessä aluksi taantumista ja lopuksi miltei täydellinen pysähdys. Tämä johtuu muuttuneista yhteiskunnallisista oloista. Uuden ajan ensimmäisellä vuosisadalla ja vielä 1600-luvullakin Suomessa puhuttiin suomen kieltä kaikissa piireissä, myöskin ns. ylempien kansanluokkien keskuudessa. Papisto oli alunperin suomalaista.⁶ Turun

² Ks. Hausen, *Bidrag till Finlands historia* I, s. 70 ja 117; Krohn, *Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet*, 1897, s. 26 s.

³ Schmidt, *Paavali Juusten ja Suomen piispain kronikka*, 1943, s. 16 ja 76.

⁴ Lauri Hakulinen, *Suomen kielen rakenne ja kehitys* II, 1946, s. 113 s.

⁵ Tekstinäytteitä ks. A. V. Koskimies, *Agricolasta Juteiniin*, 1921, ja kielen kehityksestä Rapola, m.t. s. 24 ss.; Hakulinen, m.t. s. 115 ss.; Tarkiainen, m.t. s. 74 ss.

⁶ Ks. Vikman, m.t. s. 9. — Juusten mainitsee piispain kronikassaan piispa Follin-

hovioikeudessa oli suomen kielen käyttämisellä tämän tuomioistuimen alkuaikoina niin tärkeä merkitys, että hovioikeuden ensimmäinen presidentti Niilo Bjelke katsoi itsellään olevan aihetta pyrkiä eroon virastaan, kun hän ei osannut suomea.⁷ Saman hovioikeuden kolmas presidentti Juho Kurki, joka oli aikansa etevimpiä ja vaikutusvaltaisimpia suomalaisia, oli perinpohjaisesti perehtynyt suomen kieleen.⁸ Alioikeuksissa lienee käsittely suomenkielisillä seuduilla vielä 1600-luvulla tapahtunut ainakin pääasiallisesti suomen kielellä, mutta sanotun vuosisadan loppupuolella ja seuraavalla vuosisadalla hovioikeus koettaa pontevin toimenpitein saada suomen kielen häviämään alioikeuksien pöytäkirjoista.⁹ Se seikka, että suomenkielinen käsittely yleensä oli mahdollinen, johtuu ilmeisesti suurelta osalta 1500-luvulla alkunsa saaneesta lainlukijajärjestelmästä. Kun valtakunnan mahtavat miehet, joille tuomarinvirat lahjoitettiin, eivät itse lähteneet Suomeen hoitamaan virkojaan, palkkasivat he viranhoitajiksi lainlukijoita, jolloin valinnan perusteena mahdollisesti usein oli vaaditun palkan pienuus.¹⁰ Tällainen menettelytapa johti ilmeisesti joskus siihen, että lainlukija oli lahjottava¹¹ ja taitamaton. Mutta järjestelmän ei kuitenkaan ole tarvinnut olla varsin niin keho kuin miksi sitä on moitittu. Useassa tapauksessa tuomarinvirkaan nimitetty sotilas tai muu korkea herra ei ehkä olisi pystynyt hoitamaan virkaa sen paremmin kuin lainlukija, ehkäpä ei niinkään hyvin. Usein myöskin lainlukijat olivat oppi-

giuksesta (Turun piispana 1558—1563) erikoisesti, että tämä tarvitsi tulkkia sekä yksityisissä että julkisissa toimissaan, jotka koskivat suomalaisia; ks. *Schmidt*, m.t. s. 81 ja 113.

⁷ *Palmén*, Suomen kielen asema eri aikoina, Oma Maa IV, 1909, s. 437.

⁸ Ks. *Forsman*, Suomen lainsäädännön historia I, 1896, s. 383; *Westerlund*, Åbo hovrätts presidenter, ledamöter och tjänstemän 1623—1923, 1923, s. 10.

⁹ Ks. *Melander*, Entisaikain oikeudenkäynti Suomessa, LM 1929, s. 205 ss.; *Krohn*, m.t. s. 165 s.

Erittäin noitavainojen aikana noituudesta syytettyjä tutkittaessa oikeuksien pöytäkirjoihin merkityt suomenkieliset loitsut ovat muodostuneet historian- ja kansanrunouden tutkijoille kiintoisiksi tutkimuskohteiksi; ks. *Hertzberg*, Vidskepelsen i Finland på 1600-talet, 1889, s. 58; *Malin* ja *Kaukoranta*, Vähänkyröläisen talonpojan Heikki Yrjänänpoika Pukin suomenkieliset muistiinpanot vuosilta 1664—1684, erip. Virittäjästä 1927, s. 6 s. aliv. 2; *Luukko*, Etelä-Pohjanmaan historia III, 1945, s. 740 ss.; *Oja*, Varsinaissuomalainen käärmeen loitsu 1600-luvulta, Virittäjä 1947, s. 253 ss.

¹⁰ Ks. *Forsman*, m.t. s. 357 ss., 362.

¹¹ Ks. *Kokoelma Suomen kansan sananlaskuja*, 1906, s. 189 s.

neita miehiä¹² ja, mikä tärkeintä, he osasivat suomen kieltä ja tunsivat maan olot.¹³

Kaarle IX suhtautui suosiollisesti suomen kieleen. Hänen kehoitukseltaan lienee Ljungo Tuomaanpoika ryhtynyt suomennostyöhönsä, ja Kaarle IX:n toimesta aloitettiin maanlain suomalaisen laitoksen painaminen Tukholmassa vuonna 1610, joskin painatustyö sitten, kuten tiedetään, keskeytyi.¹⁴ Saman kuninkaan ohjeiden mukaan laaditussa lakiehdotuksessa ehdotettiin säädettäväksi, että suomalaisen aatelismiehen tulisi osata lukea ja kirjoittaa suomea, latinaa ja saksaa.

Turun akatemiassa kuului sen alkuaikoina asiaan, että Ruotsista tulleet professorit ja ylioppilaat opettelivat suomen kielen.¹⁵ Akatemian konsistorissa oltiin vuonna 1645 sitä mieltä, että konsistorin sihteerin tuli olla perehtynyt sekä suomen että ruotsin kieleen.¹⁶ Pietari Brahella on kuolemmattomat ansiot suomen kielen aseman säilyttämisessä 1600-luvun Suomessa.¹⁷

Porthanin lausuman mukaan vielä 1700-luvun alussa papisto, useimmat vallassäätyiset maalla sekä suurin osa kaupunkien kauppiaista ja porvareista yleisesti viljelivät suomen kieltä keskinäisessä seurustelussaan.¹⁸

Mutta suomalaisen tradition täten sitkeästi jatkuessa oli jo 1600-luvun loppupuolella alkanut esiintyä ilmiöitä, jotka sitten johtivat suomalaisuu-

¹² Turun hovioikeuden asessori ja Turun akatemian professori Johan Stiernhöök toimi lainlukijana Ahvenanmaalla 1641–1646; ks. Roos, Johan Stiernhööks åländska domböcker, 1946.

Mattias Paavalinpoika, laihialaisen talonpojan poika, joka 1600-luvun puolivälin tienoilla toimi lainlukijana ensin Maskun ja Piikkiön tuomiokunnissa ja sittemmin Korsholman kreivikunnassa ja Laihian vapaaherrakunnassa, oli opiskellut lakia Tarton yliopistossa, jossa lainopin opetus silloin oli hyvin edustettuna.

Lainsuomentaja Hartikka Speitz, josta myöhemmin puhutaan enemmän, toimi lainlukijana; hän oli opiskellut ainakin Wittenbergin yliopistossa. Ks. Raevuori, Suomalaisen lakiteoksen juhlavuosi, LM 1943, s. 129.

Usein toimivat papit lainlukijoina, mm. lainsuomentajana tunnetuksi tullut Kalajoen kirkkoherra Ljungo Tuomaanpoika; ks. Forsman, m.t. s. 352.

¹³ Tästä huomauttaa Forsman, m.t. s. 353, 370.

¹⁴ Ks. Melander, Kaarle IX, Oma Maa V, 1910, s. 855.

¹⁵ Ks. Söderhjelm, Svensk litteratur i Finlands kultur, Litterära uppsatser I, 1925, s. 139; Kaila, Kolmesataa vuotta suomalaista yliopistoelämää, 1940, s. 33.

¹⁶ Ks. Heikel, Helsingin yliopisto 1640–1940, 1940, s. 31.

¹⁷ Ks. Palmén, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran viisikymmenvuotinen toimi ynnä suomalaisuuden edistys 1831–1881, 1881, s. 4; Heikel, m.t. s. 21 s.

¹⁸ Ks. Forsman, m.t. s. 369 s. aliv. 1; Söderhjelm, m.t. s. 138 s.; Rapola, m.t. s. 68.

delle ahtaisiin aikoihin. Voitaneen sanoa, että virkamiehistön varsinainen ruotsalaistaminen alkaa Kaarle XI:n hallitusaikana. Tämä kuningas ei katsonut aiheelliseksi virkanimityksissä kiinnittää huomiota hakijain suomen kielen taitoon eikä hän välittänyt Turun hovioikeuden suomenkielen taitoisille hakijoille antamista puoltolauseista.¹⁹ Varsinaiset suuret mul-listukset kielioloissa tapahtuivat kuitenkin vasta isonvihan jälkeen. Tässä sodassa suomalainen sivistynyt luokka harveni pahasti, ja sijaan muutti Ruotsista ruotsalaista virkamiehistöä.²⁰ Ruotsin kieli saavutti oikeuden-käytön ja hallinnon alalla yksinomaisen aseman. Suomalaiset miehet, jotka ryhtyivät valtion palvelukseen, omaksuivat ruotsin kielen. Kun suomalaista kirjallisuutta ja suomalaisia kouluja ei ollut, jäi suomen kieli — uskonnollista kirjallisuutta lukuunottamatta — kirjallisesti viljelemättö-mäksi »rahvaankieleksi», ja suomalaiset miehet 1700-luvulla ja 1800-luvun alkupuolella — Chydenius, Porthan, Arwidsson, Snellman; lakimiehistä mainittakoon Calenius ja Nordström — kirjoittivat teoksensa vieraalla kielellä.

Ruotsissa ilmaantui 1700-luvulla suunnitelmia Suomen pakollisesta ruot-salaistamisesta. Maaherra J. von Palmenbergin ehdotuksen mukaan ruotsa-laistamistyö olisi ollut aloitettava ruotsalaistamalla jumalanpalvelukset ja sallimalla vain ruotsinkielisten kirjojen julkaiseminen sekä säätämällä, että muutaman vuoden kuluttua suomen kielen puhumista ei enää olisi sallittava tuomioistuimissa. Turun hovioikeuden presidentti Åkerhjelm, joka oli vakuuttunut Suomen virkamiehistön jo tapahtuneesta ruotsalais-tumisesta, selitti vuonna 1738 mielellään näkevänsä sen ruotsalaistamis-työn jatkuvan, jota Ruotsin hallitus oli yrittänyt Suomessa tehdä.²¹ Myssy-puolueen johtama Suomea koskevien asioiden deputatio valmisti vuoden 1747 valtiopäivien asettamana suomenkielen virallista käyttöä suosivan mietinnön, mutta hattujen päästyä valtaan lopullinen mietintö muodostui

¹⁹ Ks. *Melander*, Kaarle XI, Oma Maa II, 1908, s. 512.

²⁰ Ks. *Palmén*, Suuri Pohjoismaiden sota I, Oma Maa I, 1907, s. 15; *A. V. Koskimies*, Suomalainen runous Ruotsinvallan loppuaikana, vv. 1721—1809, Oma Maa V, s. 660; *Kaila*, m.t. s. 25 s.; *Heikel*, m.t. s. 127. — Julius Krohnin tutkimusten merkityksestä Suo-men entisten sivistysolojen selvittämisessä ks. *Godenhjelm*, Julius Krohn, Oma Maa III, 1908, s. 270.

²¹ Ks. *Palmén*, Suomen kielen asema, s. 439; *Krohn*, m.t. s. 172 s.; *Tarkiainen*, m.t. s. 86 s.; *Simolin*, Suomen papisto eri aikoina, Oma Maa V, s. 876.

sisällöltään päinvastaiseksi: se tarkoitti Suomen kansan ruotsalaistamista.²²

Jo 1700-luvulla oli kuitenkin alkanut esiintyä myöskin eräitä yksinäisiä ilmiöitä, jotka viittasivat suomalaisen kansallistietoisuuden heräämiseen. Valtakunnan suurvalta-ajan Ruotsissa kohottama isänmaallinen ja kansallinen innostus sai aikaan vastaavaa, joskin heikompaa ja haparointaa ajattelua, jonka kohteena oli Suomi Ruotsista erillisenä isänmaana. Tämän suuntaisista ilmiöistä on syytä mainita Daniel Jusleniuksen teos *Aboa vetus et nova* (1700),²³ jonka romanttinen näkemys Suomen menneisyyteen, joskaan sillä nykyaikana ei enää ole historiallista arvoa, ilmeisesti teoksen ilmestyessä herätti innostusta Turun akatemiassa opiskelevassa nuorisossa.²⁴ — Jo 1700-luvun alkupuolella kiintyy huomio suomalaiseen kansanrunouteen; merkittävää on, että Turun tuomiokapituli vuonna 1729 kehoitti kiertokirjeessään pappeja keräämään vanhoja runoja. Jonkinlaista pohjaa oli siis tällä alalla jo olemassa, kun Porthan vuonna 1766 ryhtyi julkaisemaan väitelmäsarjaansa *De poësi Fennica*. Porthanin tunnetusta elämäntyöstä johtaakin sitten suora linja hänen kuulujen oppilaittensa — Kellgren, Tengström, Franzén — kautta varsinaisiin kansallisen heräämisen suuriin nimiin Arwidssoniin, Lönnrotiin, Snellmaniin ja Yrjö-Koskiseen.

Vielä 1800-luvun ensi vuosikymmenien romantikot pitivät selvänä, että kansallisuus ja kieli ovat erottamattomassa yhteydessä keskenään ja kirjoittivat suomen kielestä äidinkielenään, vaikka käyttivätkin ruotsinkielistä.²⁵ Syystä lausui Fredrik Cygnaeus eräässä kirjoituksessaan vuonna 1842, käsitellessään suomenkielisen kirjallisuuden silloista tilaa, epäilevänsä, ettei maailmassa ole toista kansalliskirjallisuutta, joka viimeksi kuluneina vuosisatoina olisi edistynyt yhtä hitain askelin kuin varsinainen suomalainen kirjallisuus, sitten kun jo oli astuttu niin suuri valmistava

²² *Palmén*, Tvenne aktstycken från Frihetstiden, Historiallinen Arkisto VI, 1878, s. 164 ss.; *Krohn*, m.t. s. 173 s.

²³ Ilmestynyt vuonna 1929 Erik Ahlmanin suomentamana nimellä *Vanha ja uusi Turku*.

²⁴ Ks. *Ahlmanin* esipuhe *Vanha ja uusi Turku*-teoksessa ja *Söderhjelm*, Åboromantiken, *Skrifter* VI, 1924, s. 39.

²⁵ Ks. *Söderhjelm*, Åboromantiken, s. 170; *Puntila*, Ruotsalaisuus Suomessa, 1944, s. 136.

askel, että oli saatu aikaan täydellinen raamatunkäännös.²⁶ Cygnaeuksen lausuma lienee hyvinkin osuva. Mutta juuri sen kirjoittamisen aikoihin alkava kansallinen herääminen oli johtanut suomenkielisen sanomalehdistön — ensimmäinen lyhytaikaiseksi jäänyt yritys tällä alalla oli tosin ilmaantunut jo 1770-luvulla: Antti Lizeliuksen Suomenkieliset Tieto-Sanomamat — ja maallisen kirjallisuuden syntymiseen. Tämä tapahtui siis ennen suomenkielisen koululaitoksen aikaansaamista.²⁷

Kirkon huollettaviin tehtäviin kuulunut kansanopetus oli uskonpuhdistuksen ajoista alkaen ollut kansankielistä. Sen tila ja merkitys oli vaihdellut aikakausien mukana. Piispa Rothovius rajoittui vain katekismuksen ulkoluvun opettamiseen, piispa Terserus pyrki opettamaan kansan lukemaan sisältä, ja piispa Juhana Gezelius vanhempi toimi määrätietoisesti sisälukutaidon yleistämiseksi; jopa hän laati vuonna 1683 suunnitelman yleisen kansakoululaitoksen aikaansaamiseksi, mikä kuitenkin sai odottaa toteutumistaan lähes kaksisataa vuotta.²⁸ — Oppikouluissa oli vielä 1600-luvulla suomen kieli latinan kielen ohella opetuskielenä, mutta sai sittemmin väistyä.

Selvää on, että kansallisen herätyksen johtomiehet alunperin kiinnittivät huomionsa suomenkielisen koululaitoksen aikaansaamiseen. Eerik Kustaa Ehrström kirjoitti tästä asiasta Arwidssonin toimittamaan Åbo

²⁶ Ks. *Nurmio*, Taistelu Suomen kielen asemasta 1800-luvun puolivälissä, 1947, s. 7.

²⁷ Sanomalehdistöstä ks. *Palmén*, Sanomalehdistö ja sen kehitys, Oma Maa I, s. 197 ss. ja *Routavaara*, Suomen sanomalehdistö 1771—1932, 1935.

v. *Beckerin* Turun Viikko-Sanommat perustettiin 1820, Oulun Viikko-Sanommat 1829, Sanansaattaja Viipurista 1833, *Lönnrotin* Mehiläinen 1836, *Snellmanin* Saima ja Maamiehen Ystävä 1844, *Pietari Hannikaisen* Kanava 1845, *Snellmanin* Kallavesi 1846, *Gottlundin* Suomalainen 1846, ja vihdoinkin Suometar 1847.

²⁸ *Hyötyniemi*, m.t. s. 28, 32, 37, 39, 116 ss.

Kansanopetuksen kehittämisen yhteydessä on syytä mainita muutamien lakimiesten nimet. Kruununvouti, asessori Gabriel Ahlman (1737—1799) testamenttasi huomattavan määrän varoja köyhien lasten opettamiseen, mikä toimenpide johti ns. Ahlmanin koulujen perustamiseen. Kemin tuomiokunnan tuomari Julius Konrad Antell (1768—1835) sai käräjillä v. 1803 Paltamossa, Hyrynsalmella ja Sotkamossa väestön kanssa aikaan sopimukset, joiden mukaisesti näihin pitäjiin perustettiin kiertäviä kouluja. Antell maksoi näiden koulujen opettajille palkkaa. Salon tuomiokunnan tuomari Sakari Alopaeus (1772—1839) testamenttasi 16,000 hopearuplaa tuomiokuntansa alueelle perustettavien köyhien lasten koulujen tukemiseksi. (Ks. *Hyötyniemi*, m.t. s. 100, 104 ja 130).

Morgonbladet'iin vuonna 1821 vaatien suomen kielen ottamista heti opetusaineeksi kouluihin ja koulujen sitten vähitellen muuttamista suomalaisiksi.²⁹ Vuonna 1841 annetun alkeisoppilaitoksia koskevan asetuksen mukaan suomen kieli saikin näiden koulujen ohjelmassa vaatimattoman sijan.³⁰ Snellman kiinnitti Saima-lehtensä ensimmäisessä numerossa huomiota suomenkielisen alkeisopetuksen tärkeyteen. Tässä kirjoituksessaan³¹ Snellman toteaa, että kirjallisten taiteiden harrastus on suomalaisten keskuudessa verrattain harvinaista, ja selittää syyksi tähän ilmiöön sen, että Suomessa ei ole kansalliskirjallisuutta. Vaatiessaan suomen kielen käyttämistä kirjallisena kielenä Snellman esittää kirjoitussarjansa jatkuessa yhdeksi keinoksi tähän päämäärään pääsemiseksi suomen kielen ottamisen opetuskieleksi kouluihin. — Muutkin sanomalehdet käsitelivät asiaa. Suometar' kirjoitti vuonna 1847:³² »Saksan kouluissa puhutaan saksaa, Ruotsin kouluissa ruotsia; miksei siis Suomen kouluissa suomea?» — Kansanvalistusmies ja talonpoikaiskirjailija Antti Manninen jätti vuonna 1854 kenraalikuvernöörinkansliaan asiaa koskevan useiden talonpoikien allekirjoittaman anomuksen.³³

Suomen kielen ottaminen opetuskieleksi kouluihin kytkeytyi virkakielikysymykseen, jonka vaiheita käsittelemme lyhyesti myöhemmin, siten, että melkoisen yleisesti käsitettiin — esim. Lönnrot —, että suomen kieltä ei voida tehdä virkakieleksi, ennenkuin se on jonkin aikaa ollut opetuskielenä.³⁴

Käydessään Suomessa vuonna 1856 Aleksanteri II esitti senaatin istunnossa uudistusohjelman, jossa hän mm. puhui kansansivistyksen kohottamisesta kansakoululaitoksen ja oppikoulujen lisäämisen avulla. Kansakoululaitoksen loi sitten Uno Cygnaeus. Mutta suomenkielisen oppikoulun aikaansaaminen oli tänä aikana, jolloin minkäänlaisia sen käyttöön

²⁹ Ks. Oma Maa IV, s. 58 ss.; *Söderhjelm*, Aboromantiken, s. 178.

³⁰ *Heikel*, m.t. s. 499.

³¹ *J. V. Snellmanin* Kootut teokset IV, 1928, s. 371 ss.

³² N:o 17, huhtikuun 27 päivänä.

³³ *Nurmio*, m.t. s. 354 ss.

³⁴ Ferdinand Forsström, josta tulee kysymys myöhemmin, esitti v. 1858 Litteraturbladetissa tästä käsityksestä eroavan kantansa ja katsoi, että suomen kielen valtaan pääsyn tulisi kummallakin alalla tapahtua »rinnakkain ja vähitellen» ja että niiden alituumareiden, jotka siihen kykenivät, olisi saatava heti ryhtyä kirjoittamaan suomenkielisiä pöytäkirjoja. Ks. *Forsström*, Kirjoituksia laki-asioissa, 1862, s. 5 ss.

kelvollisia oppikirjojakaan-ei ollut, rohkea ajatus. Sekin toteutui kuitenkin. Vuonna 1857 keisari hyväksyi piirilääkäri Volmar Schildtin eli Kilpisen yläalkeiskoulun perustamista Jyväskylään koskevan aloitteen,³⁵ ja viittä vuotta myöhemmin tämä koulu laajennettiin yliopistoon johtavaksi oppilaitokseksi. Vuonna 1860 aloitti toimintansa Tampereen yläalkeiskoulu, jonka perustamista senaatin enemmistö oli asettanut vastustamaan, ja Joensuu sai koulunsa viittä vuotta myöhemmin. Mutta näin alkuun päässyt suomalaisen oppikoulun kehitys pysähtyi jo 1860-luvun lopulla vapaaherra Kasimir von Kothenin päästyä vasta perustetun kouluylihallituksen johtoon. Kothenin kuristusohjelman, joka perustui siihen väitteeseen, että suomen kieli ei kelpaa korkeamman opetuksen kieleksi, toteuttamisen alkuna oli Helsingissä sijainneeseen normaalikouluun vuonna 1867 perustetun suomalaisen osaston karkoittaminen Hämeenlinnaan.³⁶ Oulun lyseossa lakkautettiin suomenkielinen opetus, ja Mikkeliin perustettiin ruotsalainen koulu. Kothenin turmiollinen vaikutus³⁷ jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi. Vuosien 1877—78 valtiopäivillä tehtiin kaikkiaan 25 anomusesitystä suomalaisten koulujen perustamisesta. Kun nämä eivät johtaneet tuloksiin, perustettiin kouluja yksityisten aloitteesta vuonna 1879 Viipuriin, Turkuun ja Poriin sekä seuraavana vuonna Vaasaan, Lappeenrantaan jne.

Vuosisadan viimeisillä vuosikymmenillä suomalainen oppikoulu lopulta monien vastoinkäymisten ja vaikeitten taistelujen jälkeen alkaa saavuttaa sen aseman, mikä sille kansan valtavan enemmistön kouluna asiallisesti kuuluu.³⁸

³⁵ Ks. *Hytönen*, Suomalaista sivistystaistelua 1858—1908, 1908, s. 12 ss. Schildtin kouluanomuksen allekirjoittaneista virkamiehistä mainittakoon tuomari Joh. Ticcander, nimismies Johan Hallongren, kaupunginviskaali I. E. Sandelin, kruununvouti Gust. Grönlund ja henkikirjuri Gust. A. Rönneberg.

³⁶ Senaatti esti normaalikoulun suomenkielisen osaston kolmannen luokan perustamisen. Tämä saatiin kuitenkin aikaan yksityisin varoin. Aloitteen tekijöinä oli mm. silloinen lakitieteiden kandidaatti Wilhelm Lavonius. Myöhemmin määräsi Aleksanteri II vastoin senaatin tahtoa, että sanottua kolmatta luokkaa oli ylläpidettävä valtion varoin ja että neljäskin luokka oli aikanaan perustettava.

³⁷ Ks. *Palmén*, Suomen kielen asema opetuksen alalla, Oma Maa IV, s. 546 ss.

³⁸ Ks. *Palmén*, Suomen kielen asema opetuksen alalla, s. 556 s.

1870-luvulla oli ruotsinkielisillä valtion kustantama oppikoulu 758 lasta kohti, suomenkielisillä 7027 lasta kohti. Suomenkielisiä oli tällöin kuitenkin valtion ylemmissä kouluissa jo 800, ruotsinkielisiä vain 1800. Seuranneen vuosikymmenen lopulla suomen-

Yliopisto jäi kuitenkin vielä pitkiksi ajoiksi kieleltään pääasiallisesti ruotsalaiseksi.

Pietari Brahe oli jo vuonna 1666 kehoittanut yliopiston sijauskansleria, piispa Gezelius vanhempaa tekemään ehdotuksen suomen kielen yliopistopetuksen järjestämiseksi, mutta Gezelius ei katsonut kehoitusta noudattamisen arvoiseksi.³⁹ Vasta vuonna 1828 yliopistoon saatiin suomen kielen lehtoraatti, jonka ensimmäiseksi haltijaksi tuli K. N. Keckman.⁴⁰ Ja vasta lähes kaksi vuosisataa Pietari Brahen aloitteen jälkeen, vuonna 1850, yliopistoon perustettiin suomen kielen professorinvirka. Sen ensimmäiseksi haltijaksi tuli M. A. Castrén.⁴¹ Elias Lönnrot, joka tuli tämän viran haltijaksi vuonna 1853, suomenteli lainopin ylioppilaille pitämiään luentoja varten myöhemmin selostettavaa Johan Philip Palménin Lainopilista Käsikirjaa.⁴²

Suomenkielen opetuksesta nimenomaan lakitieteellisessä tiedekunnassa on syytä mainita, että helmikuun 20 päivänä 1865 annetun asetuksen mukaisesti tähän tiedekuntaan asetettiin ylimääräinen professori antamaan suullisten ja kirjallisten harjoitusten avulla tiedekunnan ylioppilaille harjaannusta ja varmuutta käyttää lainopillisissa aineissa suomen kieltä puheessa ja kirjoituksessa, minkä jälkeen tuomarin- ja kameraalitutkinnon suorittajilta alettiin vaatia kykyä suullisesti esittää ajatuksensa tällä kielellä ja kirjallisesti käsitellä sillä lainopillisia aineita.⁴³ Virkaan ei toistaiseksi saatu pätevää vakinaista haltijaa, mutta virkaatoimittavaksi ylimääräiseksi suomenkielen professoriksi nimitettiin vuoden 1866 alusta

kielisten luku jo ylitti ruotsinkielisten lukumäärän (ks. Hytönen, m.t. s. 75, 101; Suomen Yliopisto ja suomalaisuus, 1908, s. 5 ss.). Vv. 1903—04 oli alkeisoppilaitoksissa kaikkiaan 6500 ruotsinkielistä ja lähes 13000 suomenkielistä ja kymmentä vuotta myöhemmin 7600 ruotsinkielistä ja lähes 17000 suomenkielistä oppilasta. Yliopistoon ilmoittautui 1885 168 ruotsinkielistä ja 95 suomenkielistä uutta ylioppilasta, 20 vuotta myöhemmin 247 ruotsinkielistä ja 467 suomenkielistä ja v. 1913 289 ruotsinkielistä ja 878 suomenkielistä ylioppilasta (ks. Söderhjelm, Svensk litteratur i Finlands kultur, s. 152).

³⁹ Ks. Wichmann, Silmäys suomen ja sen sukukielten edustukseen vuosisadan kuuluessa, Helsingin Yliopiston alkua ajoilta, 1928, s. 290.

⁴⁰ Ks. Anttila, Yliopiston ensimmäinen suomen kielen lehtori K. N. Keckman, Helsingin Yliopiston alkua ajoilta, s. 276 ss.

⁴¹ Ks. Palmén, Suomen kielen asema eri aikoina, s. 443 s.; Wichman, m.k. s. 295.

⁴² Ks. Lönnrotin esipuhe main. teoksessa (1863) s. VI.

⁴³ Ks. Heikel, m.t. s. 539.

molempien oikeuksien kandidaatti Wilhelm Lavonius.⁴⁴ Vuoden 1872 alusta tiedekunnan opettajilta vaadittiin — teoriassa — täydellinen suomen kielen taito ja kyky antaa opetusta tällä kielellä.⁴⁵

Yliopiston kieliolojen myöhemmän kehityksen kuvaileminen ei kuulu tämän esityksen puitteisiin.⁴⁶ Tässä yhteydessä on syytä kuitenkin huomauttaa siitä, että yliopistossa ja erityisesti lainopillisessa tiedekunnassa sitkeänä säilyneen ruotsalaisen tradition sitomina suomalaiset miehet vielä 1900-luvulla, edellisestä vuosisadasta puhumattakaan, katsoivat asiallisesti kirjoittaa väitöskirjansa ja oppikirjoiksi tarkoitetut tieteelliset teoksensa ruotsinkielellä.⁴⁷

Edellä mainittiin Ruotsissa esitetyistä suunnitelmista suomen kielen tuhoamiseksi. Kun Suomen valtiollinen asema vuonna 1809 tehdyn rauhajan johdosta muuttui, oli ensimmäisinä vuosikymmeninä uusien vallanpitäjien taholta havaittavissa suopeutta suomen kieltä kohtaan. Tämä johtui ilmeisesti siitä, että kun ruotsinkielinen sivistyneistö tällöin yhä piti Ruotsia isänmaanaan,⁴⁸ ja Ruotsissa taas suunniteltiin Suomen takaisin valtaamista, venäläiset hallintomiehet katsoivat suomen kielen ja yleensä suomalaisuuden tukemisella heikennettävän ruotsalaisen yläluokan merkitystä maassa. Turun romantikkojen toiminta ja alkava fennofilisyys eivät kuitenkaan johtaneet sanottaviin käytännöllisiin toimenpiteisiin suomalaisuuden asian hyväksi. Vasta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustaminen vuonna 1831 — perustajana oli mm. Johan Jakob Nordström — ja Snellmanin selkeä ja rohkea julistus alkoivat kantaa hedelmää. Mutta tällöin suomalaisuus sai järkyttävän iskun. Vuoden 1848 valtiolliset mullistukset muualla Euroopassa antoivat Suomen silloiselle kenraaliku-

⁴⁴ Ks. *Granfeltin* esipuhe teoksessa *Wilhelm Lavonius: Avioliitto, vanhemmat ja hollous*, 1932, s. 7 ss.

⁴⁵ *Heikel*, m.t. s. 539.

⁴⁶ Ks. tästä esim. *Heikel*, m.t. s. 568 s., 693 ss. ja 777 s.

⁴⁷ Esim. Jaakko Forsman kirjoitti väitöskirjansa suomenkielellä (1874), mutta melkein koko hänen muu tuotantonsa on ilmestynyt ruotsinkielisenä; Allan Serlachius-Särki-lahti väitteli ruotsinkielellä (1897), mutta kirjoitti jo oppikirjansa suomenkielellä; Bertil Sjöström väitteli ruotsinkielellä (1916) ja julkaisi toisenkin pääteoksensa samalla kielellä (1925), mutta kirjoitti vähäisemmät, aikakauslehdissä julkaisemansa tutkielmat suomenkielellä.

⁴⁸ Ks. *Puntila*, m.t. s. 86 ss.

vernöörille ruhtinas Menshikoville, jonka fennomaniaa kauhistuneet ruotsalaiset johtavat hallitusmiehet lienevät saaneet vakuuttuneeksi suomen kielen oikeuksien kuristamisen tarpeellisuudesta,⁴⁹ aiheen vuoden 1850 kuuluisan kielimääräyksen hankkimiseen keisarilta. Menshikovin kanalta katsottuna tällä säännöksellä, jolla kiellettiin suomen kielellä julkaisemasta muuta kuin sellaisia painokirjoituksia, jotka tarkoittivat ainoastaan uskonnollista mielenylennystä taikka taloudellista hyötyä, ei ilmeisestikään ollut sitä merkitystä, joka sillä oli Suomen kansalle; Menshikovin silmissä suomen kieli oli vain sivistymättömän rahvaan kieli ja »suomenkieliset kirjailijat keinottelijoita ja mitätöntä joukkoa, jonka mahdollisiin valituksiin ei kannattanut kiinnittää huomiota».⁵⁰ Sama kanta oli myöskin monilla kotimaisilla aristokraateilla: heidän mielestään rahvas tarvitsi opetusta vain uskonnossa, maanviljelyksessä ja teollisuudessa ja sellaisten kirjoitusten välityksellä, että talonpoikien keskuuteen leviäisivät tiedot heidän selvistä velvollisuuksistaan eikä poliittisia houreita luulotelluista oikeuksista.⁵¹ — Senaatti antoi kielimääräyksen tiedoksi asianomaisille viranomaisille ilman, että kukaan esitti keisarille tehtäväksi vetoamista, ettei määräystä pantaisi täytäntöön, kuten oli tapahtunut eräissä muissa tapauksissa.⁵²

Onneksi puheena oleva kuristussäännös ei ollut kaikessa ankaruudessaan voimassa kuin vajaat neljä vuotta, vuoden 1854 syksyyn, ja kokonaan sen kumosi Aleksanteri II Snellmanin esityksestä vuonna 1860.

Kielisäännöksen kumoaminen merkitsee suomenkielisen kirjallisuuden nousukauden alkamista. Ensimmäisten sadan vuoden kuluessa Agricolan aikojen jälkeen oli suomen kielellä ilmestynyt vain n. 60 painotuotetta.⁵³ 1860-luvun vaiheilta alkaa — käyttäakseni Snellmanin elämäkerran kertojan Th. Reinin sanoja — alkuperäisiä suomalaisia kirjoja ilmestyä useammin kuin harvinaisina poikkeuksina.⁵⁴ Kun suomen kieli alkaa jälleen

⁴⁹ Etenkin v. Haartman, v. Kothen ja Klinkowström; ks. *Nurmio*, m.t. s. 244 ss.

⁵⁰ Ks. *Nurmio*, m.t. s. 225.

⁵¹ Näin v. Kothen; ks. *Nurmio*, m.t. s. 34, 280. — v. Kothenin mielipiteistä suomenkieliseen opetukseen nähden ks. *Palmén*, Suomen kielen asema opetuksen alalla, s. 546 s. v. Haartmanin käsityksistä ks. *Nurmio*, m.t. s. 262.

⁵² Ks. *Nurmio*, m.t. s. 300.

⁵³ *Tarkiainen*, m.t. s. 82.

⁵⁴ Ks. *Rafael Koskimies*, Elävä kansalliskirjallisuus I, 1944, s. 7.

palata sivistyneistön kieleksi ja sivistys samanaikaisesti leviää yhä laajempiin piireihin, ei enää vain koulusivistyksenä, vaan todellisena, laajana kansansivistyksenä, laajenee suomalaisen kirjallisuuden lukijapiiri nopeasti.⁵⁵ E. G. Palménin laatiman tilaston mukaan vuosina 1850—1870 ilmestyi suomenkielisiä kirjoja vuotta kohti noin 50, aluksi vähemmän, mutta aikakauden loppupuolella sitä enemmän.⁵⁶

Tieteellinenkin suomalainen kirjallisuus alkaa versoa tällä samalla vuosikymmenellä. Vuosisadan puolivälissä ruotsinkielisen yläluokan vihamielinen suhtautuminen suomalaisuuteen vaikeuttaa alkavan tieteellisen kirjallisuuden menestystä ja julkaisemista. Tunnettuja ovat tapaukset, joissa suomen kielellä kirjoitetun tutkimuksen ottamista Tiedeseuran julkaisuihin vastustettiin vain sillä perusteella, että teos oli suomenkielinen,⁵⁷ tai joissa väitöskirjan hylkäämisen perusteeksi esitettiin sama syy.⁵⁸ Suomenkielisiä tieteellisiä tutkimuksia julkaistiin vuonna 1841 yksityisten aloitteesta ilmestymään alkaneessa ja vuonna 1844 SKS:n kustannettavaksi siirtyneessä Suomi-kirjassa, joka vuonna 1867 muuttui kokonaan suomenkieliseksi.⁵⁹ Lakialan tutkimuksia ei tässä kirjassa kuitenkaan julkaistu; ainoina tämän alan kirjoituksina voidaan mainita vuoden 1857 vuosikertaan sisältyvät Lönnrotin Kauppa- ja Maakaaren suomennokset. Lakialan suomenkielisen tutkimuksen yksinäisenä uranuurtajana esiintyy *Ferd. Forsström*, jonka tuotantoon myöhemmin palataan. Hänen kirjoituksiaan julkaistiin Juridiska Föreningens Tidskriftin lisävihkoina vuosina 1872 ja 1873.

⁵⁵ Ks. tästä esim. *Nurmio*, m.t. s. 110, 131 s., 342; *Bergholm*, Suorasanainen suomenkielinen kaunokirjallisuus, *Oma Maa* V, s. 33 ss.; *Haltsonen*, Tilastotietoja julkaisutoiminnasta, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831—1931.

Suomettaren pääkirjoituksessa v. 1847, N:o 15, oleva lause: »Onki jo koetus näyttänyt, että Ruotsin kieliset kirjat owat löytäneet harvoja ostajia, waan Suomen kielisiä on myöty kymmen-tuhansittain vuodessa», lieene silloisia oloja silmälläpitäen liioiteltu.

⁵⁶ Ks. *Yrjö A. Jäntti*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Viisikymmenvuotinen kustannustoiminta 1878—1928 I, 1928, s. 106.

⁵⁷ Tällä syyllä *Mannerheim* vastusti v. 1849 fil. kand. J. H. Eklöfin meteorologiaa koskevan tutkimuksen painamista Tiedeseuran Acta-sarjaan; ks. *Nurmio*, m.t. s. 257.

⁵⁸ Tällä syyllä vaadittiin *Yrjö-Koskisen* väitöskirjan hylkäämistä v. 1862; ks. *Punttila*, m.t. s. 276.

⁵⁹ Ks. *Anttila*, Suomi-kirjan perustaminen ja katsaus sen satavuotiseen taipaleeseen, 1943, s. 5, 7, 12.

Suomen kielen kehitys puheena olevan vuosisadan aikana on ollut valtava. Vuonna 1823 A. J. Sjögren, puheen ollessa suomenkielisen tieteellisen aikakauslehden perustamisesta, lausui epäilevänsä, että »suomen kieltä yleensäkin — ja erikoisesti tieteellisiä asioita käsittelevän aikakauslehden avulla — voitaisiin kohottaa kulttuurin kieleksi, niin että se myöskin sivistyneen luokan keskuudessa joutuisi yleiseen käytäntöön». Vuonna 1856 August Schauman esitti, että kukaan järkevä ihminen ei enää voinut epäillä suomen olevan kieli, jota voidaan käyttää ajatusten vaihtoon kirjallisista asioista.⁶⁰ Vuonna 1870 asetettu komitea, jonka tuli tutkia, »oliko suomen kieli jo päässyt sille edistyskannalle, että sillä voisi vastuksitta antaa tieteellistä opetusta, sekä missä määrässä ja missä oppilaitoksissa tämä yleensä saattaisi ilman haittaa tapahtua», tuli myönteiseen tulokseen, mutta komitean ruotsinkieliset jäsenet, joiden vastalause oli kolme kertaa niin laaja kuin komitean mietintö, arvelivat suomen kieleltä vielä puuttuvan tarpeellista vakavuutta ja tarkkuutta nimityksissä ja lauseparsissa.⁶¹ Kielimiehet ovat sitä mieltä, että suomen kieli, kun ns. murteiden taistelusta⁶² oli onnellisesti selvitty, oli 1870 luvulle tultaessa saavuttanut sivistyskielenä tarpeellisen kypsyyden.⁶³ Mitä erityisesti virkakieleen tulee, sopinee mainita Ahlquistin lausuma Kielettäressä vuonna 1872, jonka mukaan kuriaali- ja lakikieli oli viidentoista vuoden aikana (1857—1872) kehittynyt enemmän kuin edellisinä kolmenasatana vuotena.⁶⁴

Suomen kielen pääsemisestä virallisen kielen asemaan Suomessa käytiin vuosisatoja kestänyt sitkeä taistelu.

Edellä on mainittu, että Suomen virkamiehistön ruotsalaistuminen alkoi varsinaisesti vasta 1600-luvulla. Kuitenkin tällä vuosisadalla vielä kiinnitettiin, jopa hovioikeuden asessorien ja maaherrojen virkoja täytettäessä, huomiota nimitettävän suomen kielen taitoon. Erikoisesti mai-

⁶⁰ Anttila, m.t. s. 2 ja 10.

⁶¹ Ks. Palmén, Suomen kielen asema opetuksen alalla, s. 547 s.

⁶² Ks. tästä esim. Krohn, m.t. s. 192 ss.; Hakulinen, m.t. s. 124 ss. sekä Suometar 1847 N:ot 15, 19, 20, 22, 25, 40, 41, 51.

⁶³ Rapola, m.t. s. 81.

⁶⁴ Ks. F(orsströmi)n arvostelu vuoden 1877 lakiteoksesta JFT 1878, s. 127.

nitaan Pietari Brahen koettaneen tukea suomalaisten pääsyä virkoihin Suomessa.⁶⁵

Tuomarikunnan ruotsalaistuminen ja suomenkielisen lakikirjan puute johtivat siihen, että käsittelykieleksi käräjillä tuli ruotsin kieli. 1600-luvun lopulla ja 1700-luvulla Suomen talonpoikaisedustajat tekivät valtiopäivillä lukuisia anomuksia sekä virkamiehistön suomalaistamisesta että lakikirjan suomentamisesta. Vastatessaan 1690-luvulla erääseen virkamiesten suomalaistamista koskevaan anomukseen kuningas arveli mahdollomaksi vain suomen kielen taidon takia suoda kenellekään viranhaussa etusijaa, mutta lupasi kuitenkin, jos kelvollisia Suomen miehiä olisi hakijoina, erityisesti pitää heidät muistissaan, millä lupauksella lieene ollut jotakin käytännöllistä merkitystäkin.⁶⁶ Kun eräs suomalainen valtiopäivämies vuoden 1668 valtiopäivillä anoi lain suomentamista, vastasi hallitus, että valmis suomennos oli jo olemassa ja että painattamisesta päätettäisiin niin pian kuin suomennos olisi ehditty tarkastaa. Suomenoksen painattaminen jäi kuitenkin silläkin kertaa; ehkäpä siitä syystä, että Ruotsissa olivat lain uudistamispuuhat käynnissä. Tällöin oli kysymyksessä Abraham Kollaniuksen vuonna 1645 valmistunut lainsuomennos, jonka Kristiina-kuningatar oli lähettänyt Turun hovioikeuden tarkastettavaksi. Tarkastus kesti aina vuoteen 1653. Suomen lainkäytön ja erityisesti suomen kielen lainkäytön kieleksi pääsemisen kannalta suomennoksen painamatta jääminen oli suuri tappio. Kristiinan lähetekirjeestä hovioikeudelle näkyy nim., että suomennos aiottiin »asettaa lailliseen arvoon ruotsalaisen alkutekstin rinnalle». »Jos se olisi aikoinaan valmistunut, niin olisi kukaties maan oma kieli jo silloin voinut tulla lakikieleksi», arvelee Julius Krohn.⁶⁷

Isonvihan jälkeen valitukset virkamiehistön, erittäinkin tuomarikunnan, ruotsalaisuudesta tihenevät. Vuoden 1731 valtiopäivillä suomalaiset talonpoikaisedustajat anoivat joko suomenkieltä taitavia tuomareita tai vannotettuja tulkkeja joka tuomiokuntaan. Kuningas lupasi huolehtia ensiksi mainitun haitan poistamisesta ja selitti samalla, että valtion rahaasiat eivät sallineet tulkkien palkkaamista. Vuoden 1734 valtiopäivillä

⁶⁵ Krohn, m.t. s. 166 ss.

⁶⁶ Ks. Krohn, m.t. s. 166; Forsman, Lainsäädännön historia, s. 386 ss.

⁶⁷ Krohn, m.t. s. 165. Ks. Forsman, m.t. s. 383.

Porvoon hiippakunnan papisto vaati, että olisi asetettava erityisiä tulkkeja suomentamaan asetuksia. Vuoden 1738 valtiopäivillä talonpojat taas vaativat, että kaikkien heidän virkamiestensä tulisi osata suomea. Kuningas ilmoitti papistolle, että jo vuonna 1735 oli asetettu virallinen, valantehnyt tulkki suomentamaan asetuksia. Talonpojille taas selitettiin, että kuningas oli antanut käskyn 1734 vuoden lain ja muidenkin »yhteiselle kansalle» tarpeellisten asetusten suomentamisesta, ja kuningas lupasi nimittää tuomareiksi ja muiksi virkamiehiksi Suomeen suomen kieltä taitavia miehiä, milloin vain asianhaarat sekä hakijain taito ja virkavuodet sen sallisivat. Tätä lupausta tulkittiin sitten käytännössä sen mukaisesti kuin hallituksen tarkoituksiin kulloinkin soveltui.⁶⁸

Viime vuosisadan alkupuolen suomalaisharrastuksiin on edellä jo viitattu. Fennomaanien taistelu sai jotkut maan ruotsinkielisistä hallitusmiehistä ryhtymään toimimaan siihen suuntaan, että suomenkielisen väestön keskuudessa toimivat virkamiehet olisi velvoitettava osaamaan suomen kieltä. Tämä suunnitelma, jota mm. fennomaanien vännoutunut vihamies v. Haartman kannatti,⁶⁹ oli tarkoitettu riistämään pohjan fennomaanien suomalaisuustyön alta.

1850-luvulla, jonka alussa edellä mainittu vuoden 1850 kuristuskäsky annettiin, annettiin myöskin pari suomen kielen asiaa edistävää käskyä. Helmikuun 8 päivänä 1851 hallitus käski hovioikeuksien vatedes, kun tuomarinvirka suomalaisella seudulla oli täytettävä, ottaa huomioon myöskin hakijain suomenkielen taidon, »jottette sellaiselle ehdolle pane henkilöitä, jotka tietävästi ovat tietoja vailla mainitussa kielessä». Myöskään ylimääräisiä tuomarin toimia ei suomalaisilla paikkakunnilla enää saisi uskoa muuta kuin niille, joilla oli tarpeellinen kielitaito. Saman vuoden joulukuun 1 päivänä annetun uuden määräyksen mukaan jokaisen, joka vuoden 1856 jälkeen pyrki yliopistolliset opintonsa suoritettuaan tuomioistuinlaitoksen tai muiden virastojen palvelukseen suomalaisella alueella, oli »asianomaisella todistuksella» osoitettava kielitaitonsa. Samassa käskyssä annettiin »rahvaalle» lupa pitäjittäin tai kihlakunnittain palkata kielenkääntäjiä, jotka vaadittaessa suomentaisivat viralliset asia-

⁶⁸ Ks. Krohn, m.t. s. 169, 172; Tarkiainen, m.t. s. 87; Oma Maa II, s. 226.

⁶⁹ Ks. Nurmio, m.t. s. 23, 28 s., 256.

kirjat. Vuonna 1856 asetettiin lääninhallituksiin viralliset kielenkääntäjät.

Elokuun 1 päivänä 1863 annettiin kuuluisa kieliasetus, jolla suomen kieli, vaikkakin ruotsi vielä oli jäävä maan viralliseksi kieleksi, selitettiin sen kanssa yhdenvertaiseksi kaikessa, mikä koski välittömästi maan suomenkielistä väestöä. Tämän vuoksi suomenkielisiä kirjoituksia ja asiakirjoja oli siitä alkaen otettava vastaan kaikissa tuomioistuimissa ja virastoissa. Lisäksi määrättiin, että viimeistään vuoden 1883 loppuun mennessä suomen kielen sanotut oikeudet oli saatettava täyteen voimaan myöskin tuomioistuimista ja virastoista annettaviin toimituskirjoihin nähden. Niillä alituomareilla ja muilla virkamiehillä, joilla oli sellainen taito suomen kielessä, että he kykenivät laatimaan pöytä- ja asiakirjoja tällä kielellä, oli oikeus heti ruveta pyynnöstä antamaan tämän kielisiä toimituskirjoja. Senaatin tehtäväksi jätettiin ehdotusten tekeminen hallitsijalle siitä, millä tavalla ja missä järjestyksessä suomen kieli oli vähitellen saatettava oikeudenkäynti- ja virastokieleksi.

Tällä säännöksellä on pitkä esihistoria, josta tässä voidaan mainita vain pari seikkaa. Keväällä vuonna 1850 keisari oli hovioikeudenpresidentti Mannerheimin esityksestä vaatinut senaatilta lausunnon lähimmästä ajasta, jonka jälkeen »alemmman kansan» suomenkieliset anomukset ja valitukset voitaisiin ruveta ottamaan vastaan sekä tuomioistuinten ja eräiden muiden viranomaisten päätökset voitaisiin antaa asianomaisille suomenkielisinä. Vastauksessaan senaatti ei esittänyt mitään määräaikaa, vaan ilmoitti vain käsityksenään olevan, että uudistus voitaisiin yleensä toteuttaa vasta tulevaisuudessa, sitten kun suomen kieli oli päässyt paremmin kehittymään. Tämän vastauksen johdosta aloite raukesikin sillä kertaa siihen.⁷⁰

Keväällä vuonna 1854 talonpoikaiskirjailija Antti Manninen jätti kenraalikuvernöörinkansliaan suomen kielen aseman parantamista koskevan useiden talonpoikien yhteisen anomuksen. Virkaatoimittavana kenraalikuvernöörinä toimi tällöin Rokassovski, joka lähettäessään anomuksen ministerivaltiosihteerille puolsi sitä Armfeltille lähettämässään puolivirallisessa kirjelmässä. Tässä Rokassovski huomautti siitä, että senaatti ei ollut, julkaistessaan edellä mainitun julistuksen joulukuun 1 päivästä 1851,

⁷⁰ Ks. Nurmio, m.t. s. 302 s., 358.

maininnut mitään siitä, että hallitsijan tarkoituksena oli saattaa suomen kieli virkakieleksi. Rokassovskin mielestä senaatin olisi tullut julkaista uusi tiedoitus, jossa tämä hallitsijan tarkoitus olisi saatettu kansan tietoon.⁷¹

Vuoden 1861 alussa lainopillisessa ylioppilastiedekunnassa keskusteltiin kielikysymyksestä. Keskustelusta laaditun pöytäkirjan mukaan toimituskirjojen antamista asianosaisten omalla kielellä pidettiin luonnostaan lankeavana vaatimuksena, mutta kaikkien mielestä ei vielä ollut syytä panna tällaista uudistusta toimeen, koska tuomarit ja tuomioistuimet toistaiseksi ja vielä ainakin parin sukupolven aikana olivat vailla tarpeellista suomen kielen taitoa.⁷²

Seuraavana vuonna kokoontui ns. Tammikuun valiokunta. Valiokunnan 47:stä jäsenestä 43 teki suomen kielen aseman parantamista koskevan anomuksen, mikä aiheutti 12-miehisen komitean asettamisen asiaa valmistelemaan.⁷³ Komitean jäsenenä oli yhdeksän lakimiestä ja kolme muiden alojen edustajaa; edellisistä mainittakoon Ferd. Forsström, J. Ph. Palmén ja A. E. Stråhlman, jälkimmäisistä Elias Lönnrot. Komitean mietintö vastalauseineen painettiin myöskin suomenkielisenä vuonna 1862. Komitean enemmistö ehdotti mm. sellaisten säädösten antamista, että suomenkielisiä kirjoituksia olisi virastoissa otettava vastaan sekä että tuomioistuille ja muille virastoille sekä virkamiehille annettaisiin lupa »missä sen hyväksi näkevät» kirjoittaa asiallisille kaikenlaisia asiakirjoja näiden pyynnöstä suomen kielellä. Mitään määräaikaa, jonka kuluttua virastot olisivat velvolliset kirjoittamaan toimituskirjansa suomen kielellä, ei komitea voinut ehdottaa. Lönnrot, Z. J. Clewe ja C. G. Borg esittivät vastalauseessaan, että avoimiksi tulevat tuomiokuntien tuomarinvirat ja sellaiset hallintovirat, joiden haltijat joutuvat tekemisiin talonpoikien kanssa, olisi maan suomalaisessa osassa täytettävä vain sellaisin ehdoin, että viran haltija olisi viimeistään viiden vuoden kuluessa asiasta annettavan asetuksen julkaisemisen jälkeen velvollinen antamaan asiallisille suomenkielisiä toimituskirjoja. Vastalauseen allekirjoittajat esittävät: »Mahdollista on, jos

⁷¹ Ks. *Nurmio*, m.t. s. 354 ss.

⁷² *Koskimies*, *Elävä kansalliskirjallisuus* I, s. 18.

⁷³ Ks. *Meurman*, *Huru Finska språket blef officielt*, 1893, s. 23 ss.; *Palmén*, *Suomen kielen asema*, s. 447 ss.

kymmenen tahi wiidentoista vuoden taikkapa vieläkin pitempiä wiiwäh-dysaikoja määrätään, niidenki kuluttua estätellä asian toimeen-panemista ihan samanlaisilla syillä ja waaroilla, kuin nytkin; mutta jos se aloitetaan wähitellen ja wiiwyttelemättä, niin on luja luottamuksemme, että suomen kieltä, näiden vuosikymmenien loppua ennen, maamme oikeuksissa ja wirastoissa kirjallisesti yhtä sujuvasti käytetään, kuin nyt ruotsiakin, ja että Suomen kansa siten pääsee polun-alatonna nauttimaan yhtä häneltä nyt puuttuwata pyhintä oikeuttansa, — sitä muka, että lain käyttäminen hänelle tapahtuu kaikin puolin maan kielellä. Kaikkiin uudennuksiin tarwitaan waiwannäköä ja ahkeruimista; se kuuluu auttamattomasti heidän luontoonsa. Mutta milloin ne, niinkuin tässäkin asiassa, owat kansakunnan omalta warttumiselta waaditut, herättävät ne myöskin sen woiman, joka heidän lopulliseen aikaan-saamiseensa waaditaan.»

Forsström ja Stråhlman esittivät toisessa vastalauseessa, että ne tuomarit ja virkamiehet, jotka nimitetään vakinaisiksi suomalaiselle maaseudulle, olisivat velvolliset käyttämään toimituskirjoissaan suomea 10 vuoden kuluttua asetuksen antamisen jälkeen sekä että ylioikeuksien, mikäli päätöstä ei kirjoitettaisi suomenkielellä, olisi liitettävä sellaisissa asioissa, joissa alioikeuden pöytäkirja on suomenkielinen, antamaansa päätökseen suomenkielinen käännös.

Senaatin kanta oli tietenkin kielteinen; 1861 vuoden lopulla senaatti ei sallinut edes niiden tuomarien, jotka olisivat pystyneet siihen, kirjoittaa suomenkielisiä pöytäkirjoja. Eri virastojen asiasta antamat lausunnot olivat niinkään yleensä kielteisiä.⁷⁴

Tällöin ryhtyi Snellman asiaan. Snellmanin tekemiä esityksiä mie-donnettiin ministeri- ja valtiosihteerinvirastossa Pietarissa, mutta heinäkuun 30 päivänä 1863 keisari Suomessa käydessään allekirjoitti Hämeenlinnassa asiaa koskevan käskykirjeen, ja sen varmentajana on Snellman.⁷⁵

Tällä välin oli kuitenkin Kaarle Ferdinand Forsström, toimiessaan Alakarjalan tuomiokunnan virkaatoimittavana tuomarina, ryhtynyt vuonna 1856 Tohmajärven talvikäräjillä laatimaan pöytäkirjoja suomen kielellä. Siirryttyään vuonna 1864 Mäntyharjun tuomiokunnan tuomariksi Forsström jatkoi aloittamaansa uranuurtajan työtä. Hänen julkaisuistaan tu-

⁷⁴ Ks. *Palmén*, m.k. s. 448.

⁷⁵ Ruotsinkielisten mielialoista ks. *Puntila*, m.t. s. 250 s.

lee puhe jälempänä. Ilomantsin (Alakarjalan) tuomiokunnan tuomariksi nimitetty G. J. Järnefelt oli toinen kihlakunnantuomari, joka näinä vuosina kirjoitti pöytäkirjoja suomen kielellä ja ohjasi nuoria lakimiehiä suomenkielen käyttämisessä.⁷⁶

Aikaisemmin on jo yliopiston kielioloista puhuttaessa mainittu vuoden 1865 kielisäädös, jonka nojalla lainopilliseen tiedekuntaan asetettiin suomen kielen opettajaksi Wilhelm Lavonius ja jonka mukaan tiedekuntaan nimitettävän professorin tuli vuoden 1872 alusta lukien osoittaa täydellisesti taitavansa suomenkieltä ja voivansa antaa opetusta sen kielisin luennoin.⁷⁷ Samassa asetuksessa oli lisäksi säädetty, että kihlakunnantuomarin ja laamannin virkoja täytettäessä hakijan tuli osoittaa hyvin ymmärtävänsä ja osaavansa puheessa käyttää suomen kieltä sekä että suomenkielisten toimituskirjojen antamisen tuli asteettain alkaa vuosina 1872 ja 1875. Ennen vuotta 1872 virkoihin nimitetyt tuomarit saivat itse päättää, koska he alkoivat antaa suomenkielisiä asiakirjoja, joiden kirjoittamiseen heille oli maksettava avustusta yleisistä varoista.

Toukokuun 9 päivänä 1881 annetun julistuksen mukaan kaikki tuomioistuimet ja virastot sekä virkamiehet oikeutettiin antamaan asianosaisille suomenkielisiä toimituskirjoja sellaisissa asioissa, jotka oli pantu viireille tällä kielellä. Kuitenkin määrättiin, että kun toimituskirjassa oli käytetty suomalaista sanaa, jonka merkitys kielenkäytössä ei ollut täysin määrätty, tarkoitettua merkitystä vastaava ruotsin kielen sana oli pantava sulkumerkkeihin.

Vuoden 1863 asetuksessa oli asetettu 20 vuoden määräaika, jonka kuluessa suomen kielen tasavertaisuuden ruotsin kielen rinnalla tuli olla toteutettu. Senaatti ei pitänyt erikoista kiirettä asialla. Vuoden 1877 valtiopäivillä asiasta kiisteltiin ankarasti, vuoden 1882 valtiopäivillä asian käsittely oli rauhallisempaa.⁷⁸ Kun säädetystä määräajasta oli jällellä enää kaksi päivää, saatiin odotettu säädös vihdoin aikaan. Joulukuun 29 päivänä 1883 annetussa asetuksessa määrättiin, että toimituskirjat oli yleensä annettava sillä kielellä, jolla pöytäkirjat »paikkakunnan kunnallisissa kes-

⁷⁶ Ks. *Palmén*, m.k. s. 445 s.

⁷⁷ Ks. tästä Forsströmin ja Stråhlmanin vastalausesta ed. main. vuoden 1862 komiteamietinnössä.

⁷⁸ Ks. *Palmén*, m.k. s. 450 s.; *Meurman*, m.t. s. 13 ss., 73 ss.

kusteluissa tehdään». Alistettujen juttujen pöytäkirjoissa sai käyttää ruotsin kieltä vuoden 1894 alkuun saakka. Ylioikeuden toimituskirja oli annettava sillä kielellä, jolla alioikeuden pöytäkirja oli laadittu. Puheena oleva asetus viittasi heinäkuun 14 päivänä 1858 annettuun julistukseen, jonka mukaan »kirkon- ja pitäjänkokousprotokollat niissä maaseurakunnissa, joissa suomen kieltä julkisessa jumalanpalveluksessa parhaastansa käytetään», oli seuraavan vuoden alusta kirjoitettava suomen kielellä.

Maaliskuun 18 päivänä 1886 virkakielikiistä viime vuosisadalla sai lopullisen ratkaisunsa, kun hallitsija, saattaakseen suomen ja ruotsin kielten oikeudet lopullisesti yhdenvertaisiksi, ilmoitti määränneensä, että kaikkien maan »hallitus- ja virkakuntain sekä viranomaisten» sallittiin asioiden käsittelyssä ja virallisessa kirjeenvaihdossa käyttää sekä ruotsin että suomen kieltä. Käsken mukaisesti senaatti sitten huhtikuun 4 päivänä 1887 antoi hovioikeuksille ja muille virastoille sanotun käskykirjeen soveltamismääräykset.⁷⁹

*

Ennenkuin käymme selvittämään suomenkielistä lakialan kirjallisuutta on vielä syytä mainita muutama sana kirjojen kustantamisesta Suomessa.

Ennen 1800-lukua kustansi valtio teokset, joilla oli virallinen luonne tai jotka olivat syntyneet hallituksen aloitteesta. Muut kustansi joko kirjapainaja tai kirjansitoja-kirjanmyyjä omana yrityksenään, tekijä itse tai joku muu yksityinen henkilö, joka oli kiinnostunut teoksen julkaisemisesta.⁸⁰ Kustannustoiminnasta nykyaikaisessa mielessä voidaan Suomessa puhua vasta 1820-luvun tienoilta alkaen. Tällöin harjoittivat kustannustoimintaa Frenckellit Turussa ja Helsingissä sekä C. L. Hjelt Turussa. Myöhemmin liittyivät tähän ammattikuntaan kirjakauppias G. O. Wasenius Helsingissä, jonka liike sittemmin siirtyi K. E. Holmin nimiin,⁸¹

⁷⁹ Ruotsinkielisten mielialoista ks. *Palmén*, m.k. s. 453 s. ja *Meurman*, m.t. s. 107 s.

Käskykirjeen määräykset koskivat myöskin yliopistoa, joten suomenkin kieli tuli käytäntöön konsistorin ja tiedekuntien pöytäkirjoissa. Ensimmäinen, joka konsistorissa käytti suomen kieltä, oli E. N. Setälä (v. 1893). Ensimmäinen rehtori, joka avajaispuheessaan oli käyttänyt suomen kieltä, oli Aug. Ahlqvist, joka v. 1884 aloitti puheensa sanoilla: »Suomalainen olkoon ensimmäinen sanani...» (*Heikel*, m.t. s. 568 s.).

⁸⁰ Ks. *Nohrström*, Suomen kustannustoiminta I, 1933, s. 11.

⁸¹ *Nohrström*, m.t. s. 105 ss.

A. C. Öhman Porvoossa,⁸² J. W. Lillja Turussa⁸³ ja G. W. Edlund Helsingissä,⁸⁴ jonka viimeksi mainitun nimi esiintyy useimpien viime vuosisadan lakialan kirjallisuuden tuotteiden kansilehdellä, sekä K. J. Gummerus ja Weilin & Göös Jyväskylässä.⁸⁵ Suomalaisen Kirjallisuuden Seura,⁸⁶ jolla muun suomenkielisen kirjallisuuden kustantajana on verrattomat ansiot, ei alkuaikoina kustannanut sanottavasti lakialan kirjallisuutta, mutta jää tämän alan kirjallisuuden historiaan useiden tärkeiden suomennosten ja Lakikirjan julkaisijana. — Vuonna 1874 perustettu Kansanvalistusseura kustansi useita kansantajuisia lakialan kirjasia.

Suurkustantajista, jotka myöhemmin ovat kutakuinkin yksinomaisesti kustantaneet lakialan kirjallisuuden, Werner Söderström aloitti kustannustoimintansa vuonna 1878, minkä jälkeen liike on vuodesta 1904 jatkunut osakeyhtiönä,⁸⁷ Kustannusosakeyhtiö Otava vuonna 1890⁸⁸ sekä Boman & Karlsson, joka sittemmin muuttuu Arvi A. Karisto Osakeyhtiöksi, vuonna 1900.⁸⁹

2. Suomenkielinen lakialan kirjallisuus ennen vuotta 1900.

A. Lakitekstit.

Vaikka lakikirjan suomennokset 1500- ja 1600-luvuilla jäivät painamatta, on lakiala kuitenkin ensimmäinen, jolta painettuja tekstejä ilmestyy uskonnollisen kirjallisuuden ohelle.

Asetukset. Ensimmäinen tunnettu suomenkielinen asetus lienee Juhana III:n kestikievareita ja kyyditsemistä koskeva asetus joulukuun

⁸² Ks. Jäntti, m.t. s. 50; Nohrström, m.t. s. 108 ss.

⁸³ Nohrström, m.t. s. 115 ss.

⁸⁴ Nohrström, m.t. s. 122 s.; Alvar Renqvist, Kustannustoimi ja kirjakauppa, Suomi, maa, kansa, valtakunta III, 1925, s. 456 s.

⁸⁵ Rafael Koskimies, Otavan historia 1890—1918, 1946, s. 12.

⁸⁶ Sen kustannustoiminnasta ks. Krohn, m.t. s. 281 s.; Palmén, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran viisikymmenvuotinen toimi; Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831—1931.

⁸⁷ Ks. Jäntin e.m. teos.

⁸⁸ Ks. Koskimiehen juuri main. teos.

⁸⁹ Ks. Arvi A. Karisto Osakeyhtiö 1900—1925, 1925.

1 päivästä 1584.⁹⁰ Toinen samalta sataluvulta tunnettu lakiteksti on Kaarle herttuan ja valtaneuvoston oikeudenkäyntijärjestys maaliskuun 20 päivästä 1593.⁹¹ Lisäksi tältä sataluvulta tunnetaan joitakin hallitsijoiden kirjeitä.⁹² — 1600-luvun alkupuolelta on syytä mainita Kustaa II Adolfin kyytiasetus helmikuun 7 päivästä 1615, jota aikaisemmin pidettiin ensimmäisenä suomen kielellä ilmestyneenä lakitekstinä.⁹³

On erittäin mielenkiintoista tutustua näiden ensimmäisten suomenkielellä painettujen asiakirjojen kieliasuun. Maallikosta tuntuu siltä, että niissä käytetyn suomenkielen laatua ei ole suinkaan halveksittava. Tekstejä luettaessa on kiinnitettävä huomiota pariin seikkaan, jotka pätevät alkavaan suomen kirjakieleen nähden yleensä. Ensiksikin silloiset suomen kirjoittajat noudattivat sellaista oikeinkirjoitusta, ortografiaa, joka oli heille tuttua muista valtakunnassa silloin käytännössä olleista kielistä, ruotsista, latinasta ja saksasta; suomen kielen ortografian säännöt kehittyivät vasta 1700—1800 luvuilla.⁹⁴ Toiseksi oli selvää, että kaikille suomenmennettävässä ruotsinkielisessä tekstissä esiintyville sanoille ei lainkaan ollut tai ei ainakaan suomentajan tiedossa ollut suomenkielistä vastinetta; tämän vuoksi teksteissä esiintyy ruotsalaisia tai muun kielisiä sanoja, joista osa jää lainoiksi suomen kieleen, ainakin toistaiseksi.⁹⁵ Kolmanneksi on tässä mainittava, vaikka tätä ei ehkä puheena olevien vanhimpien asetusten suomennoksista voidakaan väittää, siitä, että, kuten *Streng* lau-

⁹⁰ Ks. *Nohrström*, m.t. s. 18 ss.; *Merikoski*, Huomioita lainopillisen terminologian alalta, LM 1939, s. 437; *Kustavi Grotenfelt*, Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja Ruotsin vallan ajalta, 1912, s. 16 ss. — *Pipping*, Luettelo Suomeksi prääntätyistä kirjoista, 1856—1857, ei mainitse tätä asetusta.

⁹¹ *Nohrström*, m.t. s. 20; *Grotenfelt*, m.t. s. 22 ss.; *A. V. Koskimies*, Suomenkielinen kirjallisuus vuoteen 1640, Oma Maa II, s. 112; *Pipping*, Luettelo, n:o 19 (Patent angående åtskilliga mål uti Lagen).

⁹² Kustaa Vaasan kirje Savonlinnan läänin asukkaille vuodelta 1555 (ks. *Forsman*, m.t. s. 377, aliv. 1; *A. V. Koskimies*, Agricolasta Juteiniin, s. 63 ss.; *Grotenfelt*, m.t. s. 5 ss.; *Ojansuu*, Lain suomennoksista, Oma Maa V, s. 128; *Pipping*, Luettelo, n:o 12; kirjeen suomentajaksi mainitaan Thure Pehrsson (Ture Pedersson) Bjelke); Juhana III:n kirje vuodelta 1572 (ks. *Grotenfelt*, m.t. s. 8 ss.); Kaarle herttuan avoin kirje vuodelta 1597 (ks. *A. V. Koskimies*, m.t. s. 79 ss. ja *Grotenfelt*, m.t. s. 35 ss.).

⁹³ Ks. *Forsman*, m.t. s. 389; *Ojansuu*, m.k. s. 128. — *Grotenfelt*, m.t. s. 56 ss.

⁹⁴ Ks. *Rapola*, Vanha kirjasuomi, s. 10 s.

⁹⁵ Ks. näistä *Streng*, Nuoremmat ruotsalaiset lainasanat vanhemmassa suomen kirjakielissä, 1915. *Strengin* mukaan vanhoissa lakiteksteissä esiintyy n. 300 tällaista lainasanaa; m.t. s. 316.

suu,⁹⁶ »kirjailijamme, joiden oli luotava suomalainen kirjakieli, aivan itse-tietoisesti pyrkivät istuttamaan suomalaiseen maaperään vieraan sanan vieraan käsitteen nimenä, ei vain silloin, kun kielen omista varoista uupui sopivaa vastinetta, vaan myöskin painaakseen esittämänsä oman oppinei-suutensa leiman, minkä vierasperäiset sanat muka antoivat».⁹⁷ Lisäksi on syytä jo tässä huomauttaa, että näistä kaikkein vanhimmissa suomennok-sista kotoisin oleva ankara pitäytyminen ruotsalaisen alkutekstin sanon-taan on saanut aikaan suomalaisen virkakielenkäytön tavattoman kömpe-lyyden, josta ei vieläkään ole päästy täysin vapautumaan.

Jo 1600-luvulla tuli vähitellen tavaksi julkaista tärkeimmät asetukset suomenkielisinä. Suomennettujen asetusten aiheina olivat tällä satalu-vulla erityisesti kyyditys, majatalot, kymmenykset,⁹⁸ lapsenmurhat, met-sät, metsästys, vuoritoimi,⁹⁹ ylellisyys, mitat, painot ja rahat sekä pal-kollisten asema.¹⁰⁰ Asetusten suomeksi julkaiseminen ei alunperin liene perustunut mihinkään erityisesti sitä koskevaan määräykseen, vaan pe-rusteena oli ilmeisesti vain se, että maaherrat oli velvoitettu pitämään huolta siitä, että kuninkaalliset asetukset julkaistaisiin kansan kielellä.¹⁰¹ 1600-luvun puolivälistä alkaen näyttää asetuksia julkaistun suomenkielellä yhä tiheämmin, mutta kaikkia asetuksia ei kuitenkaan vielä suomennet-tu.¹⁰² Samanlaisena tilanne näyttää jatkuvan koko Ruotsin vallan ajan;

⁹⁶ M.t. s. 314.

⁹⁷ Tällainen ilmiö ei ole suinkaan vieras nykyisellekään tieteelliselle kielenkäytölle. Toisaalta p.o. laatuinen pyrkimys ei ole mitenkään erityisesti ominaista juuri suomalaisille, kuten esim. *Abrahamssonin* ja *Nehrman-Ehrenstrählen* teokset osoittavat.

⁹⁸ Vuoden 1638 kymmenysplakaatissa esiintyy sana »asetus» lakialan suomenkie-lessä ensimmäisen kerran; vuosisadan loppupuolella sitä käytetään jo säädösten otsak-keessakin; ks. *Merikoski*, m.k. s. 437.

Ruotsinkieleessä vallitsee tällä vuosisadalla ja osittain vielä seuraavallakin säädösten nimityksissä tavaton kirjavuus: pábud, mandat, plakat, förordning, stadga, resolution jne.

⁹⁹ *Hartikka Speitz*, josta myöhemmin tulee enemmän puhetta, julkaisi omalla kus-tannuksellaan v. 1643 kokoelman vuorityötä koskevien asetusten suomennoksia (*Pipping*, Luettelo, n:o 45; *Krohn*, m.t. s. 163).

¹⁰⁰ Ks. *Palmén*, Suomen kielen asema, s. 438.

¹⁰¹ Ks. *Forsman*, m.t. s. 388 s.

¹⁰² Ks. *Palmén*, m.k. s. 438; *Krohn*, m.t. s. 166; *Forsman*, m.t. s. 389.

Pippingin Luettelon mukaan laskien julkaistiin 1600-luvulla suomenkielellä yleis-luontoisia asetuksia 74, rukouspäiväplakatteja 50 ja hallituksen tiedonantoja 27. Suo-mennokset lienevät ilmestyneet hallituksen kustannuksella. Ensimmäisestä suomenkieli-sestä rukouspäiväplakaatista (*Pipping*, n:o 52) mainitaan kuitenkin, että »Oeconomus. Templi Cathedralis» oli suomennuttanut ja painattanut sen (*Pipping*, Luettelo s. 19).

vielä 1700-luvun lopulla ei voida havaita selvää järjestelmää, jonka mukaan suomennettavat asetukset valittiin.¹⁰³ Erityistä kiirettä ei monien tärkeidenkään säädösten suomentamisella pidetty. Esim. vuoden 1720 hallitusmuoto ilmestyi suomeksi vasta 1747¹⁰⁴ ja vuoden 1723 valtiopäiväjärjestys vuonna 1757.¹⁰⁵ Sensijaan vuoden 1772 sekä kuninkaanvakuutus että hallitusmuoto ilmestyivät todennäköisesti jo samana vuonna suomen kielellä Tukholmassa painettuina.

Vanhimpien asetusten suomentajista ei tämän kirjoittajalla ole tietoja.¹⁰⁶ Vuosina 1655—1667 toimi suomentajana runouden ja logiikan professori Erik Justander, joka lienee suomentanut yli neljäkymmentä asetusta. Vuosisadan loppupuolella suomennostyö oli kaunopuheisuuden professorin Martti Miltopaeuksen sekä konsistorin notaarien Olavi ja Josef Lauraeuksen tehtävänä.¹⁰⁷ Vuonna 1735 asetettiin asetusten suomentamista varten valantehnyt virallinen kielenkääntäjä, ja tämän toimenpiteen vaikutus näkyy pian suomen kielellä julkaistujen asetusten luvun lisääntymisessä.¹⁰⁸

Vuoden 1809 valtiollisten muutosten jälkeen suomenkielisten asetusten julkaiseminen säilyi suurin piirtein entisellään. Asetukset painettiin, samoin kuin Ruotsin vallan aikana, irrallisina, ja vain osa niistä julkaistiin suomenkielisinä käännöksinä. Vasta vuodesta 1821 alkaen alettiin vuodesta 1809 ilmestyneitä asetuksia painaa ruotsinkielisinä kokoelmaksi, joka seitsemänätoista osana ulottui vuoteen 1859; viimeinen osa painettiin vuonna 1862. Vuodesta 1860 alkoi ilmestyä Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetus-Kokous, joka vuodesta 1867 alkaen oli yhtä täydellinen kuin vastaava ruotsinkielinen kokoelma.¹⁰⁹ Vuonna 1890 kokoelman nimi muuttui

¹⁰³ Ks. *Palmén*, m.k. s. 441.

¹⁰⁴ Vuoden 1747 painos on painettu Tukholmassa; vuonna 1757 suomennos painettiin uudestaan Turussa.

¹⁰⁵ »Herrain-päiwäin asetus» painettiin v. 1757 todennäköisesti sekä Tukholmassa että Turussa.

Ks. *Palmén*, m.k. s. 440.

¹⁰⁶ Vuoden 1649 kyytiasetuksen ovat Pietari Brahen käskystä suomentaneet Matti Juhonpoika ja Antti Jaakonpoika Äimä; ks. *Pipping*, Luettelo, n:o 60.

¹⁰⁷ Ks. *Forsman*, m.t. s. 389; *Krohn*, m.t. s. 166. — *Pipping*, Luettelo, n:ot 162, 186 ja 226.

¹⁰⁸ Ks. *Krohn*, m.t. s. 169.

¹⁰⁹ Ks. Asiarekisteri Suomenmaan Asetuskokoelmaan 1860—1889, 1893, esipuhe.

Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetus-Kokoelmaksi ja vuonna 1917 Suomen asetuskokoelmaksi.

Erillisiä asetuksia ilmestyi suomenkielisinä eri kustantajien toimesta jo 1800-luvun alkupuolelta lähtien.¹¹⁰ Useat kustantajat ovat sitten julkaisseet lakeja jatkuvina sarjoina. Vanhin näistä lienee »Pieni Asetus-Kokous», joka alkoi ilmestyä G. W. Edlundin kustantamana vuodesta 1872. Nimi muuttui myöhemmin Pieneksi Asetuskokoelmaksi. Vuonna 1896 lakitekstejä alkoi ilmestyä sanomalehti Suornalaisen ylipainoksina Jyväskylässä. »Otavan asetuskokoelmaa» ryhdyttiin julkaisemaan vuonna 1899,¹¹¹ ja siitä muodostuu uudella vuosisadalla arvokas lainselitysteosten sarja.

Hallituksen toimesta julkaistiin 1800-luvulla useita niiden lakitekstien kokoelmia, jotka määräaikoina oli luettava saarnastuoleista.¹¹²

Aineen mukaisia lakitekstikokoelmia. Suuren osan Ruotsin 1600- ja 1700-luvun lakialan kirjallisuudesta muodostavat eri aloja koskevien säädösten kokoelmat.¹¹³ Suomessakin tällaisia kokoelmia ilmestyi muutamia.

Perustuslait. Vapaudenajalla perustuslakien julkaisemiseen liittyi erinäisiä pulmia. Vuonna 1759 kiellettiin Ruotsissa nuorison opetuksiksi tarkoitetun, otteita hallitusmuodosta sisältävän kirjan julkaiseminen, koska »oli parempi olla sellaisissa asioissa aivan ilman tietoa kuin väärrien ja erehdyttävien käsitysten vallassa». Kansliakollegion käsityksen mukaan perustuslaeista ei voinut saada oikeata käsitystä, »jos kuka hyvänsä saisi niistä kirjoittaa ja tehdä epäilyksenalaiseksi sellaisia totuuksia, joiden tuli jokaisen alamaisten mielessä olla kaiken epäilyksen ulkopuolella».

Vuonna 1756 oli kuitenkin Tukholmassa painettu pienehkö kirjanen »Tutkinnot Perustus-Lakien Täyttämjsestä, Präntätyt Waldacunnan Cor-

¹¹⁰ Ks. näistä *Vasenius*, Suomalainen kirjallisuus 1544—1877, 1878.

¹¹¹ *Koskimies*, Otavan historia, s. 101.

¹¹² Vanhin tunnettu suomenkielinen tällainen kokoelma on painettu Tukholmassa v. 1800 ja lisävihko siihen v. 1802 (*Pipping*, Luettelo, n:o 1785). Myöhemmin tällainen kokoelma painettiin Vaasassa v. 1817 (*Pipping*, n:o 2153) ja Helsingissä v. 1848 (*Pipping*, n:o 3379).

¹¹³ Ks. tästä esim. *Calonius*, Siviilioikeuden luennot, 1946, s. 12, 14, 15 s., 60 ss.; *Alkio*, Vaasan hovioikeuden kirjaston alkuvaiheista, LM 1945, s. 335 ss.

kiasti-Tuwallisten (!) Säätyin käskyn jälkeen».¹¹⁴ Seuraavana vuonna tilattiin asessori Botinilta virallinen esitys perustuslaeista, ja vuonna 1759 valtaneuvosto nimenomaan päätti, että kukaan muu ei saisi käsitellä tätä aihetta ainakaan ennen kuin Botinin esitys oli saatu.¹¹⁵

Samana vuonna, 1759, Länsipohjan maaherra Juhana Funk ilmoitti hallitukselle, että maaherroille annetun, perustuslakien saarnastuoleista julistamista koskevan määräyksen toteuttaminen tuotti hänen virka-alueellaan vaikeuksia, koska kansa kaikkialla Yli- ja Alatornion, Kuusamon, Enontekiön ja muiden pitäjiä alueella oli suomalaista eikä osannut ruotsia. Funk esitti, että hallitusmuoto, kuninkaanvakuutus ja valtiopäiväjärjestys luotettavan kielenkääntäjän suomentamina joko painettaisiin tai käsinkirjoitettuna monistettaisiin suomalaisia seurakuntia varten. Hallitus ei ilmeisesti ryhtynyt esityksen johdosta mihinkään toimenpiteisiin. Mutta muutamaa vuotta myöhemmin, vuonna 1765, perustuslakien tekstit ilmestyivät Tukholman kuninkaallisen suomalaisen kirjanpainajan Arwid Carlbohmin kustantamina. Teoksen nimenä oli »Acta publica, Jotca sisällänsä-pitävät Ruotzin Waldacunnan Perustus-Lait».¹¹⁶

Vuoden 1809 jälkeen Suomessa oli silloisten sensuuriasetusten nojalla kielletty mm. sanomalehtiä mainitsemastakaan sanoja valtiopäivät ja perustuslait.^{116a} Vuoden 1850 kiellon aikana lakialan kirjallisuus ei olisi voinut saada painolupaa, koska silloin ei ollut luvallista kirjoittaa yhteiskunnallisista kysymyksistä. Niinpä perustuslait tällä vuosisadalla julkaistiinkin vasta vuonna 1862 ylioppilaskunnan tätä tarkoitusta varten keräämillä varoilla *J. Ph. Palménin* toimittamana ja *Wilhelm Lavoniuksen* suomentamana kokoelmana »Suomen Suuriruhtinaskunnan perustuslait ynnä niihin kuuluvain waltiokirjoitusten kanssa». Uusi kokoelma ilmestyi v. 1882 *Leo Mechelinin* toimittamana nimellä »Suomen Suuriruhtinaskunnan perustuslait ynnä liite», ja tämä uutena painoksena vuonna 1891 nimellä »Suomen suuriruhtinaskunnan perustuslait ynnä säätyjen erioikeudet ja hallitusta koskevat voimassa olevat asetukset». Lakien suomennokset olie

¹¹⁴ *Pipping*, Luettelo, n:o 904; *Palmén*, La'in-opillinen Käsikirja, 1863, s. 250. — *Vasenius*, Suomalainen kirjallisuus 1544—1877, ei mainitse tätä.

¹¹⁵ *Th. Rein*, *E. G. Palmén* ja *F. Elfving*, *Pietari Forskål*, *Oma Maa* I, s. 134 s.

¹¹⁶ Ks. *Ojansuu*, *Lain suomennoksista*, s. 127; *Krohn*, m.t. s. 171; päivämuisto *Oma Maa* VI, 1911, s. 460 s. — *Pipping*, Luettelo, n:o 1083.

^{116a} Ks. *Santeri Ivalo*, *Sensuurioloista Suomessa*, *Oma Maa* II, s. 548.

vat tätä painosta varten tarkastaneet yliopiston lehtori Oskar Favén ja yliopiston kielenkääntäjä Frans Ferdinand Ahlman. Kaikkien näiden kokoelmien kustantaja oli G. W. Edlund. Otavan Asetuskokoelman ensimmäisenä niteenä ilmestyi vuonna 1899 nykyisen Tasavallan Presidentin toimittamana »Suomen Yleiset Perustuslait».¹¹⁷ Samana vuonna julkaisi Edlund vielä kaksikielisen kirjasen »Hallitsijain antamat wahwistukset Suomen Suuriruhtinaanmaan Perustuslaeille ja Waltiomuodolle ynnä otteita asiakirjoista, joissa Hallitsijat owat wiitanneet Perustuslakeihin ja Waltiosääntöön». Tämän kokoelman tarkoituksena oli, kuten sen alkulauseessa esitetään, »nyky aikaan, kun Suomen koko perustuslaillisen valtiomuodon voimassaolo ja perustuslakiemme järkyttämätön pyhyys pannaan kysymyksenalaiseksi, esittämällä sananmukaisia jäljennöksiä ja virheittämiä otteita esivallallisista asiakirjoista antaa jokaiselle tilaisuus suoranaisesti hankkimaan itsellensä vakaumuksen ja vakuuttamaan muita siitä, että meidän perustuslaillis-monarkisella yhteiskuntamuodollamme on suojanansa sekä historian katoamaton valta että kaikkien hallitsijaimme uudistama, yhtä vilpitön kuin viisas tunnustus».

Perustuslakien selitysteoksiin palataan myöhemmin.

Sotalait. Sotalakien alalta on mainittava ensimmäinen suomenkielinen painettu lakiteos, *Hartikka Speitzin* vuonna 1642 Tukholmassa painettu Kustaa II Aadolfin sota-artikkelien suomennos.¹¹⁸

Kustaa II Adolf oli vuonna 1621 vahvistanut uudet sota-artiklat Kustaa Vaasan aikoinaan antamien sotalakien sijaan. Artikloissa määrättiin ne luettavaksi kerran kuukaudessa jokaisessa rykmentissä, jotta kukaan ei voisi vedota siihen, ettei ole tietoinen siitä, mitä artiklat sisältävät. Vaikka valtakunnan sotavoimasta noin kolmannes oli suomalaisia joukkoja, ei artikloja virallisesti käännetty suomeksi. *Speitz* valitti Pietari Brahelle lähettämässään kirjeessä, jossa hän perusteli suomennostyötään, tätä asiaintilaa ja selitti painattaneensa suomennoksen omalla kustannuksellaan, »kun tuntuu vallan kauhistuttavalta Suomessa, että eräät yksinkertaiset ja ruotsin kieleen siinä maanääressä harjaantumattomat sotamiesraukat ovat menneinä aikoina rikoksensa takia, kuten naudat tai lampaat,

¹¹⁷ Ks. *Koskimies*, Otavan historia, s. 101.

¹¹⁸ Ks. *Raevuori*, Suomalaisen lakiteoksen juhlavuosi, s. 127 ss. — Tekstinäyte: *Koskimies*, *Agricolasta Juteiniin*, s. 136 ss.; *Oma Maa V*, s. 130.

saaneet mennä jopa kuolemaan, ilman että nuo köyhät koskaan ovat saaneet neuvoa, kuulleet tai ymmärtäneet, mitä sota-artiklat ovat sisältäneet.»¹¹⁹

Suomennoksensa ruotsinkielellä painetun nimilehden mukaan *Speitz* selittää julkaisseensa teoksen Ruotsin hallituksen luultavaksi mielihyväksi Suomen entisen kenraalikuvernöörin Pietari Brahen antamalla erityisellä luvalla tarkoituksenaan palvella isänmaataan ja omaa kansallisuuttaan ja nimensä jälkeen hän on liittänyt sanat *Tavast-Finlando*.¹²⁰ Tällaisena ei teosta kuitenkaan sallittu levittää. Nimilehdeltä oli poistettava merkintä Pietari Brahen erityisestä luvasta ja sanat, joiden mukaan suomentaja oli toimittanut teoksen omalle kansallisuudelleen (Nation). Kirjan esipuhe, joka alunperin oli omistettu Pietari Brahelle, osoitettiin nyt »Kristilliselle lukijalle», ja suomentajan kansallisuudeksi merkittiin »Svecus». ¹²¹ — Suomennoksen painatustyö lienee päättynyt jälkipuoliskolla vuotta 1642. Suomalaisen lakitekstin rinnalla on julkaistu myöskin ruotsinkielinen alkuteksti.

Speitzin uranuurtajatoimintaan suomenkielisten lakitekstien julkaisemisen alalla kuuluvat myöskin hänen vuonna 1643 painattamansa, edellä jo mainitut vuorityötä koskevien asetusten suomennokset. Suomentajan nimeä ei tässä julkaisussa ole ilmoitettu.¹²²

Kaarle XI:n sota-artikkelit ilmestyivät suomenkielisinä Tukholmassa painettuina arvatenkin vuonna 1683 ¹²³ sekä Turussa painettuina vuonna 1788. Turussa painetun suomennoksen oli tehnyt kielenkääntäjä *Erik Polon* ja sen oli tarkastanut *Matthias Caloni*.¹²⁴ — Vuonna 1795 annetut uudistetut sota-artiklat painettiin niinkään Polonin suomentamina Tukholmassa 1796 ja Turussa 1797. Vuonna 1798 annetut uudet sota-artiklat painettiin suomenkielisinä Tukholmassa 1800. Näistä ilmestyi uusi painos »Helsinginkaupungissa» 1833 ja vielä 1846 K. E. Holmin kustantamana.

Kirkkolaki. Vuoden 1686 kirkkolain suomentamisen toimitti, ilmeisesti hallituksen toimeksiannosta,¹²⁵ Paimion kirkkoherra *Henrik Flo-*

¹¹⁹ *Raevuori*, m.k. s. 129 s.

¹²⁰ Ks. *Krohn*, m.t. s. 162; *Pipping*, Luettelo, n:o 44.

¹²¹ Ks. *Krohn*, m.t. s. 162 s.; *Pipping*, n:o 44 a.

¹²² Ks. *Pipping*, Luettelo, n:o 45.

¹²³ Ks. *Pipping*, Luettelo, n:o 238; *Palmén*, La'in-opillinen Käsikirja, s. 249.

¹²⁴ *Pipping*, n:o 238 a.

¹²⁵ Ks. päivämuisto Oma Maa I, s. 378.

rinus.¹²⁶ Suomensuos lienee ilmestynyt vuonna 1688 Turussa painettuna yhdessä kolmen muun kirkollisia asioita koskevan asetuksen kanssa.¹²⁷

Vuonna 1869 annettu uusi kirkkolaki julkaistiin suomenkielisenä G. W. Edlundin kustantamana jo v. 1870 ja Edlundin Pienen Asetus-Kokouksen 2. numerona v. 1873. Vuoden 1898 yleinen kirkolliskokous asetti komitean uudistamaan kirkkolain suomenkielistä tekstiä. Uusi teksti tuli väliin sattuneiden viivytysten takia vahvistetuksi vasta lokakuun 24 päivänä 1908.

Erikoisalojen lakitekstikokoelmia. Vuosisadan lopulla ilmestyi Suomessa Ruotsissa vanhastaan noudatetun tavan mukaisesti erinäisiä erikoisalojen lakitekstien kokoelmia. Vuonna 1896 painettiin Helsingissä Edlundin kustannuksella G. V. *Levanderin* suomensuos *Karl Anders Bergstedtin* teoksesta »Terveys- ja sairashoito-opin perusteet sekä Suomen lainsäädäntö koskeva yleistä terveydenhoitoa. Käsikirja terveydenhoito- ja kunnallislautakuntien jäsenille, katsastaja-miehille ja yleisölle». Vuonna 1897 ilmestyi Kuopiossa O. W. Backmanin kustantama suomenkielinen painos Karl Eino *Ottelinin* teoksesta »Ulosottolain ja siihen kuuluvain asetusten pääasiallisimmat määräykset mikäli koskevat nimismiesten virkatehtäviä». Seuraavana vuonna julkaistiin eripainoksena Suomen teollisuushallituksen tiedonannoista Väinö Erik Israel *Pettersonin* toimittama »Kokoelma, sisältävä yhtiölait, asetuksen kaupparekisteristä, toiminnesta ja prokurasta, sekä ohjeita ilmoituksia tehdessä kaupparekisteriin ynnä malleja eri ilmoituksia ja osakeyhtiösääntöjä varten». Otto *Savanderin* ja Alfred v. *Fieandtin* vuonna 1892 julkaisemasta »Kokoelmasta voimassa olevia maanmittausta koskevia asetuksia, kiertokirjeitä y.m.» ilmestyi valtion apurahan turvin painettu 2. painos vuonna 1900.

Erikseen on tässä yhteydessä vielä mainittava Jaakko Oskar *Forsmanin* toimittama »Kokous lakia ja asetuksia. Suomen kielellä ulosannettu niiden Ruotsin alamaisten hyödyksi, jotka puhuvat ja lukevat

¹²⁶ Ks. *Forsman*, m.t. s. 390.

¹²⁷ Ks. *Pipping*, Luettelo, n:ot 262, 267, 268 ja 271. — Tekstinäytteitä: Oma Maa V, s. 132 ja *Koskimies*, Agricolaista Juteiniin, s. 178. Viimeksi mainituksessa on kääntäjä merkitty tuntemattomaksi, mutta virhe on korjattu teoksen sisällysluettelossa ja s. 438.

ainoastaan suomea», vuodelta 1873. Tätä kokoelmaa ei ollut saatavissa kirjakaupoista,¹²⁸ ja se lienee nykyään melkoinen harvinaisuus.

B. Lakikirjat.

Ruotsin maakuntien ensimmäistä yhteistä lakia, ns. Maunu Eerikinpojan maanlakia, ei tiettävästi ole ainakaan kokonaisuudessaan suomennettu. Sensijaan tämän pohjalla laaditun uuden, Kristoffer Baijerilaisen vuonna 1442 vahvistaman maanlain suomentamisessa askaroivat useatkin asianharrastajat, vaikka heidän suomennoksensa, kuten aikaisemmin jo on mainittu, jäivät lain voimassa oloaikana painamatta.

Ensimmäisen lainsuomentajan kunnia kuuluu *Herra Martille*, arvatenkin sen nimiselle papille, joka 1500-luvun keskivaiheilla toimi Tukholman suomalaisen seurakunnan kappalaisena.¹²⁹ Suomennoksen valmistumisvuotena on pidetty vuotta 1548 eli siis Agricolan Uuden Testamentin ilmestymisvuotta, mutta todennäköistä on, että suomennos on joitakin vuosia vanhempi.¹³⁰

Tiedot Herra Martin, suomalaisen lakikielen perustajan, elämästä ovat äärimmäisen niukat. *Pajulan* tutkimusten nojalla voitaneen pitää selvitetynä, että hän on elänyt noin vv. 1500—1550. Hän toimi, kuten jo mainittiin, Tukholman suomalaisen seurakunnan kappalaisena ja näyttää olleen Ruotsin uskonpuhdistajan Olaus Petrin ystävä. Mahdollista on, että hän suoritti lain suomentamisen Kustaa Vaasan toimeksiannosta ja että välittäjänä toimi juuri Olaus Petri.¹³¹

Heikki Ojansuun arvioinnin mukaan Herra Martin kielenkäyttö kestää hyvin vertailun Agricolan suomen kielen kanssa ja on joissakin suhteissa

¹²⁸ Ks. JFT 1878, s. 127 s.

¹²⁹ Ensimmäisen lainsuomentajan selville saamiseen on johtanut kuuluisan muinais-tutkijan ja Ruotsin valtionarkiston hoitajan Juhana Buraeuksen papereista löytynyt muistiinpano: »Finska Laghboken giordes af gamla Herr Märten finsk Predikant i St(ockholm)». Tämä merkintä on luettu joskus väärin siten, että sana finsk on luettu sanaksi Frisk ja sen on otaksuttu tarkoittavan sukunimeä; ks. *Raevuori*, m.t. s. 131 ja vrt. *Lagus*, Om finska lagöfversättning, 1863, s. 5 s. — Ks. myöskin *Calonius*, Siviilioikeuden luennot, s. 52 muist. — Tiedot Buraeuksen muistiinpanon sanamuodosta vaihtelevat; ks. esim. *Pajula*, Herra Martti ja ensimmäinen lainsuomennot, LM 1947, s. 2 s. ja *Calonius*, main. kohta.

¹³⁰ Ks. *Pajula*, m.k. s. 4 s.

¹³¹ *Pajula*, m.k.

sitä ansiokkaampaakin.¹³² Edellä on jo ohimennen viitattu niihin vaikeuksiin, joita ensimmäisillä suomalaisen lakikielen käyttäjillä oli erikseen lakialan termejä luodessaan voitettavissaan. Kuitenkin on asialaita siten, että Herran Martin suomennoksesta voidaan osoittaa vain hyvin harvoja todellisia virheitä.¹³³

Herra Martin suomennos ei jäänyt kokonaan merkityksettömäksi. Siitä kopioitiin useita kappaleita,¹³⁴ joita mahdollisesti on käytetty lakia suomalaisille tulkittaessa. Painetuksi suomennos tuli täydellisenä vasta vuonna 1905, jolloin E. N. Setälä ja M. Nyholm (Airila) julkaisivat sen Suomen kielen muistomerkkejä-sarjassa.

Kalajoen kirkkoherra *Ljungo Tuomaanpoika*, jonka nimi jo aikaisemmin on eri yhteyksissä mainittu, suoritti saman lain suomentamisen vuonna 1601. Hän ryhtyi työhönsä, koska, kuten hän suomennoksensa esipuheessa lausuu, se seikka, ettei lakia ollut suomenkielellä saatavissa, tuotti suurta haittaa ja kun edellisen suomentajan työssä ruotsin kieli »on sangen huonosti tulkittu ja väännetty sekä sanoilla että ajatuksilla pois tarkoituksesta, niin ettei siitä ole sitä ohjausta, jonka teos ilmoittaa». Kuitenkin *Ljungo Tuomaanpoika* suoritti käännöksensä Herra Martin suomennosta apunaan käyttäen ja siitä niin suuresti hyötyen, että *Ljungon* suomennosta on voitu sanoa vain Martin suomennoksen parannetuksi laitokseksi.¹³⁵ *Ljungo Tuomaanpojan* lainlukijana saama käytännöllinen kokemus auttoi häntä selviytymään eräistä käännösvaikeuksista, joihin Herra Martti oli kompastunut.¹³⁶ Ryhtymättä kertaamaan usein kirjallisuudessa esitettyjä esimerkkejä Herra Martin tekemistä vähäisistä virheistä esitämme sen sijaan, miten nämä suomentajat käänsivät maanlain käräjäkaaren 11 luvun 1 §:ssä olevan tuomioiden kieltä koskevan säännöksen. Ruotsinkielisen alkuteksti on seuraava:

¹³² *Ojansuu*, Lain suomennoksista, s. 123. — Ks. *Airila*, Äännehistoriallinen tutkimus Herra Martin maanlainsuomennoksen kielestä, 1914.

¹³³ Ks. näistä *Ojansuu*, m.k. s. 123; *Merikoski*, m.k. s. 448; *Pajula*, m.k. s. 27 ss.

¹³⁴ Ks. *Airila*, m.t. s. 1 ss.

¹³⁵ Ks. *Pajula*, m.k. s. 27. — Ks. *Malin*, Kielellinen ja Sanastollinen Tutkimus *Ljungo Tuomaanpojan* Lainkäännöksistä, 1886.

¹³⁶ »Klassilliseksi esimerkiksi lainopillisessa terminologiassa esiintyneistä virheellisistä käännöksistä» sanoo *Merikoski* (m.k. s. 448) sitä monasti esitettyä seikkaa, että Herra Martti oli kääntänyt sanan *målsägande* sanalla *syynsanoja*. *Ljungo Tuomaanpojan* käännöksessä *målsägande* sanan vastineena esiintyy sanapari *jutun isändä* (*dominus litis?*),

»Och aegher laghman vppa alla sina dooma breff gifva a swensko —

— — —.»

Tämän suomentaa Herra Martti:

»Ja twle laki miehen caicken dwomioittens päälle aina kirian anda rwotzin eli swomen kielen, — — —.»

Ja Ljungo Tuomaanpoika:

»Silloin tule ladmannin caickein domioittens päälle kiria anda maan kielellä — — —.»

Myöhemmin mainittava Abraham Kollanius sensijaan pysyttäytyy lu-
jasti alkutekstissä ja kääntää: »Tule myös Lakimiehen caickein duomioit-
ten päälle Ruohdhixi Kirjan anda, — — —.»¹³⁷

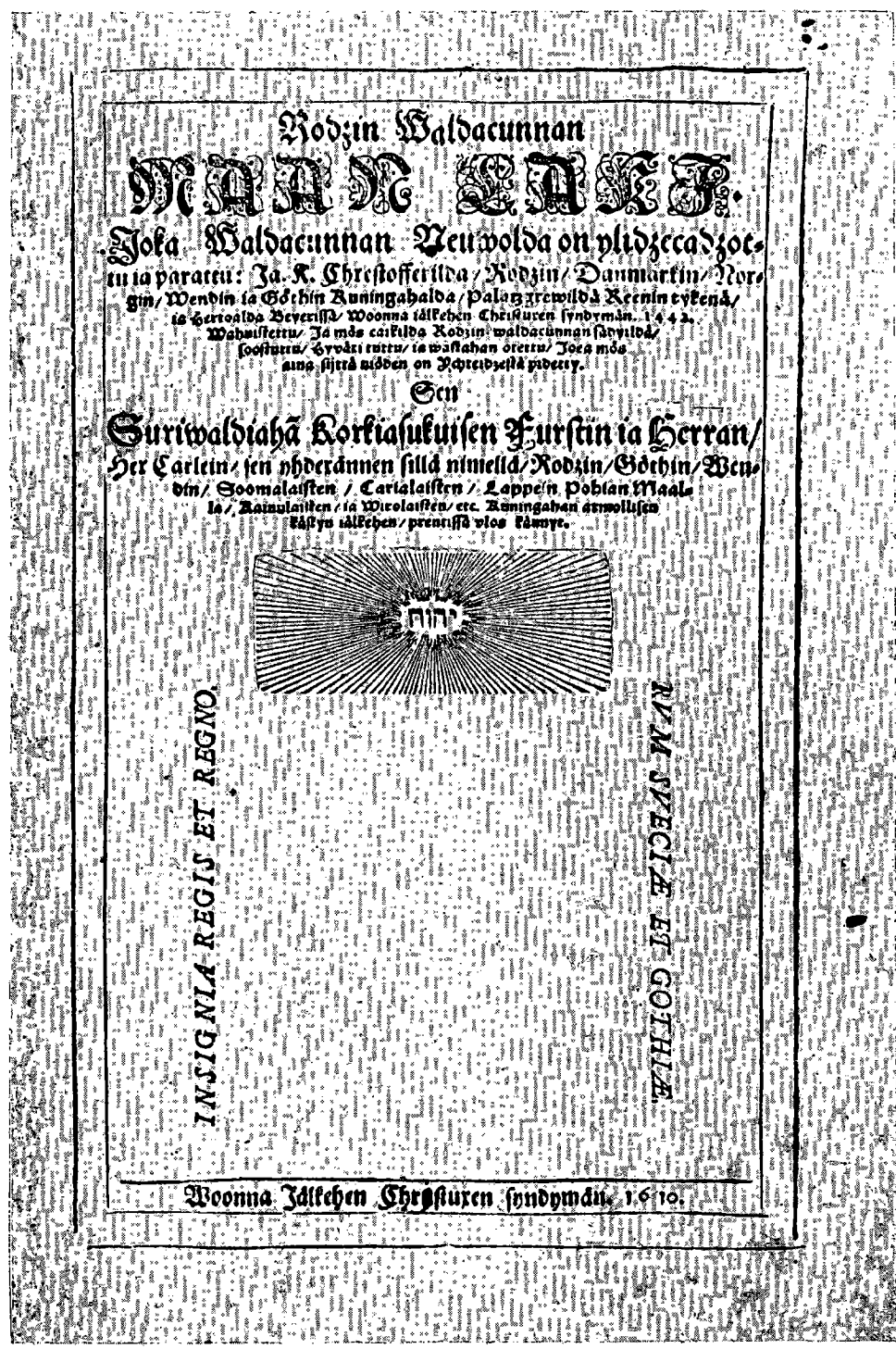
Kaarle herttuan, jolle Ljungo Tuomaanpoika oli omistanut suomen-
noksensa, tarkoituksena oli kuninkaaksi tultuaan painattaa tämä Suomen
tuomarien ja kansan käytettäväksi. Painatus kuitenkin jäi toteutta-
matta, arvatenkin valtakunnan silloisen ahdinkotilan takia, ja ainoaksi
muistoksi tästä hallituksen ensimmäisestä toimenpiteestä suomenkielisen
lakikirjan aikaansaamiseksi jäi vuonna 1610 painettu koearkki, joka sisäl-
tää kaikkiaan seitsemän painettua sivua, nim. nimilehden sekä kaksi sivua
käsittävän Kaarle IX:n lakikirjan vahvistuskirjeen joulukuun 20 päivältä
1608 ja kaikkiaan neljälle sivulle latinan ja suomen kielellä painetun
Kristoffer kuninkaan »ensimmäis päiväinä iälkehen Philippuxen ia Jaco-
buxen Apostolidhen päivän Woonna 1442» päivätyn vahvistuskirjeen.
Tätä koearkkia lienee jälkimaailmalle säilynyt yksi ainoa kappale, jota
säilytetään Ruotsin-Kuninkaallisessa kirjastossa Tukholmassa. Kirjaston
ystävällisellä myötävaikutuksella jäljennöspainos mainituista seitsemästä
sivusta julkaistaan seuraavilla sivuilla tässä teoksessa.¹³⁸

mutta myöhemmin mainittava kolmas maanlain suomentaja Abraham Kollanius on jälleen
hyväksynyt Herra Martin syynsanojan (ks. *Pajula*, m.k. s. 27 s.).

¹³⁷ 1734-vuoden lain OK 24 luvun 3 §:ssä olevan säännöksen, jonka mukaan vierasta
kieltä ei ole tuomiossa käytettävä, sangen myöhäisistä tulkinnoista ks. esim. ed. main.
Tammikuun valiokunnan asettaman kielikomitean mietintö, 1862, s. 1 ja *Palmén*, Suo-
men kielen asema, s. 452.

¹³⁸ Nimilehden jäljennöspainos on aikaisemmin julkaistu *Koskimiehen* teoksessa Ag-
ricolasta Juteiniin, s. 86.

Erään tiedon mukaan olisi samanaikaisesti painettu myöskin yksi arkki Kuninkaan-
kaaren tekstiä sekä suomen että ruotsin kielellä (ks. *Lagus*, Om finska lagöfversättning-
ar, s. 12; *Pipping*, Luettelo, s. 8 aliv.). Tätä arkkiä, mikäli sitä lainkaan on painettu, ei tiettä-
västi ole säilynyt.

Támán Laki Kirian Wahwistos

Taman Lakikirjan wahwistos

M E Carlei se phderás fillá nimellä/ Gu-
malan armon catura Rodzin/ Góthín / Wendin /
Somalaisten / Rialaisten / Lappalaisten Pohjan Maalla /
Kainulaisten / ja Wrotaisten / etc. Kuningas:

Taridjemme caikkile Rodzin wáldatunnan asuville/ Jurstila / Grewille / Wapaherroille / Dispoille / Abbaille / Wapahmichille / Papille /
Soramichille / Caupamichille / ja caikkile phtchidjelle Canjalle / sika hengellille /
etä mailmalisille / kullengi wirkanja ja siydänsä mödhen / Meidhen Kackahan
terwihdyrem / armollisen soosion / ja caikkinaisen hyppdhen / Jumalaida caica
siwaldiahalda / etc.

Teidhän rakaudellen / ja teille caikkile on kyllä tietäud / Duinga edesmen-
nehet Rodzin ja Góthín Kuningahat / ja Waldamiehet / ovat erinomaisilla
aioilla / oikuden wahwistoyxi / andanhet ylidjeadyja / ja paranda Rodzin
Login / niin kuin aisa ja tita sallinut on / Mutta etä sencalstainen hridhän hywin-
aiaellu idnsä / ja Lakikiriat / aica mödhen co hukus / eli petelluyi tulio / niin mös /
etä caikkile mahlais tietäud olla / etä Rodzin ja Góthín miehillä / ennen mon-
da sata aiasaica / ja io pafanudhessa / on ollut Laki ja sädgi / ioiden perästä he
ovat idgens orendanhet / Josta lagista siitä on monda tarpelista kappalehta / wie-
rahillen canfoillen tungen / meidän Maanmiehillä / iolta idstä waldacunnast
ovat plosmennehet / ja heidän maans ja waldacundaens ylidje wallidjari tul-
lehet / niin kuin kyllä tietäud on Góthén ja Longobardin lagista / iolta wälä
nyt ovat tallella : Sentiäden olemme me caikkisa Waldacunnan Maan pai-
foissa / syren ahkeruden / ja murhen canja / andanhet plosdyä caikwanhimmat /
ja oikemmat Rodzin Lakikiriat / quin me olemme taitanhet sadha / ja siitä / niin
quin he meidhän edesmennechten ehsidämme / Rodzin Kuningasten ja Waldamie-
sten aisoina ovat pidetty / armolliset andanhet prentästä / iulgista / ja edhestulla :
Ja niin kuin Wplandin / ja Osgóthín lakikiriat ovat io / meidän armollisen ka-
stikke idllehen prentädyndä wos kaurihei / ja mwt. iolta ovat / Sudermannen /
Wäsgóthén / Wäsmannén ja Helsingén lakikiriat / cotha piidpi walmihyri teh-
tämän / Niin olemme me mös aivonhet anda prentästä Woionmaan / Emo-
landin / Wermelandin / Narišán ja muiden makundoen Logit / Ja mös La-
fian Soomen kielten / niin pian quin me saamme toitalji oisena ja wscottawita
kirjoia.

Sentiäden anomme me teillä / wscosiset alinmaiset / etä niin quin edmä a-
sia tuluyi foko meidän Isän Maan / ja sen sisällä aswadhen steyri oicennuyxi /
cunniaxi / ja kstulijubeyri / etä se annatte sencalstaset kiriat / niin monda quin teillä
olla taitayi / tulla meidän kstulijusse ios ionaki sencalstaisista lakikiria. teidhän ty-
teidäund ioutahän.

Ja etä se Lakikiria wälä nyt phtchidjett phtchidhän / iolta Waldacunnan Neu-
velda ylidjeadjottin ja parattihin / ja mös Kuningas Christofferilla / Rodzin Da-
marlin / Norigen Góthén ja Wenden Kuningahalda / Palagrichwilda Kemni ty-
fena / ja Heritoalda Deijerissa wahwisteihin / ja caikkisa Waldacunnan sädjyldä
hyppäxi lugettihin ja wafinoitettihin / siinä woona / etc. 4 4 2. Niin sije etä se sama
Lakikiria onä hukahan / cika wädrin mutelluy tulio / Ja etä meillä niin ufo dhen
erinomaisen lakikiriaidhen segassa / iofu wissi firia olla / ionga perästä canja taitas
idgens oionda ja kauda / Olemme me sen saman Lakikirian Rodzin Erunullen /
ja teillen paltoxi hyppäxi / ja oikuden steyri enenneyxi / samalla modalla anda-
nehet prentädyndä wloefäpdyä. Ja niin quin me toiomme / etä se tädän

(A) ff

meidhän

Lämän Eafi Kirian Wahwistos

meidhän armollisten murehen otollisesta otatte/ia sen edhestä kitoilliset olla tahdot.
te: Niin kälkminen me mäs sangen todesta/ että te idmän pövdän perästä/
kalkissa Domioissa oienatte teidhännä idmän Kuningas Christopferin wah-
wistun ia prentatyn Latifirian idllehen / iota caidein tosinbaen ia wanhinbaen
firiactansa phtä pitäpi / ia niidhen cansa sangen wistusta on werdaxi wedett.
Päidzi Kirfon menoen kirian/ iota cy missäkan domioissa pihdä seurattaman/ en-
nen quin hän meildä / ia meidhän Raakahalda Neuvoitammen/ ia hywidä
ia hurskailda miehildä yligecadjoiahan / ia paratahan / ia caikida Walducun-
nan sädypildä wastahanotetahan/ ia caidei Dawin cyroxyet ia petoxyet wosulge-
etahan/ iola pian (to iumala tahiopi) tapahuman pita.

Samalmooto että mäs ne sanat / iola Kuningahan menoissa colmannea
lugus ovat: Nyt pitiäpi waltacundahan Kuningas walittaman cy peritdäzän/
etc. Pita teidhen perimys sovinuoden/ ia Walducunhan Eistoden idllehen/ idän
mwettaman: Rodzin Walducundahan pitiäpi Kuningas peritdäzän cy walittas-
man / etc. Jos heluist lupawat Rodzin Walducunnan sädypillen caidei heidän
erisäzöns/ hengelliset ia mailmaliset / sen peräst quin heidhän tulepi tehdä / ia he
wastata taitawat / iumalan ia miehen edhestä. Eitä sama ovat mäs alimmai-
set wostoinpäin wotgolliset osotamahan heidän perihetöillens / niin quin wala-
sinnä / cap. Kuningahan Wenoissa Osoiapi. Samalmooto tahdomme me
möstihin että Surimbain asian menosa / ia muissa senealtasio rastahissa rikorissa
quin ovat walapottoisuus/ Jumalan pilkaus/ Walat/ Murha/ Horus/ iufurudo-
jous torkorahat/ wärdä toidistoyet/ ia muissa senealtaisessa: Tehdähän iumalan
laghin idllehen/ iola sinnä pyhästä Raamatusta on käsitetty / ia tästedhes pi-
täpi sisäillen wettidäzän.

Ja waidä iotki eroituyet monicahtoissa kiroitetuissa Latifirioissa taitahan
Idutä/ iola idmän kirian lopussa prentatyi ovat/ quienting pitiäpi ne sanat/ ia se
perustoo / ia ymmärdös pideridäzän iola idmän kirian textis ombi/ ionga me nyt
hyväzi lugemme ia wahwistamme.

Me tahdomme mäs samal mōto armollisesta solia nillen iola domarin wir-
gassa ovat / että kosta iolu asia taita edhestulla / iola eptä Kuningas Christo-
pherin lagista / että sijidä asietuist Walducunnan Reccissi / ia pätoisistä cy tai-
ta Domitta / että he niissä astioissa seurawat niistä Latia ia soorituyä/ iola ovat
niissä muissa latifirioissa/ iola me olemme andanehet prentidä / päidzi Kirfon
Wenoita / Ja Dawin petoxyet / ia wietelläpitiä / iola seillä olla taitawat:
Eillä että todesta nädähän/ että niissä wanhoissa Latifirioissa/ iola me olem-
me andanehet prentidä / ia cy iullisest ole piderit/ idutdähän monda tarpelisi kapa-
palehtia/ iola idstä Kuningas Christopferin Latifirioist ovat wlosiditety. Wiim-
meisel tegemme me teillen tiettöwäzi/ että idmän Kuningas Christopferin Latifi-
rian peräst pitiäpi astat domittaman/ ia oiettaman/ sihen asti (niin quin Norfö-
pingin Herranydiwilla / woonna 1604. päititihin) että me saamme oika/
meidhän raakahan Nervom/ ia muidhen hyöden miehen cansa idä Latifiria / ia
mytä muita yligeneadjoia ia parata / iola pian tapa hūman pitiäpi. Ja kosta
se yligecadjoitu Latifiria yhteydest on wastahan otettu/ niin tahdomme me/ tei-
dhän caidei in neyponna ia soosionna cansa/ sen saman anda prentidä ia wlosidä-
dä. Idmän cansa annammen mäs teidhät caidei erinomaisest/ ia yhteydest/ Ju-
malan caidei walducunhan haltuhun ia hoomahan.

Meidhän Kuningahallisesta Linnastramme Stockholmista 20 Decembria/
Woonna 1608.

Kuningas

Tämän Latikierian Wabwistos

Se sama on näin kääty soomen kiellen.

Tämän Latiki rianwahwistos.

W E Christopher Jumalan armon cansa/

Rodzin / Danmarckin / Norgén / Wendén ja Göttein
 kuningas / Palahgreffin Recnin uisén / ja Hertua Beperriffa
 Landz:itien caistillen meidhán rakahilleme Christurissa / yhteidest ja erinoma-
 maist / suoratacunnioitettawa / cuuniallisset Isat Archipissa / piispat / Ab-
 boud / Prelatit / Kibdarit ja Sotamiest / Papit ja yhtiencu cansa / toika asutten
 idssá meidhán Waltacunnassa Rodzissa / meidhán armollisen seostois / ja soom-
 men Teiden oikeuden tunnon ja ennennyyen / tolo Rodzin Waltacunnan ja
 sen asuwaisten oienmurei ja wahwistoyxi.

Kauhán rakastaja kuningas toimittapi ja sádepi / jumalallisset armiahudest /
 että caiefti hánen alimmaikene mahatai rauhollisset / ja hilaisest elá / Mutta se
 paha himo iosa itzencu cabottapi / ja rauha wihapi / ja ombi caiken eripurais-
 dhen ja sopimattomudhen diit ja alcu / plohárditapi páwáydáwáldá monda wá-
 riija / niin että ioc ry oikeus waimallane hánen pahutane alaspainasi / ja há-
 nen fieroi / kospymisane ulosommitais / Niin riisbaisten niimisten pahat ionet /
 caiken inhimisten sifucunnan liston ja seuran ridoisi ja sártisi / ja soviaanon ja
 yrimielisidhen perdi maailmasta poisaiasi.

Senidhden on Latí tehy ja sádepi / että se wahingolinen sifu ja himo lagida oie-
 tais / ionga cautta caiefti iuhimiset / ja erinomaist idze kutihin kohdastane meidhán
 Rodzin waldacunnan cansa / neuwotahan / quinga he mahdaisit cuuniallisset elá / ry
 tellengán wádrýdá tehdá / mutta anda iocaihen oikeudens nautita. Senidhden
 olens me / sen suoratacunnioitettawan Isán ja Herran Christurissa / Her Nileyen /
 Jumalan armossa Archipisan Wpsaloissa neuwosti / ja hánen cuuniallisen apulais-
 sine piispani tolo Rodzin waltacunnas / quingén ilman yhteidest cansan oikeu-
 dhen / ioca samas Latikiriassa on sástut / Niin mós kirkodhen / pappimiesten /
 Abelin / Kibdariden / ja Sotamiesten / toillen me tássá astassa emme tahdo iorati
 esiomioita tehdá / eikä kooma pädállen panna / eridróden / Niin mós meidhán rak-
 lahan Neuwomme / ja Kibdariden / ja Sotameist abfiraden rukousten ja anomisten
 rifoista / caistillen / ja liatestihin Rodzin Waltacunnan asuwillen hydyi ja tarpe-
 heyi / paidji caiken ylen palisudhen / yhdessä kiriaassa / ioca tawan peräst cudguta-
 han Latikiriari taieka Legierim / ionga idihden niin hywin Latmannit ja Do-
 marit / quin cantaiat ja wastaiat / ja mós todifoyet heidans oienhamaa pitapi /
 andanui sástut / ja yhtehen panna erinomaist sádyt ja laghit / croitettuihin kiroi-
 hin / toika meidhán Estisámme / ja cöhsimennehet kuningahat ovat andane-
 het kullengi kshlacunnallen / ja Caupungillen pidendáryi / Idhden seassa monet
 oit idhas yhdencaltaset / Monicahdat toimen toislane wastahan / Monicahdat
 elit songen pimiát ja pyterát heidhán piitdendáryi. Olii mós manicahdat
 toika ry löntey Latikiriassa / ioca cudgutahan Legierim meele. Toika atnoastane
 tawan perást / ja muidhen syöhen idhden ovat sifállen wedeyt / että heidhán
 Lagin edessá piti pidendáman / Waika ne idhánasti ovat useimmaist ollehet epá-
 soorat domioissa kuraata.

Me olemme mós tygepannehet meidhán omat Edomme / ja tarpehelliset
 lagit / Joissa osutam ne mwt / iocsa niissä entisissä ovat olluet epátedot / pyterát
 eli segoituit / ja pimiát / idubelsemmaist wlgostoimittahan. Ja että mós inle-
 me tämän anomisen oikari ja mahdoliseri / ja sopiwan seldá Jumalan että inhu-
 misten Lagin cansa / wahwistauit mós / meidhán rakahan Neuwomme piitdén a-

iatuxen

Tämäin Latikiriain Wahwistos

iätyen ia seä phtidjest etä erinomajest edbetkaunchen neuuon ia tultisele-
 sen idlest / Kuninghalisest woimast / tämäin Latikiriain / eli wanhan Lagin paran-
 noren / caiten artifelins ia clausulacns cansa / ioca aian muoyen iähdhen ette-
 oicun ombi.

Jo taidomme mäs etä caili / ia iocainen meidhän Walducunassam Rod-
 gie / cailissa mailmalisissa domioissa ia asioissa / ainoastans tämäin Lagin pida-
 vät / ia sen iälkehen domidzewat.

Me sielämme mäs somast Kuninghalisest wallast / etä ey pyrkän mahda
 roheta / ilman meidhän erinomaiseta tältyä / iotakin muia Latia tehä / taicta pi-
 ed / taicta sen iälkehen domita / Jos hō waiwoin tahtovat meidhän Kuninga-
 halisen foston ia rangailuxen / ilman armoia wälit / ia meidhän Waicetunne
 soostossa ia armossa olla.

Mutta mitä niidhen ennisten Latikiriadhen iälkehen / ia tämäin meidhän
 Latiste / ia hānen punenns ia capitlins wastahan domitahan / se pida-
 ia woimattomaxi lugettaman. Niin quin me mäs / Kuningahalisest woimast / la-
 tiste / ia tihäxi tette cailen sen ioca siitā seurata taita / niin etä siid ey mahda
 olla ensiugnā lagilista woima. Sen asian fortiaffaxi woimay ia wahwudey / o-
 leitte mäs andanehet ripusta meidhän Waicetun insiglin / ioca menyt piddä / yno-
 na Rodzin waldacunnan insiglin cansa / tämäin wahwistos kirian ala. Ja et-
 ä se iota tässä Latikiriassa edjätän suä sewidammästä löydetä
 niin seurawat lugut iäristäns Nain: Rodzin walda-

cunda on pakanoista totokhon tullne / etc.

Datum Stockholm / ensimdis päiwäin
 iälkehen Philippuren ia Jacoburen
 Apostolidhen päiwän Woon-
 na / etc. 1442.

Laiman Lati Kirian Wahwistos

Kuningas Christofferin Wahwistos

Kiria / taiman Lati turtun pädle.

Cristofferus Dei gratia Suecia, Dacia, Norvegia, Sclavorum, Gothorumq; Rex, Comes Palatinus Rheni, & Dux Bauaria, etc. Vniversis & singulis nobis in Christo dilectis, revere diffimo, reverendisq; viris, dominis, Archiepiscopo, Episcopis, Abbatibus, Pralatis, Nobilibus, Militibus, Militaribus, Clero ac toti communitati Regni Nostri Suecia, gratiam, iustitia promulgationem, Regni regnicolarumq; Suecia directionem, regulam & fomentum. Rex pacificus pia miseratione disposuit sibi subditos fore pacificos, modestos, observatoresq; legum & iustitia; sed effrenata cupiditas sui prodiga, pacis amula, mater litium, materia iurgiorum tot quotidie nova generat iurgia; ut nisi iustitia conatus eius sua virtute reprimeret, & quæstiones eius implicitas explicaret, jus humani fœderis litigatorum abusus extingueret, & dato libello repudij concordia extra mundi terminos exularet: Ideoq; lex proditur, ut appetitus noxijs sub juris regula limitetur; per quam genus humanum, præcipueq; regnicolarum quicvis regni nostri Suecia, ut honestè vivat, alterum non ladat, jus suum uniuiq; tribuat, informatur. Sanè diversas constitutiones, leges speciales, iuraq; municipalia prædecessorum nostrorum Regum, in diversa dispersas volumina, quarum aliqua propter similitudinem nimiam, quadam propter contrarietatem, non nulla etiam confusione & obscuritatem propter prolixitatem inducere videbantur, aliqua verò vagabantur extra librum legis, dictum Legisterium Suecia, qua per consuetudinem aut certam rationem inducta sunt, ut pro lege serventur, quamquam ad antea tanquam incerta frequenter in iudicijs vacillabant, ad communem, & maxime incolarum Suecia, tam spiritualium quàm secularium utilitatem, in unum volumin, vulgariter dictum Legisterium, iam legislatores ac iudices; quàm cæteros subiectos, sive actores aut reos, vel testes, comprehendens; à reverendissimo in Christo patre ac domino, domino Nicolae Dei gratia Archiepiscopo Upsalensi, reverendisq; suis suffraganeis per provinciam Suecia constitutis, salvo jure communi in corpore juris clauso, salvoq; Privilegijs Ecclesiarum & Ecclesiasticarum personarum, nobilium, militum ac militarum, quibus nullum præjudicium per præsens irrogare volumus, nec gravari; nec non dilectis Consiliarijs nostris, nobilibus, militibus ac militaribus, sæpè sæpiusq; instanter requisiti, rescatis superfluis, providimus redigendas: adijcientes constitutiones nostras, legesq; utiles ac necessarias, per quas

(A) iij

non

Lāman, Eafikirian Wahwistoo

in omnia quae in prioribus erant dubia, confusa & obscura, plenius declarantur. Nos igitur requisitionem nobis factam, tamquam rationabilem, juri tam divino quam humano consonam, judicantes, compilationem praesentem, seu veteris legis scripti propter temporis variationem correctionem opportunam, auctoritate regia, cum omnibus suis articulis & clausulis, maturā nostrorum Consiliarium deliberatione specialiter & generaliter praehabitā, confirmamus: Volentes ut hac tantum compilatione universi in regno nostro Suecia utantur, in judiciis secularibus, secundumq; eam judicent. Prohibemus insuper auctoritate regali, ne quis praesumat aliam facere, aut alia vi, seu secundum aliam judicare, absq; auctoritate & commissione nostra speciali, prout regalem voluerit districtam vindictam irremissibiliter evitate, eandemq; majestatem dilexerit inoffensam. Quicquid autem contra hanc compilationem, secundum suos articulos & capitula, secundum priora leges scripta judicatum fuerit, cassum sit penitus & inane: Cassamusq; & annullamus auctoritate regia, nulliusq; esse volumus quicquid inde sequutum fuerit roboris aut momenti. In quorum evidentiam sigillum nostra majestatis, quo utimur pro praesenti, una cum sigillo regni nostri Suecia, praesentibus est appensum. Ut ergo hujus compilationis materia qua quaritur, facilius inveniatur, capitulorum ordo sequitur, qui est talis: Ruedzins Waldacunda on patanudesta hiechen tullut Stenckoista la Gidichelsta etc. Datum Stockholm, in crastino Philippi & Jacobi Apostolorum, Anno Domini. M C D XL. secundo.

Täydellisenä Ljungo Tuomaanpojan maanlain suomennos painettiin vasta vuonna 1852 Suomen Tiedeseuran kustannuksella Wilhelm Gabriel Laguksen toimesta.

Varsin suuret ansiot lakien suomentajana on Turun yliopiston ensimmäisissä maisterinvihkiäisissä vuonna 1643 maisteriksi vihityllä Abraham Kollaniuksella. Hänen suomennostyönsä, joka käsitti Kristoffer kuninkaan maanlain, Maunu Eerikinpojan kaupunkilain, tuomarinohjeet sekä oikeudenkäyntiordinantian ja -prosessin, valmistui vuonna 1648. Jo aikaisemmin on mainittu, että Kollaniuksen maanlainsuomennos, joka todennäköisesti suoritettiin Kristiina kuningattaren toimeksiannosta, toimitettiin Turun hovioikeuden tarkastettavaksi ja että tarkoituksena oli saattaa suomenkielinen lakiteksti voimaan samanvertaisena ruotsinkielisen tekstin rinnalla. Hovioikeuden valitsemien tarkastajien työ valmistui vuonna 1653, mutta kun Kollanius oli tyytymätön tarkastajien työn tulokseen, syntyi asiassa rettelöitä, ja kun hovioikeudenpresidentti Juhana Kurck, joka oli innokkaasti toiminut suomalaisen lakikirjan aikaansaamiseksi, oli kuollut vuonna 1652, eikä asialle ilmestynyt toista arvovaltaista tukijaa, jäi lain lopullinen tarkastaminen ja painattaminen sikseen.¹³⁹ Kollaniuksen maanlain ja kaupunkilain suomennokset painettiin täydellisinä vasta vuonna 1926 Suomen kielen muistomerkkejä-sarjassa Martti Rapolan toimittamina.¹⁴⁰

Kollaniuksen suomennoksista on mainittu, että hän oli työssään asettanut sanaston puhdaskielisyyden nimenomaiseksi tavoitteekseen, vaikka hänen siinä olikin jättävä puolitiehen.¹⁴¹

Jo 1500-luvulla liittyi lakien painattamishankkeisiin Ruotsissa suunnitelmia uuden, parannetun lain aikaansaamisesta. Kaarle IX toimi innokkaasti uuden lain aikaansaamiseksi, ja hänen aikanaan valmistettiin joi-takin ehdotuksia. Puuha pysyi vireillä seuraavienkin hallitsijoiden aikana, hovioikeuksilta hankittiin lausuntoja ja useita komissioneja asetettiin; vuonna 1686 vihdoinkin se lakikomissioni, joka toimi aina 1734 vuoden lain

¹³⁹ Ks. Krohn, m.t. s. 163 ss.; Ojansuu, m.k. s. 126; Calonius, m.t. s. 52.

¹⁴⁰ Tekstinäytteitä Herra Martin suomennoksesta Koskimies, Agricolasta Juteiniin, s. 60 ss.; Ljungo Tuomaanpojan suomennoksesta s. 82 ss. ja Abraham Kollaniuksen suomennoksesta s. 155 ss.

¹⁴¹ Ks. Rapola, Vanha kirjasuomi, s. 59 s.; Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys II, s. 118 s. — Ks. myöskin Rapola, Abr. Kollaniuksen kielestä, 1925.

valmistumiseen saakka. Lakikomissionin ehdotus esitettiin säädyille 1723 vuoden valtiopäivillä, 1731 vuoden valtiopäivillä alkoi lakiehdotuksen varsinainen tarkastus ja vuonna 1734 säädyt antoivat lopullisen hyväksymisensä. Kuningas vahvisti lain kahta vuotta myöhemmin.

Nyt elettiin jo sellaisilla vuosisadoilla, että olisi luullut uuden lain heti ilmestyvän myöskin valtakunnan toisen puoliskon, Suomen, tarpeiksi sen omalla kielellä. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Tosin kuningas, kuten aikaisemmin on mainittu, 1738 vuoden valtiopäivillä ilmoitti antaneensa käskyn lakikirjan suomentamisesta, mutta muuta asiasta ei sitten kuulunutkaan.

Lääninsihteeri *Samuel Forseen* oli kuitenkin heti lain vahvistamisen jälkeen ryhtynyt suomentamaan sitä. Työ oli valmis vuonna 1738, mutta varoja sen painattamiseen ei saatu. Eräs kirjanpainaja olisi ollut suostuvainen kustantamaan painatuksen, jos kirjalle olisi saatu tuhat tilaajaa, mutta vaikeaa oli sellaisen joukon löytäminen sodan ja katojen köyhdyttämästä Suomesta. Forseen kuoli näkemättä teostaan painettuna.

Niinkuin yksityinen mies omasta aloitteestaan suoritti lain suomentamisen, kun asiaa ei hoidettu virallisesti, niin taas yksityinen mies huolehti teoksen julkaisemisestakin. Turun hovioikeuden aktuaari *Yrjö Saloni* osti painattamisoikeuden Forseenin perillisiltä, ja vuonna 1759 ensimmäinen painettu suomalainen lakikirja näki päivänvalon: »Ruotzin Waldacunnan LAKI Hywäxi luettu ja wastan otettu Herrain Päiwillä vuonna 1734. Pränttiijn annettu Georg Saloniuxelda, Cuning. Howrätin Actuariuxelda omalla culutuxella, Wuonna 1759. Turusa, Prändäty Directeurildä ja Cuningalliselda Kirjan-Präntäjäldä Suuren-Ruhtinanmaasa Suomesa, Jacob Mercellildä.»¹⁴²

Samuel Forseenin, joka oli tullut maisteriksi vuonna 1712 ja sen jälkeen toiminut sekä konsistorin notaarina että yliopiston varasihteerinä ja lääninsihteerinä Turussa, käännös on helposti luettavaa kieltä. Kielimiehet ovat kuitenkin, vertaillen Forseenin kieltä samanaikaisen

¹⁴² Suomentajan, Samuel Forseenin, nimi jäi lakiteoksessa mainitsematta. Myöhemmin onkin tätä ensimmäistä suomalaista lakiteosta mainittu kansliakollegion kirjaajan *E. J. Paleenin* tekemäksi. Tämä on kuitenkin erehdys; Paleenilla on osuutta teoksen aikaansaamiseen vain sikäli, että hän lienee korjaillut Forseenin suomennosta Turun hovioikeuden asessorin *Thauwoniuksen* ja eräiden Porvoon tuomiokapitulin tekemien huomautusten mukaisesti; ks. *Lagus*, m.t. s. 48 ss.

uskonnollisen kirjallisuuden kieleen, katsoneet Forseenin lakikirjan kieltä melkein kokonaan puuttuvan sitä sujuvuutta, jonka kirkkokieli jo silloin oli pystynyt saavuttamaan, ja lausuneet, että lakikirjan kieltä on pidettävä huononlaisena, joskaan ei niin huonona kuin useimpien senaikaisten asetusten suomenkieli oli.¹⁴³

Tämä ensimmäinen suomalainen painos sai täyttää suomalaisen lakikirjan tarpeen puolen vuosisadan ajan. Vasta vuonna 1808 ilmestyi uusi painos *Matthias Caloniuksen* kielellisesti tarkastamana.¹⁴⁴ Tämä painos oli »Präntätty Stokkholmisa, Direktörildä ja Kuning. Suomalaiselta Kirja-Präntäjältä Johann A. Carlbohmlida, omalla Kulutuxellansa». Nimi-lehdellä mainittiin, että kirja oli »Ensin pränttiin annettu Georg Saloniukselta, K. Turun How-Rätin Aktuariukselta; Waan nyt wastauudesta ylitzekatzottu ja moninaisesti parattu Matthias Caloniukselta, Lain-Opin Professorilda Turusa.»

E. N. Setälä on lausunut Caloniuksen työstä, että tämä oli muovailut edeltäjänsä suomennosta hyvin varovin käsin. Ortografiaa Calonius paranteli kielen kehityksen mukaisesti, sanajärjestyksestä hän paikoittain muutti ja jossakin vaihtoi sanan toiseen. — Caloniuksen laitos ilmestyi uusina painoksina vuosina 1822 ja 1826, molemmat painettuna »Turusa, J. C. Freneckellin ja Pojan Kirjan-Präntisä». Ortografiaa on näissä painoksissa yhä edelleen kummassakin parannettu.¹⁴⁵ — Viimeinen painos tästä lakiteoksesta ilmestyi Helsingissä vuonna 1863.

Caloniuksen lakiteoksen julkaisemista seurannut puoli vuosisataa kului Suomen lain kokoamis- ja kodifioimispuuhissa. Lakien kokoamishanke, joka sai alkunsa silloin prokuraattorina toimineen Matthias Caloniuksen esityksestä, uskottiin vuonna 1814 komitealle, jonka puheenjohtajana oli Turun hovioikeuden presidentti Tandefelt. Komitean tehtävänä oli muodostella Suomen lakien mukainen laitos laamanni Gabriel Poppiuksen Ruotsissa vuonna 1807 julkaisemasta erinomaisen tarkasta ja käyttökelpoisesta, vuoden 1734 lain järjestelmän perustalle laaditusta lakikokoelmasta. Komitean työstä ei kuitenkaan ollut tuloksia; komitea kuuluu, kuten *Danielson-Kalmari* on lausunut,¹⁴⁶ »niihin moniin maassamme, joi-

¹⁴³ Hakulinen, m.t. s. 121; Rapola, Kansallinen Elämäkerrasto II, 1929, s. 114.

¹⁴⁴ Ks. Wrede, Matthias Calonius, 1917, s. 297.

¹⁴⁵ Ks. Alkio, Suomalainen lakikirja, LM 1946, s. 374.

¹⁴⁶ Danielson-Kalmari, Aleksanteri I:n aika V, 1927, s. 252.

den työstä ei koskaan ole tullut mitään valmista». Komitean jäseninä toimivat mm. senaatin esittelijäsihteeri Axel Gustaf Mellin, talous- ja kauppaoikeuden professori Daniel Myreén ja prokuraattori K. J. Walleen. Sen työteliään jäsen lienee ollut laamanni B. D. Krook.¹⁴⁷

Lakien kodifioimispuuha, jota varten vuonna 1835 määrättiin perustettavaksi ns. Suomalainen lakikomissioni, oli vähällä muodostua vakavaksi tuhoksi lainsäädännöllemme. Venäläisen mallin mukaan aloitettiin kodifioimistyö prokuraattori K. J. Walleenin johdolla, ja hänen asiaan kiinnostuneena apulaisenaan toimi mm. roomalaisen ja Venäjän lakitieteen professori Kaarle Evert Ekelund. Komissionin sihteeriksi valitun *Juhana Philip Palménin* aloittaman voimakkaan vastarinnan johdosta komissionin työ kuitenkin aluksi jäi puolivalmiiksi ja lopulta raukesi kokonaan. Komissionin laatima lakikokoelma tosin julkaistiin ruotsinkielisenä vuonna 1857, mutta se jäi tarkastamatta ja voimaan saattamatta.^{147a}

Ajanmukaisen lakikirjan tarve oli näinä vuosikymmeninä ilmeisesti sängen tuntuva. Muutamia vuosia lakikomissionin kokoelman painattamisen jälkeen kenraalikuvernööri Berg ryhtyi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa neuvotteluihin tämän kokoelman suomentamisesta. Seura vastusti erinäisillä syillä koko kokoelman suomentamista ja ehdotti, että sensijaan toimitettaisiin suppeampi ja halvempi lakikirja, joka soveltuisi suuren yleisön käytettäväksi ja halvan hintansa vuoksi pääsisi helposti leviämään. Tämän ehdotuksen hyväksyen — Lönnrot lienee vaikuttanut ratkaisevasti asiaan — keisari määräsi 5000 ruplaa käytettäväksi suomenkielisen lakiteoksen toimittamista varten.¹⁴⁸

Professori J. Ph. Palmén otti laatiaksen ruotsinkielellä uudemman lainsäädännön aiheuttamat muutokset ja huomautukset 1734-vuoden lain perustekstiin, ja Sääksmäen kirkkoherra, tohtori G. Cannelin sai tehtäväkseen laatia perustekstistä uuden suomennoksen. Professori Palménin osuus jäi, hänen tultuaan sillä välin prokuraattoriksi, muiden töiden

¹⁴⁷ Ks. *Palmén*, Lakikodifioimishankkeista Suomessa, Oma Maa III, s. 823.

^{147a} Ks. *J. Ph. Palmén*, *Det nya Lagverkets historie*, Juridiskt Album, Första serien III, 1862, s. 94 ss. ja *E. G. Palmén*, *Till hundraårsminnet af Johan Philip Palmén*, II, 1917, s. 115 ss.

¹⁴⁸ Ks. *Palmén*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran viisikymmenvuotinen toimi, s. 71 s.; *Hakulinen*, m.t. s. 135.

vuoksi suorittamatta, mutta tohtori *Cannelin* suoritti suomennostyönsä, ja sen tarkastivat ensin Lönnrot ja siten SKS:n valisema tutkijakunta, johon kuuluivat yliopiston dosentti August Ahlqvist, prof. A. Liljenstrand, asessori A. E. Stråhlman ja pormestari J. Mölsä, minkä jälkeen perustekstin uusi suomennos painettiin vuonna 1865 SKS:n toimitusten 35. osana. Toinen painos tätä laitosta ilmestyi vuonna 1867.

Tällä välin Turun hovioikeuden notaarit Karl Kristian *Sjöros* ja Karl Wilhelm *Sulin* olivat ryhtyneet toimittamaan täydellistä lakiteosta ruotsinkielellä, ja se ilmestyiikin vuonna 1872. Tekijät ilmoittivat teoksensa esipuheessa julkaisevansa sen myöskin suomen kielellä.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura tekikin *Sjörosin* ja *Sulinin* kanssa sopimuksen teoksen suomentamisesta ja suomennostyö uskottiin jälleen tri *Cannelinille*. Tarkastamisen ja painatuksen valvonnan suoritti prof. *Jaakko Forsman*, ja niin sitten vuonna 1877 ilmestyi ensimmäinen täydellinen suomenkielinen lakiteos SKS:n toimitusten 54. osana. Painoksen suuruus oli 1000 kappaletta, ja se myytiin muutamassa vuodessa loppuun.¹⁴⁹

Tämä teos pysyi suomalaisen lakikirjan pohjana aina itsenäisyyden aikaan saakka. Vuonna 1885 ilmestyi toinen painos A. V. *Ervastin* toimitamana, kieliasultaan kutakuinkin samanlaisena kuin ensimmäinen painos, ja vuonna 1899 kolmas, jonka perusteksti on lehtori Oskar *Favenin*, prof. Arvid *Genetzin* ja kielenkääntäjä J. G. *Sonckin* vuonna 1896 erikseen julkaiseman 1734 vuoden lain tekstin uuden suomennoksen mukainen. — Viimeinen, neljäs painos ilmestyi vuonna 1909 Evert Woldemar *Waldénin* toimittamana sekä J. G. *Sonckin* ja prof. Allan *Serlachiuksen* tarkastamana. Tämä neljäs painos oli asialliselta järjestelyltään samana vuonna ruotsinkielellä ilmestyneen hovioikeudenneuvos Richard Idestamin lakiteoksen mukainen.

C. Muita virallislouontoisia julkaisuja.

Vuonna 1861 painettiin suomen kielellä »Keisarillisen senaatin pöytäkirja 4:ltä p:ltä Toukokuuta 1861, niistä 52 kysymyksestä, jotka tulevat esiteltäviksi valiomiiehille maamme neljästä säädystä». Tammikuun

¹⁴⁹ Ks. *Palmén*, m.t. s. 103.

valiokunnan pöytäkirjat painettiin niinkään suomeksi vuonna 1862 nimellä »Pöytäkirjat pidetyt siinä Suomen neljän säädyn valiokunnassa, joka yhtyi Helsingissä Tammikuun 20—Maaliskuun 6 päivänä 1862». Edellä on jo mainittu, että Tammikuun valiokunnan asettaman kielikomitean mietintö vastalauseineen painettiin myöskin suomen kielellä (1862).

Kun valtiopäivätyö jälleen pääsi alkamaan, painettiin vv. 1863—64 valtiopäivien talonpoikaissäädyn pöytäkirjat suomenkielisinä vv. 1864—65. Näiden valtiopäivien asiakirjat, esitykset ja valiokuntien mietinnöt painettiin niinkään suomeksi, mutta painos ei kuitenkaan ollut täydellinen. 1880-luvulla tämä painos — arkistotilan puutteen takia — hävitettiin, niin että alkupainosta lieenee järeällä vain kolme kappaletta.¹⁵⁰ Wilhelm Lavoniuksen arvostelun mukaan valiokuntien mietinnöt ja talonpoikaissäädyn pöytäkirjat ovat kielellisesti hyväksyttäviä, mutta samaa ei hänen mielestään voida sanoa suomennetuista hallituksen esityksistä.¹⁵¹

Vuonna 1856 julkaistiin senaatin määräyksen mukaisesti suomennettuina »Ehdotuksia ja mietteitä kansakoulumenosta Suomessa, alamaisuuksissa annettuja maakunnan tuomiokapituleilta», ja vuodesta 1859 alkaen ilmestyi osa komiteain mietinnöistä ja ehdotuksista suomen kielellä.¹⁵² Lainvalmistelukunnan, joka perustettiin vuonna 1884, ehdotuksia on ilmestynyt suomenkielisinä vuodesta 1891.¹⁵³

Ensimmäinen prokuraattorin suomen kielellä painettu virkakertomus on Eugen von Knorringin »Keisarillisessa Suomen Senaatissa olevan Prokuratorin Kertomus maassa tekemän Wirkamatkansa johdosta kesällä vuonna 1865», joka painettiin seuraavana vuonna. — Valtiokalenteri, jonka suomenkielistä painosta puuhattiin jo 1860-luvun alussa, ilmestyi suomenkielisenä vuodesta 1869 alkaen. Sen suomensi August Ahlqvist vuosina 1869 ja 1870. — Ensimmäiset suomenkieliset viralliset tilastojulkaisut ovat vuodelta 1868,¹⁵⁴ ja vuonna 1872 K. E. F. Ignatius julkaisi suomen kielellä ensimmäisen tilastollisen vuosikirjan »Tilastollinen käsi-

¹⁵⁰ Ks. Palmén, 1863—64 vuosien valtiopäivät, Oma Maa II, s. 647 s.

¹⁵¹ Ks. JFT 1866, s. 212. — Ks. myöskin Palmén, Suomen kielen asema, s. 456 s.

¹⁵² Ks. Luettelo komiteain mietinnöistä ja ehdotuksista 1859—1945, 1946.

¹⁵³ Ks. Luettelo lainvalmistelukunnan mietinnöistä ja ehdotuksista 1891—1945, 1946.

¹⁵⁴ Yhteenveto kuvernöörin viisivuotiskertomuksista vuosilta 1861—1865.

Ks. Luettelo Suomen virallisesta tilastosta 31. XII. 1945, 1946.

Vuonna 1867 oli jo ilmestynyt kirjanen »Lyhyitä tilastollisia tietoja, koskevat ulkomaita ja Suomea, erittäin Länsi-Suomea».

kirja Suomenmaalle». Virallinen Suomenmaan tilastollinen Vuosikirja alkoi ilmestyä vuonna 1879.

D. Lainopilliset käsikirjat.

Jo joitakin vuosikymmeniä ennen kuin kansanvalistus Suomessa oli kehittynyt sellaiseksi, että ilmaantui aihetta julkaista kansantajuisia laki-alan kirjasia, oli esiintynyt lainopillisten käsikirjojen tarve. 1800-luvulla tällaisia käsikirjoja ei laadittu alunperin suomen kielellä, mutta useita ruotsinkielisiä suomennettiin.

Senaatin virkamiehen, sittemmin senaattorin *Robert Trappin* laatimasta lainopillisesta käsikirjasta toimitettiin kaksi suomennosta. Näistä julkaisi vanhemman maanmittari, kirjailija ja sanomalehtimies *Pietari Hanrikainen* vuonna 1847 Viipurissa nimellä »Asianajaja, eli Lain-opillinen Käsikirja Suomen kansalle», ja toisen kahta vuotta myöhemmin Vaasassa jo aikaisemmin mainittu *G. Cannelin* nimellä »Käsi-kirja Lain-opissa, Talonpojille». Cannelin huomauttaa suomennoksensa esipuheessa Suomen kansan olleen »näihin asti lain-opillisen (jos monen muunki) tieteen ja johdatuksen puutteessa», ja selittää uuden suomennoksen olleen tarpeellinen, koska Viipurissa painetussa suomennoksessa kieli on »monessa monituaisessa paikassa, lyhytensä vuoksi, hankiaa ja hankalaa» ja koska siinä on »tuontuostaki sanoja ja puheen parsia, jotka Länsi-suomen asujille ja Pohjalaisille owat outoja ja tuntemattomia».¹⁵⁵

Trappin-alkuperäinen teos »Den unge juristen eller juridisk handbok för medborgare af alla klasser i Finland», joka alunperin ilmestyi vuonna 1833 ja sen jälkeen useina painoksina, oli ollut myöskin lainopin ylioppilaiden paljon käyttämä oppikirja. Samaa tarkoitusta varten julkaisi *Johan Philip Palmén* vuonna 1859 ruotsinkielellä käsikirjansa. Tämän teoksen suomensi itse *Elias Lönnrot*, ja teos ilmestyi suomenkielisenä vuonna 1863 nimellä »Lain-opillinen Käsikirja. Yhteiseksi siwistykseksi».

¹⁵⁵ Kirjallisessa Kuukauslehdessä vuonna 1871 (N:o 1) arvosteli J. F. antoi Trappin kirjan viipurilaiselle suomennokselle kielen kannalta »warsin suuret kiitokset», mutta totesi, että molemmat suomennokset jo silloin olivat sisällöltään vanhentuneita. »Uusi lain-opillinen käsikirja, laadittu kieleemme ja lakisääteen nykyiseltä kannalta on siis tätä nykyä warsin kipeä tarwe», toteaa arvosteli. — Viipurilaisesta painoksesta kirjanpainaja Cederwaller levitti erityistä tilausilmoitusta; ks. *Pipping*, Luettelo, n:o 3296.

Suomennokseen kirjoittamassaan esipuheessa tekijä toivoo, että »ne, jotka eiwät warsinaisesti harjoittele la'in-oppisia tieteitä, woiwat tästä kirjasta saada jonkun yleisen tiedon kotimaamme kansallisesta tilasta, joka tieto jo täytyyky yhteiseen siwistykseen kuuluwaksi lukea», ja lausuu ilolla muistelewansa »sitäki suurta edistystä, jonka kotimaamme kallis suomenkieli tällä käännöksellä on woittanut ei ainoastaan tieteellisessä suhteessa yleisesti, mutta myös erittäin la'in-opillisella alalla». »Ei tarwinne muistuttaa», jatkuu esipuhe, »kuinka mainittu kieli sen kautta on ottanut hywän askelen eteenpäin päästäksensä luonnollisten oikeutensa supuuheelliseen ja kirjalliseen nautintoon niin oikeustuwissa, kuin yli-opistonki lukusaleissa; ja tästä edusta on ei ainoastaan kirjantekijä, waan myös koko isänmaa kirjan korkeasti kunnioitettawalle suomentajalle ikuisessa kiitollisuuden welassa.»

Lönnrotkin on kirjoittanut lyhyen esipuheen, jossa hän lausuu: »Tästä kiitoksesta en taidakkaan paljon itselleni omistaa, jos toisella puolen en tiedä moitettakaan ansainneeni. Enemmän puolen kirjaa suomensin luen-tojani warten la'in-oppilaille yli-opistossa, ja se silloin oli wirkawelwolli-suuteni. Lopun käänsin sitte erittäin, koska samoin kuin kirjantekijä itseki olen täysiksi wakuutettu sen sekä hyödyllisyydestä että tarpeelli-suudestaki kaikille, jotka harrastawat yhteistä siwistystä.»

Kirjaan liittyy 8-sivuinen ruotsalais-suomalainen lakisanasto. Tätä laatiessaan ja yleensä kirjaa suomentaessaan Lönnrot uudisti perusteellisesti siihen asti käytännössä olleen lakialan kielenkäytön. Wilhelm Lavonius, jota täytynee pitää asiantuntijana alalla, katsoi Lönnrotin suorittaneen kääntämisen niin itsenäisesti ja taitavasti, että kirja suomenkielisenä oli tunnustettava alkuperäisen veroiseksi.¹⁵⁶ Lönnrotin saavutus olikin silloisissa oloissa ilmeinen, se merkitsi, kuten *Lauri Hakulinen* sanoo,¹⁵⁷ suurta harppausta lakikielemme nostamiseksi edes siedettävälle tasolle, vaikkakin hänen ehdottamistaan sanoista moni myöhemmin on saanut väistyä uudempien tulokkaiden tieltä.

Suomettaren arvostelija oli sitä mieltä, että kirjan alkuosa eli »lainopin järkeis tieteellinen alustelma» olisi saanut jäädä pois suomalaisesta painoksesta, koska kirjan suomalaiset lukijat eivät kuitenkaan ymmärtäisi

¹⁵⁶ *Lavonius*, Litteratur. 1. Juridisk litteratur på finska språket, JFT 1866, s. 213.

¹⁵⁷ Suomen kielen rakenne ja kehitys II, s. 135.

sitä »ilman opettajan eli wiisaamman johdotta». Tähän liittyy pieni tarina Lönnrotista, jonka Forsström kertoo »Kirjoituksia laki-asioista» teoksensa 3. vihon esipuheessa. Joku Lönnrotin ystävä oli epäillyt, ettei Lönnrot kykenisi kääntämään teoksen alkuosaa, ja itse Palméniakin oli arveluttanut, voidaanko puheena oleva osa saada suomalaisille ymmärrettävään muotoon. Lönnrot kuitenkin »toiwoi saawansa aikaan semmoisen suomennoksen, että umpisuomalaiset talonpojat ymmärtäisiwät se paremmin kuin umpi-ruotsalaiset talonpojat pää-kirjan». »Hra L. nähtävästi ei ole toiwossaan pettynyt», arvelee Forsström.

Kirjoittaessaan Kirjallisessa Kuukauslehdessä vuonna 1870 Kansankirjastoista ja Kansantajuisesta kirjallisuudesta ¹⁵⁸ Y(rjö) K(oskinen) mainitsee olevan puutetta asianmukaisista lainopillisista käsikirjoista, koska »vanha Asianaajaja kumppalineen ovat vanhentuneet» ja Palménin Lainopillinen Käsikirja on »tieteellistä laatua», sekä mainitsee, että »joku kokoelma niistä uusista asetuksista, jotka enimmin koskevat maaseutujen elämään, olisi myöskin varsin tarpeellinen». Vuosisadan viimeisellä neljänneksellä täyttivät kaivatun lainopillisen käsikirjan tarpeen Johan Kristian Svanljungin ja Johan Edvard Herman Berghin teokset.

Svanljungin »Uusi Käsikirja Lainopissa kaikille kansaluokille Suomessa» ilmestyi G. Cannelinin suomentamana vuonna 1874 turkulaisen G. W. Wilénin kustantamana, ja uutena painoksena vuonna 1882. Kahta vuotta myöhemmin teokseen, jonka laajuus edellisiin verrattuna oli huomattava, ¹⁵⁹ ilmestyi vielä lisävihko. Svanljungin kirjat pääsivät maineeseen helppotajuisina ja luotettavina. ¹⁶⁰

Oikeusneuvosmies Berghin »Neuwonantaja lakiasioissa joka miehelle», jonka ruotsinkielinen alkuteos oli alkanut ilmestyä jo vuonna 1873, ilmestyi Oskar Favenin suomentamana vuonna 1884 G. W. Edlundin kustannuksella. Toinen painos ilmestyi lakit. kand. G. E. Leinon suomentamana vuonna 1891 nimellä »Neuwoja lakiasioissa joka miehelle» ja kol-

¹⁵⁸ N:o 12, s. 304 ss.

¹⁵⁹ Trappin Käsi-kirja oli 222 s., Palmén-Lönnrot 259 s., Svanljung v. 1874 510 s. ja v. 1882 562 s.

¹⁶⁰ Ks. Kansanvalistusseuran julkaisema Arvosteleva luettelo suomenkielisestä kirjallisuudesta apuneuvoksi kansankirjastojen hoidossa, 2 vihko, 1904: Helppotajuinen, täsmällinen ja luotettava esitys kaikista niistä kohdista maamme lakeja ja yhteiskuntajärjestystä, joita käytännöllisessä elämässä toimivan henkilön oli tarpeen tietää.

mas vuonna 1899.¹⁶¹ Tähän painokseen päästäessä on suomenkielisen lakikäsikirjan sivuluku kohonnut jo 740:een.

Bergh toimitti »Neuwonantajän» täydennykseksi »Lainopillisen häkemiston», joka *A. I. Sarlinin* suomentamana ilmestyi vihkoina vv. 1898—1900. Tästä sanotaan edellä mainitussa vuoden 1904 Arvosteleavassa luetelossa, että teos ei ole mikään varsinainen kansankirja ja että se edellyttää lukijassa jonkinlaista tottumusta kirjallisuuden käyttämiseen. Tekijä itse ilmoittaa teoksen esipuheessa tarkoittaneensa sen suurelle yleisölle, mutta toivoo kirjan tuottavan käytännön lakimiehillekin hyötyä muistikirjana.

Vuosisadan loppuvuosikymmeneltä on tässä vielä mainittava lääninkonttoristi *Knut Uno Nybergin* (sittemmin Nuotio) alunperin suomen kielellä toimittama »Neuwonantaja perintö-asioissa ja perintöjako-kaavoja ynnä kiinteästä ja irtaimesta omaisuudesta, puolisoiden omaisuus- ja velkasuhteista, velan maksosta kuoleman tapauksessa, perinnönluovutuksesta, omaisuuden päältäpäin ottamisesta vainajan jälkeen, vuosihaastosta, testamenttioikeudesta ja avioehdoista, ym. ym.». Ensimmäinen painos painettiin Tampereella vuonna 1896, toisen, vuonna 1898 painetun korjatun painoksen kustansi Werner Söderström. — Lakialan kannalta vähäinen merkitys lieene ollut *Weilin & Göös*in vuonna 1900 painattamalla »Suomen lainopillinen käsikirja ja toiminimikalenteri» nimisellä teoksella.

Kunnallishallinnon viime vuosisadalla tapahtuneet uudistukset antoivat aiheen tämän alan käsi- ja ohjekirjojen julkaisemiseen.¹⁶² Kunnallishallintoon liittyvät myöskin kansakoululaitosta ja vaivaishoitoa koskevat ohjekirjat. Näiden alojen ulkopuolelta ilmestyi hallinnollisia ohjekirjoja vain *Karl Wilhelm Silfveniuksen* vuonna 1887 julkaisema »Ohjeita ja neuvoja kihlakunnan lautamiehille heidän wirkatoimissansa», *Karl Eino*

¹⁶¹ Edlundin julkaisemat suomennokset olivat 1880—90 lukujen vaihteessa saaneet sanomalehdissä osakseen moitteita huonon kieliasunsa vuoksi (ks. *Koskimies*, Otavan historia, s. 18 ss.). Edlund lieene ottanut moitteista opikseen, koska *Leino* vuoden 1899 painoksen alkulauseessa ilmoittaa, »noudattaen kustantajan lausumaa toiwomusta että teoksen suomennos tulisi kaikin puolin ajan vaatimuksia vastaawaksi», yrittäneensä perinpohjin oikoa ja parannella entistä suomennosta.

¹⁶² Ks. *Kaukovalta*, Suomen maalaiskuntien kunnallisen itsehallinnon historia, 1940, s. 137 s.

Ottelinin vuonna 1897 Kuopiossa painettu »Ulosottolain ja siihen kuuluvain asetusten pääasiallisimmat määräykset mikäli koskevat nimismiesten virkatehtäviä», joka jo aikaisemmin oli ilmestynyt ruotsinkielisenä, sekä Juho Nikon Suomen vankeinhoitomiesten yhdistyksen kustannuksella vuonna 1899 Turussa painettu »Vankeinhoidon-opas vankilain palvelusväelle».

Kansakoulualalta Gustaf Fred. Lönnbeck julkaisi vuonna 1889 Edlundin kustannuksella laajahkon »Kansakoulun Käsikirja Kansakoulun alalla työskenteleväin sekä muiden kansalaisten käytettäväksi» nimisen teoksen. Tähän ilmestyi vuonna 1896 Lisäys I, joka käsitti kansakoululaitosta koskevat säännökset vuosilta 1889—1895. Kokonaan uudistettu painos kirjasta ilmestyi vuonna 1900. — Vuonna 1892 Lönnbeck julkaisi »Suomen alkeisoppilaitosten käsikirjan» nimellä valtion apurahan turvin toimittamansa kokoelman alkeisoppilaitoksia koskevia säädöksiä.

Varsinaisista kunnallisoppaista on vanhin Axel Bergbomin vuonna 1889 julkaisema »Kunnalliskalenteri maalaiskunnille», joka sisälsi tärkeimmät otteet maalaiskuntien kunnallishallintoa koskevasta lainsäädännöstä sekä kuukausittaiset muistilistat kuntien toimihenkilöille. Vanhan kunnallisasetuksen mukainen oli myöskin edellä mainitun Johan Kristian Svanljungin vuonna 1891 Edlundin kustannuksella julkaisema »Opas Suomen kunnallistiedossa». Kun vuonna 1898 oli vahvistettu uusi kunnallisasetus, suomensi Tyko Hagman vanhentuneitten kunnallisoppaitten sijaan Johannes Klockarsin »Kunnallismiehen käsikirjan», joka painettiin seuraavana vuonna. Uuden vuosisadan alkaessa kunnallislakien selittäminen siirtyi K. J. Ståhlbergin tehtäväksi, mihin seikkaan palataan myöhemmin.

Ainoana köyhäinhoitoalan kirjana oli useita vuosia F. K. E. Lindholmmin vuonna 1893 Viipurissa julkaisema »Mietteitä vaivaishoidosta». Vuonna 1899 ilmestyi suomennoksena vaivaishoidon tarkastajan Gust. Ad. Helsingin »Vaivaishoidon käsikirja». Tätä ennen oli Helsingius jo vuonna 1887 »Keski-Suomen maalaisseuran» vaivaishoidon järjestämistä varten asettaman komitean pyynnöstä julkaissut »Lyhyt opastus järjestys- ja ohjesääntöjä tehtäessä yleiselle vaivaishoidolle kunnissa, joissa on vaivaistaloja» nimisen kirjasen. »Käsikirjasta» ilmestyi uusi painos vuonna

1917, minkä jälkeen köyhäinhoitolain selittäminen siirtyi varsinaisten lakimiesten tehtäväksi.

Käsikirjat sisälsivät yleensä lakialan kirjoituksissa käytettäviä kaavoja ja malleja. Viime vuosisadan puolivälistä alkaen ilmestyi kuitenkin myöskin erillisiä kaavakirjoja. Vanhimpana tällaisena voitaneen pitää monitoimisen lääkärin, tri *Smuel Roosin* vuonna 1855 julkaisemaa kirjasta, jonka nimenä oli »Muutamia neuvoja ja johdatusia lähetyks kirjain tekemiseen, suomen kieltä rakastawaisten ja harjoittawaisten ensi-tarpeeksi». Kirja lieene ollut valmis jo vuonna 1847,¹⁶³ mutta painatus viivästyi, ja sittemmin vuonna 1850 annettu suomenkielisten kirjojen painatuskielto esti sen pääsyn julkisuuteen. Painatuslupa saatiin vasta vuonna 1854.¹⁶⁴ Samanaikaisesti annettiin painatuslupa myöskin *T. Sereniuksen* teokselle »Kaawa-kirja eli osoitus kuinka laillisia kirjoja kirjoitetaan Esiwallalle ja erityisille», joka ilmestyi sitten Kuopiossa *J. Karstenin* kustantamana vuonna 1856. Hämeenlinnassa painettiin vuonna 1859 »Tawallisimpain kirjoitusten Kaawoja, Sunnuntai- ja kansan koulujen tarpeeksi».¹⁶⁵ Tätä, jonka kieliasu on melkoisen avuton, ilmestyi korvaamaan vuonna 1865 Jyväskylässä painettu *Jaakko Länkelän* »Asioimiskirjain tekemisen johdatus. Kansa-, pyhä- ja maanwiljelyskouluin ynnä yksityisten tarpeeksi»,¹⁶⁶ jonka toinen painos ilmestyi jo vuonna 1867. Ensimmäisessä painoksessa tekijän nimeä ei ole mainittu. Kirjan kustansivat Weilin ja Göös, joiden varsinainen kustannustoiminta alkoi vasta viittä vuotta myöhemmin. Samaa tarkoitusta varten ilmestyi vuonna 1874 edellä mainitun *Ferdinand Ahlmanin* »Pieni toimikirja, sisältävä neuvoja kirjanpitoon ja kaikellaisten asiakirjain tekemiseen, sekä ilmoituksia tawallisimmista asioimis- ja kunnallis-oloista Rahwaan ja kansakoulujen tarpeeksi». Toinen painos tästä ilmestyi vuonna 1877.

Ensimmäisenä varsinaisena lakialan kaavakirjana ilmestyi vuonna 1865 Oulussa *R. Mellinin* laatima »Kaawa-Kirja, jossa näytetään kuinka Anomus- ja Hakemus-kirjat, Kontrahdit, Waltakirjat, Welkakirjat, Pesä-

¹⁶³ Ks. *Suometar* vuonna 1847, n:o 12.

¹⁶⁴ Ks. *Nurmio*, m.t. s. 309, 316. — Uusi painos *Roosin* kirjasta ilmestyi vuonna 1877.

¹⁶⁵ Ks. *Palmén-Lönnrot*, s. 249; *Vasenius* ei tuntene tätä.

¹⁶⁶ Ks. *Kaukovalta*, m.t. s. 137.

kirjoitukset, Perintö-jako-kirjat ym. ovat laillisesti ja taitavasti tehtävät». Kirjan tarpeellisuutta osoittaa se, että ensimmäinen tuhannen kappaleen painos myytiin loppuun yhdeksässä kuukaudessa. Seuraavana vuonna ilmestyi toinen, 1500 kappaleen painos, joka sekin myytiin loppuun, ja vuonna 1870 kolmas painos. Arvostelu oli kiittävä. Wilhelm Lavonius sanoo JFT:ssä,¹⁶⁷ että suomennos on tehty huolellisesti ja että ruotsinkielisten alkuperäisasiakirjojen sisällys esitetään uskollisesti, ja Kirjallisen Kuukauslehden arvostelija,¹⁶⁸ todettuaan, että uuteen painokseen tehdyt muutokset ovat lisänneet kirjan arvoa, lausuu toivomuksen, »että tämä pieni hyödyllinen kirja saisi lavean menekin ympäri koko Suomen maan, kehoittaen sekin Suomen kansalaisia omin neuvoin ja maan omalla kielellä valvomaan asioitaan sekä lakituvissa että muussakin yhteiselämässä». Arvostelija toteaa: »Että nämä kaavakirjat sen ohessa tulevat melkoisessa määrässä laventamaan suomenkielen käytäntöä lakituvissamme ja samassa päästämään yhteistä kansaa ruotsinkielisten nurkka-sihtierien kahleista, on erittäin seikka, josta jokaisen isänmaamme ystävän sopii iloita». — Kirjasta ilmestyi uusia painoksia vielä vuonna 1875 Jyväskylässä Weilin ja Göösin kustannuksella ja vuonna 1878 Oulussa, jolloin kirjan nimenä on »Uusi kaavakirja», Joh Bergdahlin kustannuksella sekä vuonna 1881 niinikään Oulussa Chr. Ev. Barckin kustantamana.

Vuonna 1868 ilmestyi Porissa O. Palanderin kustannuksella tämän kirjoittajalle tuntemattoman tekijän laatima »Käytännöllinen kaavakirja, sisältävä täydellisiä ohjeita kaikenlaisia kunnallis- ja oikeudellis-kirjoja valmistamaan». Tämä kirja, josta ilmestyi toinen painos vuonna 1870, oli huomattavasti laajempi kuin Mellinin teos¹⁶⁹ ja sisälsi kaavojen ohessa ohjeita lakiasioissa. Kirjallisessa Kuukauslehdessä teos sai huonon arvostelun:¹⁷⁰ »Mutta valitettavasti emme saata tästä kirjasta mitään hyvää sanoa, sillä se on kielen että myöskin muun sisällön puolesta niin virheellinen ja kelvoton, että tuskin olemme mointa nähneet. Melkein joka kolmannella rivillä nähdään joku törkeä kielivirhe, puhumattakaan pienemmistä, joita oikein vilisee. Esitystapa on jokapaikassa varsin epäselvä

¹⁶⁷ 1866, s. 214.

¹⁶⁸ Kirjallinen Kuukauslehti 1871, n:o 1, s. 13.

¹⁶⁹ Mellin v. 1875 87 sivua, Käytännöllinen kaavakirja 202 sivua.

¹⁷⁰ 1871, N:o 1, s. 11 ss.

ja useissa paikoin niin sekava, että on melkein mahdotonta saada selkoa, mitä kirjailija on tahtonut lukijoillensa esittää. Paikoittain ovat lain-opilliset tiedon-annot aivan väärät ja kovin erehdyttävät. Uusista viime vuosina ilmestyneistä asetuksista on kirjailijalla varsin himmeät tiedot. Lain-opillinen terminologia on nähtävästi lähtenyt kirjan-tekijän omasta päästä, ja on siis aivan päin määnikköä. Kaiken tämän todistamiseksi voisimme ottaa esimerkkiä miltä kirjan sivulta tahansa. — Meidän ajatuksemme on, että tällaiset kirjat kuin tuo »Käytännöllinen Kaavakirja» tuottaa verrattoman suuremman vahingon kuin hyödyn.»

Vuonna 1897 ilmestyi Porissa vielä »Käytännöllinen kaavakirja, sisältävä ohjeita miten kaikenlaiset asia- ja välikirjat ovat laadittavat sekä tietoja karttapaperista, metrijärjestelmästä, postista ja sähkösanomista, ym.» Tämä oli merkitty 5. painokseksi, ja on siis ilmeisesti vuoden 1868 »Käytännöllisen kaavakirjan» myöhäisempi laitos. Toimittaja oli *Heikki Särölä*, vaikka nimeä ei ole mainittu kirjassa.

Torsti Strandbergin toimittama ja *Torsti Rannan* suomentama »Käytännöllinen neuvonantaja», jonka ensimmäinen painos ilmestyi *Werner Söderströmin* kustantamana Porvoossa vuonna 1887 ja toinen, korjattu painos niinikään Porvoossa vuonna 1896, sisälsi, paitsi neuvoja kirjanpidosta ja kauppaliikkeistä sekä tietoja postista, lennättimestä, metrijärjestelmästä ym., myöskin erinäisiä lakiasioita.

Vuosisadan viimeisenä vuotena ilmestyi *Aatto Mäkisen* alunperin suomen kielellä laadittu »Uusi neuvo- ja kaavakirja kansalaisille sisältävä lyhyitä selontekoja laista ja käytännöllisiä kaavoja sekä myös opastuksen yksinkertaiseen kirjanpitoon» Tampereella painettuna.

E. Suomalaista lakikieltä koskeva kirjallisuus.

Aikaisemmin on jo useaan kertaan mainittu *Kaarle Ferdinand Forsströmin* nimi. Forsström syntyi nimismiehen poikana Mäntyharjulla 1817, tuli ylioppilaaksi 1836 ja suoritti tuomarintutkinnon 1840. Vuonna 1859 hänet nimitettiin Ala-Karjalan ja vuonna 1864 Mäntyharjun tuomiokunnan tuomariksi. Vuonna 1865 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura lähetti Forsströmille kiitoskirjeen hänen harrastuksestaan suomalaisen lakikielen kehittämisessä ja vuonna 1879 hän sai tuomiokuntansa asukkailta muistolahjan. Forsström kuoli vuonna 1903 ja haudattiin Ristiinan seurakunnan

hautausmaahan. Hänen perillisensä lahjoittivat vuonna 1911 Suomalaiselle Lakimiesyhdistykselle rahaston suomenkielisen lainopillisen kirjallisuuden edistämiseksi. Tästä muodostettiin »Laamanni Ferdinand Forsströmin rahasto», josta palkinto jaettiin ensi kerran vuonna 1913.¹⁷¹

Forsström ryhtyi ensimmäisenä tuomarina Suomessa vuonna 1856 kirjoittamaan kihlakunnanoikeuden pöytäkirjoja suomen kielellä. Tämän vuoksi ja siitä syystä, että Forsström, kuten niinkään jo aikaisemmin on mainittu, ensimmäisenä pyrki esittämään lakitiedettä suomen kielellä, hänen nimensä on mainittava kunniapaikalla suomenkielisen lakialan kirjallisuuden historiassa. Forsströmin vaikutus suomalaiseen lakialan kielenkäyttöön lienee jäänyt suhteellisen vähäiseksi,¹⁷² mutta itsensä Lönnrotinkin ehdotelmista tällä alalla on suhteellisen vähän jäänyt elämään,¹⁷³ ja joka tapauksessa Forsströmille on tunnustettava uranuurtajan katoamaton kunnia.

Forsströmin ensimmäinen julkaisu oli SKS:n kirjapainossa vuonna 1857 painettu »Wiina ja Murha eli Ensimmäiset kihlakunnan oikeuden protokollat suomeksi. Tosi tapaus Suomessa». Tämä kirjanen, joka nykyään on melkoinen harvinaisuus, sisälsi erään Forsströmin syksyllä vuonna 1856 käsittelemän laajahkon rikosjutun suomenkieliset pöytäkirjat.

Kirjoiteltuaan vuodesta 1857 alkaen lakialan kysymyksistä sanoma- ja aikakauslehtiin, mm. Litteraturbladetiin, Suomettareen ja Mehiläiseen, Forsström painatti vuonna 1862 Helsingissä Theodor Sederholmin kustannuksella ensimmäisen vihon »Kirjoitelmia laki-asioista». Vihkonen sisältää mm. lautakuntaa, todistuskeinoja, naisten oikeustilaa ja vanhen- tumista koskevia tutkielmia. Samalla nimellä ilmestyi samana vuonna toinenkin vihko, joka sisälsi »Protokollan Näyteitä», ja vuonna 1863 Kuopiossa painettuna kolmas, joka sisältää useita lainopillisia ja joitakin oikeushistoriallisia tutkielmia, mm. »Laki-suomennoksista» ja »Wirallise- sta kirjoitus-laadusta». Viimeksi mainitussa kirjoituksessa Forsström Louis de Geerin Ruotsissa vuonna 1853 ilmestyneen, mestarillisen ja vielä tänäkin päivänä täysin käyttökelpoisen »Om den juridiska stilen»

¹⁷¹ Rahaston säännöt LM 1940, s. 402 s.

¹⁷² Hakulinen ei, käsitellessään edellä mainitussa teoksessaan sanaston tietoista kehityä (s. 109 ss.), mainitse lainkaan Forsströmin nimeä.

¹⁷³ Vrt. sanasto *Palmén-Lönnrot*, m.t. s. 251—259 ja *Hakulinen*, m.t. s. 135.

nimisen kirjasen innoittamana selostaa ajatuksiaan suomenkielisen lakialan kirjoitustavan asiallisesta sisällyksestä ja ulkonaisesta muodosta. Forsström esittää tässä sellaisen terveen ajatuksen, että *suomenkielisten virkakirjoitusten ei pidä olla suomennoksia*, niin, että ne on ensin ajateltu ruotsiksi, koska kieli ei, jos täten kirjoitetaan, saa kehittyä vapaasti, vaan siihen tungetaan muukalaisuuksia. »Yksi sangen tärkeä pää-asiä näet kieltämättä lieenee, että kieleemme pysyy puhtaana ja saapi oman luontonsa mukaan kasvaa ja edistyä», kirjoittaa Forsström. — Toisin kuitenkin kävi: suomen kieltä kirjoitetaan ruotsalaisittain monissa virastoissa vielä tänäkin päivänä.

Forsström oli ilmeisesti huomannut, etteivät hänen suomenkielellä julkaisemansa kirjoitukset joutuneet niiden luettaviksi, joille hän oli ne kirjoittanut, nim. lähinnä maan tuomarikunnan. Tästä syystä hän vuonna 1864 julkaisi kirjasen »Juridiskt Småplock», joka pääasiallisesti sisältää suomenkielisiä kihlakunnanoikeuden ja muiden viranomaisten mallipöytäkirjoja ja päätöksiä. Kirjaan sisältyy myöskin muutamia mielenkiintoisia kirjoituksia. »Termerne i »La'in-opillinen käsi-kirja»» nimisessä artikkelissa Forsström osittain hyväksyen, osittain muutoksia ehdottaen käsittelee Lönnrotin Palménin Käsikirjan suomennosta varten luomaa terminologiaa.¹⁷⁴

Vuoden 1882 JFT:n lisävihkona ilmestyi Forsströmin kirjanen »Käräjäsioita». Alkulauseessa Forsström perustelee kirjasensa, joka sisältää kaksitoista suomenkielistä kihlakunnanoikeuden käsittelypöytäkirjaa, julkaisemista huomauttaen, että hänen tarkoituksenaan ei ole julkaista malleja, vaan näytteitä tai »korkeintaan mallien ehdoksia» ja polemisoi Ferd. Ahlmania vastaan, joka Suomettaressa oli esittänyt moitteita eräiden tuomarien pöytäkirjoissaan käyttämistä suomalaisista sanonnoista. Forsström huomauttaa tässä, että hänen oma suomen kielen taitonsa oli heikko siihen aikaan, jolloin hän julkaisi ensimmäiset suomalaiset pöytäkirjansa,¹⁷⁵ ja myöntää, että moitteissa, joita oli esitetty hänen käyttämänsä suomenkielen liiasta karjalaisuudesta, voi olla perää, mutta lausuu puolustukseksi: »Kuitenkin, ja vaikka arvattavasti nyky-aikaan samallaista asiata

¹⁷⁴ Mainittakoon tässä vain yhtenä esimerkkinä, että Forsström, joka itse käytti protokolla-sanaa, ei usko pöytäkirja-sanana tulevaisuuteen.

¹⁷⁵ Ed. main. Wiina ja Murha.

toisin selvittäisin ja vaikka mielelläni myönnän, että protokollat paikoin ovat sievistämisen ja korjauksen tarpeessa, — täydelleen luulen, että niissä käytetyn muodon suhteen on puoltamisen tilaa.»

Forsströmin viimeinen teos on vuonna 1896 Mikkelissä Aleks Kasurisen kirjapainossa painettu »Mietteitä 1) Lainkäyntikielistämme ja 2) Lainkäyntisäädäntömme parantamistoimista». Tämän kirjasen ensimmäisessä osassa vanha suomalaisuustaistelija tahtoi puolustaa suomen kieltä niitä lehdistössä esitettyjä väitteitä vastaan, että suomen kieltä olisi pyritty perustuslain vastaisesti saattamaan virkakielenä tasa-arvoiseksi ruotsin kielen rinnalle. Esitys on erittäin mielenkiintoista ja yhä vielä lukemisen arvoinen. Toisessa osassa Forsström taas polemisoi vuosisadan lopulla vireillä olleita oikeudenkäyntilaitoksen uudistussuunnitelmia vastaan.

1860-luvulla ilmestyi, paitsi Forsströmin teoksia, pari muutakin suomenkielistä mallikokoelmaa. Vuonna 1864 painettiin Turussa *Anders Emil Favénin* »Pöytäkirjan-suomennoksia» ja vuonna 1869 Helsingissä *Adolf Eberhard Stråhlmanin* »Virkakirjoitusten malleja. Kuvernööreiltä ja kuvernöörin-virastoilta».

Ensiksi mainittua arvostellessaan Lavonius¹⁷⁶ huomautti, että ruotsinkielisen kuriaalityylin siirtäminen suomen kieleen ei ollut suositeltavaa ja että joskin suomenkielisen asiakirjan tulee sisältää samat asiat kuin vastaavan ruotsinkielisen, sisällys on suomenkielisessä asussaan esitettävä yksinkertaisemmin ja vapaammassa muodossa. Saman ajatuksen suomalaisen virkakielen itsenäisyydestä olivat esittäneet myöskin Lönnrot ja Forsström eri yhteyksissä.¹⁷⁷ — Nykykielen kannalta arvostellen lienee *Stråhlmanin* kokoelma myönnettävä edellä mainituista teoksista parhaimmaksi.

Tarkastellessaan mainittuja suomalaista virkakieltä koskevia kirjoja lukija saa jonkinlaisen käsityksen siitä, minkälaisia vaikeuksia ruotsalaisessa kuriaalikielissä esiintyvien lakialan sanojen ja sanontojen — joista ruotsinkielessäkin suuri osa oli lainatavaraa — pukeminen suomenkieli-

¹⁷⁶ JFT 1866, s. 213.

¹⁷⁷ Eräässä kirja-arvostelussaan vuonna 1887 (JFT 1887, s. 378 s.) Julian Serlachius valittaa, että siirtyminen suomenkieliseen virkakieleen on vienyt nuorelta juristilta sen kasvatuksen, jonka kuriaalikielenkäyttö hänelle aikaisemmin antoi.

seen asuun noihin aikoihin tuotti. Selvää on, että jokainen, joka tällöin yritti suomen kielellä panna kokoon jotakin lakialan kirjoitusta, joutui tekemään melkoisen itsenäistä työtä ja että näin ollen yhtenäistä terminologiaa aluksi ei voinut syntyä. Tämän vuoksi alettiin kaivata virkakielen sanastoa, ja tällaisen aikaansaamisen tarpeellisuutta mm. Forsström nimenomaan korostaa Juridiskt Småplock-teoksensa alkulauseessa. Jonkinlaisena alkuna tähän suuntaan voidaan pitää *August Ahlqvistin* Suomikirjassa vuonna 1865 julkaisemaa luetteloa »Suomenmaan virkojen ja wirastojen nimiä suomeksi». Jo seuraavana vuonna, 1866, ilmestyi SKS:n toimitusten 40. osana tuhannen kappaleen painoksena *A. E. Stråhlmanin* toimittama »Ruotsalais-suomalainen luettelo tavallisista virka- ja lakisanoista». Tulos ei kuitenkaan tyydyttänyt tällaisen teoksen tarvitsijoita. Kirjallisen Kuukauslehden arvostelussa¹⁷⁸ huomautetaan, että luettelossa ei ole huomioitu kaikkia sanoja, joita voidaan pitää tavallisina, ja ettei termien suomentamisessa ole aina noudatettu tarkkuutta, johdonmukaisuutta ja ankaraa käsitteiden selvyyttä sekä että siihen asti ilmestynyt suomenkielinen alan kirjallisuus on luetteloa laadittaessa sangen epätäydellisesti otettu huomioon. Samaa mieltä on myöskin Lavonius JFT:ssä julkaisemassaan arvostelussa.¹⁷⁹

Parikymmentä vuotta myöhemmin, vuonna 1882, ilmestyi SKS:n »armollisen määräyksen» mukaan toimittama, Lakiteoksesta, asetuksista ja muista lähteistä kerätty »Ruotsalais-Suomalainen virkakielen sanasto». Julkaistessaan tämän luettelon, jota mainitaan »Ainekokoelmaksi», seura esitti hallitukselle, että teoksen lopullista laatimista varten asetettaisiin komitea. Näin tapahtuikin, ja komiteaan nimitettiin usein mainittu senaatin kielenkääntäjä, maisteri Frans Ferdinand Ahlman, hovioikeudennotaarit Emanuel Berner ja Ernesti Emil Forsman, kruununvouti Eligius Olsoni ja oikeusneuvosmies Johan Kristian Svanljung. Komitean työn tuloksena julkaistiin jo seuraavana vuonna, 1883, »Ruotsalais-Suomalainen Laki- ja Wirkakielen Sanasto». Samana vuonna ilmestyi lisäksi *Ferd. Ahlmanin*, joka muutoinkin oli askaroinut sanakirja-alalla, yksinään senaatin toimeksiannosta toimittama »Suomalais-Ruotsalainen Laki- ja Virkakielen Sanasto».

¹⁷⁸ Huhtikuun numero 1866.

¹⁷⁹ JFT 1866, s. 213.

Kymmenkunnan vuoden kuluttua, vuonna 1892, SKS sopi lehtori J. G. Sonckin kanssa uuden virkakielen sanaston toimittamisesta. Sonck ryhtyi työhön erinomaisella perinpohjaisuudella, ja uusi sanasto valmistui vasta vuosisadan vaihteen jälkeen, joten sen esitteleminen kuuluu kirjoituksen seuraavaan osaan.

F. Kansantajuinen lakialan kirjallisuus.

Isonvihan jälkeisenä ns. taloudellisena aikakautena kirjoitettiin Ruotsi-Suomen valtakunnassa runsaasti taloudellisia aiheita käsitteleviä pikkukirjasia. Suomen kansa jäi kuitenkin näiden mahdollisesti tuottamasta hyödystä kutakuinkin osattomaksi, sillä suomen kielellä ilmestyi tällöin vain pari kolme vihkosta. Näistä voitaisiin tässä mainita, vaikkakaan kirjanen ei sisällykseltään kuulu lakialan kirjallisuuteen, vuonna 1756 kuninkaallisen lääkintöhallituksen toimesta julkaistu, Tukholmassa painettu »Pienden Lasten Tarpellinen Holhomus ja Perääncatzomus, Nijn cuin caickein Christillisten Wanhembain welwollisuus.»¹⁸⁰

Mutta 1800-luvun kansallisen heräämisen aikakauteen kuului luonnollisena pyrkimyksenä eri alojen kansantajuisen kirjallisuuden aikaansaaminen. Lainopin alakaan ei suinkaan tällöin jäänyt viljelemättömäksi. Jo vuonna 1870 Yrjö Koskinen, kirjoittaessaan Kirjallisessa Kuukauslehdessä kansankirjastoista ja kansantajuisesta kirjallisuudesta,¹⁸¹ saattoi sanoa lakitieteen käytännöllisen tarpeellisuutensa tähden olevan tällä alalla paremmin edustettuna kuin esim. filosofian. Ja vaikka hänen luettelemistaan esimerkeistä näkyy, ettei lakialankaan edustus kansantajuisen kirjallisuuden joukossa ollut mitenkään merkittävä, muuttuu tilanne parin seuraavan vuosikymmenen aikana nopeasti.

Seuraavassa jätämme yhteiskunta-poliittiset ja valtio-opilliset teokset syrjään ja mainitsemme vain sellaiset, joiden voidaan katsoa kuuluvan lainopin alaan. Senjälkeen luottelemme muutamia tämän alan silloisia päivänkysymyksiä käsitteleviä lentokirjasia.

Ennenkuin esittelemme 1800-luvun loppupuolen kansantajuista lakialan kirjallisuutta on kuitenkin syytä mainita *Eerik Juhana Polonin* Kus-

¹⁸⁰ Pipping, Luettelo, n:o 911.

¹⁸¹ N:o 12, s. 304 ss., 307.

taa III:n käskystä suomentama Jacques Mallet du Pain'in lentokirjanen »Europan Waldacundain Tasa-Woiman Waarasta», joka painettiin Turussa vuonna 1790.¹⁸² Kirja ei kylläkään ole sisällykseltään lainopillinen, vaan poliittinen, mutta se ansaitsee maininnan osoituksena siitä, että suomalaisten kasvavan yhteiskunnallis-valtiollisen harrastuksen katsottiin jo tuolloin edellyttävän tämän suuntaisen kirjallisuuden julkaisemista suomen kielellä.

Suomenkielisten lakialan kansantajuisten kirjasten julkaisukausi alkaa varsinaisesti 1870-luvulla. Vuonna 1876 niitä ilmestyi kolme, nim. Porvoon tuomiokapitulin sihteerin *Ernst Albert Forssellin* »Suomen Valtio-oikeus» Kansanvalistusseuran toimitusten VII osana, varatuomari *Gustaf Jakob Souranderin* »Suomen valtiotieto lyhyesti esitettynä» Holmin kustantamana sekä kansakoulunopettajan ja valtiopäivämiehen *A. Svedbergin* »Laki ja oikeus. Suomen valtiotieto lyhyesti esiteltynä» Edlundin kustannuksella. Näistä ensiksi mainittu, joka on alkuperäinen suomalainen teos, on sangen selväpiirteinen, joskin suppea esitys (46 sivua) maan valtiollisesta asemasta sekä valtion- ja kunnallishallinnon järjestelystä ja sisältää myöskin aivan lyhyen silmäyksen oikeudenkäytön organisaatioon. Souranderin kirjanen on suomennos samana vuonna ruotsinkielisenä ilmestyneestä SKS:n palkitsemasta kilpakirjoituksesta, josta arvostelu lausui, että se »ei ollut vailla ansioita». Svedbergin teos mainitaan kirjoitetun »kansakoulussa ja kotona luettavaksi». Sen suomentaja on *Ferd. Ahlman*.

Tähän ryhmään kuuluvina on lisäksi mainittava *Fredrik Oskar Dannholmin* kansalaiskäsikirjaksi tarkoitettu »Suomen yhteiskuntalaitos, pääpiirteissään, lakien ja asetusten sekä muiden lähteiden mukaan» vuodelta 1893 ja saman tekijän kouluopetusta varten laatima suppeampi »Suomen yhteiskuntalaitos, lyhyesti esiteltynä» vuodelta 1894 sekä arvostelijain onnistuneena ja helppotajuisena pitämä *A. V. Th. Malinin* teos »Miten maattamme hallitaan ja miten itse hallitsemme itseämme», niinikään vuodelta 1894. Dannholmin kirjat ilmestyivät Holmin ja Malinin Werner Söderströmin kustannuksella.

¹⁸² *Pipping*, Luettelo, n:o 1642. — Tekstinäyte *Koskimies*, Agricolasta Juteiniin, s. 346 ss.

Edellä on jo mainittu, että 1800-luvun loppupuolella, valtiollisten olojen kiristytessä, julkaistiin uusia painoksia perustuslakien teksteistä. Näiden täydennykseksi ilmestyi Kansanvalistusseuran toimitusten 92. osana vuonna 1895 siihen mennessä aйнutlaatuisena ilmiönä koulua käymättömän valtiopäivämiehen *Zefanias Suutarlan* teos »Suomen Perustuslakien Historiallinen kehitys». Sen aikaisten arvostelijoiden mukaan kirjasessa esitettiin johtavat aatteet, päätapaukset Suomen perustuslaillisessa kehityksessä selvinä ja siten, että ne eivät milloinkaan häipyneet vähäpätöisten yksityistapausten joukkoon. Suutarlan kirjan mainitaan arvosteluissa sopivasti täydentävän arvovaltaisen perustuslakien julkaisijan ja selittäjän *Leo Mechelinin* vuonna 1896 Kansanvalistusseuran toimitusten 97. osana *K. J. Ståhlbergin* suomentamana ilmestynyttä »Suomen Perustuslakien sisällys» nimistä teosta, joka sisältää silloiset hallitusmuodon ja valtiopäiväjärjestyksen lyhyesti selitettynä. Viimeksi mainitun kirjan toinen painos ilmestyi »Otavan kansankirjasia» nimisen sarjan ensimmäisenä numerona vuonna 1899. — Perustuslakien historiaan liittyy *Edu. Berghin* vuonna 1889 suomenkielellä ilmestynyt »Suomen valtio-oikeudellinen kehitys 1808 jälkeen». — Lopuksi on tässä vielä mainittava, vaikkakin varsinaisen lakialan kirjallisuuden piirin ulkopuolelle jäävänä *Aug. Hjeltin* vuonna 1889 Werner Söderströmin kustannuksella julkaistu, alallaan perustavanlaatuinen teos »Yleisen valtiotiedon opas kaikille kansalaisille», jonka toinen painos ilmestyi vuonna 1906.

Verotus oli aihe, joka suomenkielisen kirjallisuuden syntyvaiheessa tietenkin vaati huomiota osakseen. *Agathon Meurman* julkaisi Kansanvalistusseuran toimitusten 17. osana vuonna 1878 »Weroista Suomessa» nimisen kirjasen ja vuonna 1880 samojen toimitusten 27. osana edellisen täydennykseksi »Maatilojen Yleiset rasitukset Suomessa» nimisen teoksen. Edellä mainittu *Malin* julkaisi vuonna 1890, Meurmanin ensiksi mainitun teoksen vanhennuttua, Oulussa K. F. Kivekkään kustannuksella painetun kirjasen »Veroista».

*

Päivänpolttavia aiheita käsittelevästä kirjallisuudesta on syytä vain mainita 1800-luvun loppuvaiheissa ilmestynyt runsas Suomen oikeusase-
man selvittelyä koskeva kirjallisuus. Tätä kirjallisuutta, jonka aikaan-
saamisessa sekä historioitsijoilla — ennen kaikkea Danielson-Kalmarilla —

että oikeusoppineilla — esim. Mechelin, Erich — oli osuutensa, emme ole tässä lukeneet lakialan kirjallisuuteen.

Muun aikakauden tapahtumiin liittyvän yhteiskunta- ja oikeuspoliittisen kirjallisuuden selostaminen on tässä jätettävä vain muutamien mainintojen varaan. *Asevelvollisuusasia* oli vilkkaan pohdinnan kalaisena. Tätä koskevista julkaisuista mainittakoon A. W. Lindgrenin »Asevelvollisuus Suomessa» vuodelta 1879 (2. painos 1880), R. Castrénin »Asevelvollisuudesta Suomessa» vuodelta 1880; kirjasen oli suomentanut Otto Julius Cantell, *Meurmanin* salanimellä *Aseeton Maamies* kirjoittama »Isänmaan puolustuksesta» vuodelta 1882 sekä N.S.K:n toimittamassa Kirjasia kansalaisille nimisessä sarjassa vuonna 1899 ilmestynyt »Asevelvollisuusasia lain kannalta». — *Kansanedustuslaitoksen uudistamispuuhat* saivat niinikään aikaan melkoisen runsaan lentokirjallisuuden. Siitä mainittakoon *Karl Johan Högmanin* Gummeruksen Kyläkirjastossa vuonna 1888 ilmestynyt »Eduskuntalaitoksen muutoksesta», *Lucina Hagmanin*, joka täten ensimmäisenä naisena mainitaan lakialan kirjallisuuden historiassa, vuonna 1889 julkaisema »Naisten äänestysoikeudesta», K. J. Ståhlbergin vuonna 1895 julkaisemat »Talonpoikaissäädyn äänioikeus» ja »Äänioikeusliikkeitä», joista viimeksi mainittu ilmestyi Otavan perustamassa Yhteiskunnallisia kysymyksiä nimisessä sarjassa, G. V. Vaseniuksen samana vuonna painettu »Suhteellisesta edustuksesta» ja »Ääniasteikko teoriassa ja käytännössä», *Santeri Ingmanin (Ivalon)* vuonna 1898 painettu »Yleiskatsaus äänioikeusasiaan», josta seuraavana vuonna ilmestyi toinen painos, ja K. V. Wallinin »Valtiopäiväjärjestys ja säädyt» vuodelta 1899.

Lainsäädännön uudistushankkeet monilla eri aloilla saivat aikaan kokonaisen tulvan vähäisiä kirjasia, jotka yleensä ovat luonteeltaan yhteiskuntapoliittisia, mutta joiden joukossa on myöskin eräitä lakialan kirjallisuuteen luettavia. Mainitsemme tässä väkijuomalainsäädännön alalta J. W. Snellmanin senaatin toimeksiannosta vuonna 1890 julkaiseman »Yleisilmäys paloviinalakisääteeseen Saksan valtakunnassa, Sweitsissä ja Tanskassa» sekä B. A. Nybergin »Suomen lainsäädäntö väkijuomista», joka ilmestyi vuonna 1888 Raittiuden Ystävien kirjasissa, ja A. Wuorisen »Lyhyt esitys vuoden 1893 alusta voimaan astuvista paloviinan asetuksista», joka ilmestyi samassa sarjassa vuonna 1893. — Prof. Axel Liljenstrand käsitteli metsälain uudistamista kirjasessaan »Kysymys uudesta metsälaista Suo-

melle» vuonna 1878. — Elinkeinolainsäädännöstä kirjoittivat O. Olander kirjasessaan »Elinkeinovapaus ja työn tulevaisuuden toiveet» vuonna 1887 ja prof. Joel Napoleon Lang teoksessaan »Lakiehdotus maakaupan harjoittamisen ehdoista» vuonna 1893. — Eliel Jonathan Warén tutki metsästystä koskevien säädösten uudistusehdotusta kirjasessaan »Metsästysetus-ehdotuksen tarkastelua» vuodelta 1897. — Ja toisena naisena tämän alan kirjallisuuden historiassa on lopuksi mainittava Rosina Sofia Wetterhoff, joka vuonna 1897 Naisliitto Unionin kustantamana julkaisi kirjasen »Aviottomain lasten oikeudellinen tila maassamme».

*

Tässä yhteydessä lienee syytä mainita eräs kirjallisuuden laji, jolla ei ole sanottavaa merkitystä lakialan kirjallisuutena, mutta jota on vaikeata lukea muuhunkaan kirjallisuuteen. Tarkoitan painosta julkaistuja oikeudenkäynti- tai muita tutkinta-asiakirjoja ja sellaisten perusteella laadittuja selostuksia. 1800-luvulla ilmestyneestä tämän alan kirjallisuudesta mainittakoon vuonna 1866 painettu »Asiakirjoista tehty esittely Painorikokanteesta Prowessori Yrjö Sakari Forsman'ia vastaan», joka sisältää eräitä Rokassovskin määräyksestä Yrjö-Koskista vastaan Turun hovioikeudessa nostetussa historiallisessa painokannejutussa kertyneitä asiakirjoja.¹⁸³ Muistettaneen, että painokanne aiheutui Yrjö-Koskisen Suomettaressa vuonna 1864 julkaisemasta kirjoituksesta »Mitä Keis. Senaatti lienee kieli-asiassa päättänyt?» ja että Turun hovioikeus, koska tuomioistuimet vuoden 1863 kieliasetuksen mukaan olivat velvolliset ottamaan vastaan suomenkielisinä vain sellaiset kirjoitukset, jotka välittömästi koskivat maan nimenomaan suomalaista väestöä, johon hovioikeuden käsityksen mukaan Yrjö-Koskista ei voitu lukea, velvoitti Yrjö-Koskisen sakon uhalla toimittamaan hovioikeuteen ruotsinkielisen käännöksen sinne suomenkielisenä antamastaan vastineesta. Mm. Yrjö-Koskisen alunperin suomenkielellä kirjoittama vastine on julkaistuna edellä mainitussa kirjasessa. —

Muista tämän alan kirjasista mainittakoon vielä seuraavat. Vuonna 1879 ilmestyi Kuopiossa »Zimmermannin murhajuttu Kuopiossa». Vuonna 1890 painatettiin Tampereella »Asiakirjat työmies D. Leppäsen ja tohtori

¹⁸³ Tästä prosessista ks. esim. *Palmén*, Suomen kielen asema, s. 449 s.; *Meurman*, Huru Finska språket blef officiellt, s. 66.

A. Holmbergin välisessä riita-asiassa». Seuraavana vuonna painettiin Vaasassa ja jaettiin sanomalehti Pohjalaisen mukana »Kolme Maisteri W. Churbergin Valituskirjaa Suomen Prokuraattorin Virastolle rikosjutussaan Professori J. Forsmania vastaan», jotka liittyvät aikoinaan huomiota herättäneeseen maist. Waldemar Churbergin prof. Forsmania vastaan tekemän murhayrityksen tutkintaan. — Samana vuonna ilmestyi Tampereella painettuna ensimmäinen selostus koko maassa suurta jännitystä herättäneistä Ylöjärven salaperäisistä tapahtumista nimellä »Ylöjärven kuuluisat kummitusjutut, joista kihlakunnan oikeus antoi päätöksen viidentoista valantehneen todistajan puheiden perusteella. Suomennos oikeuden päätöksistä, todistajain kertomuksista ym. asiakirjoista». Uusi painos ilmestyi Tampereella vielä 1905 ja tällä välin Vaasassa vuonna 1903 nimellä »Pahat henget eli kuuluisa Ylöjärven kummitusjuttu. Oikeuden pöytäkirjain mukaan kirjoitettu.» — Vuonna 1892 painettiin Helsingissä Päivälehdessä olleiden selostusten mukaan laadittu »Lehtori Sainion murha».

G. Lakitieteellinen ja lakialan oppikirjallisuus.

Vanhan Ruotsin-Suomen valtakunnan lakitieteen ensimmäinen edustaja on jo aikaisemmin Herra Martin ystävänä mainittu Ruotsin uskonpuhdistaja Olaus Petri. Hänen kirjoituksensa, kaupunkilain kommentaari, vähäinen vanhojen lakisanojen sanakirja ja tuomarinohjeet, jotka kaikki kirjoitettiin 1520- ja -30 luvuilla, tulivat painetuiksi vasta seuraavalla vuosisadalla.

1600-luvulta, jonka alussa, vuonna 1607, ilmestyi ensimmäinen ruotsinkielinen lakialan teos, Rostockissa painettu Henrik Jönsson Careellin tekemä ruotsinnos saksalaisen Sauriuksen teoksesta *Lex politica Dei*, valtakunnan lakialan kirjallisuuden historia tuntee puolenkymmentä nimeä. Sitten Götan hovioikeuden presidentiksi nimitetty Johan Skytte kommentoi kaupunkilakia (teos painettu vasta 1905), Upsalan yliopiston professori, sittemmin Svean hovioikeuden asessori Olai Crusius luennoi maanlaista (painettu 1927), vuosisadan etevin lakimies, Turun hovioikeuden asessori ja Turun yliopiston professori Johan Stiernhöök julkaisi Turussa oloaikanaan aloittamansa teoksen *De jure Sveonum et Gothorum vetusto*

(1674),¹⁸⁴ synnyltään saksalainen Johannes Loccenius julkaisi ensimmäisen yksityisoikeuden, johon tähän aikaan luettiin myöskin rikos- ja prosessi-oikeus, oppikirjan *Synopsis juris ad leges Sueticas accomodata* (1648), neuvosmies, sittemmin pormestari Claudius Kloot painatti rikosoikeutta ja -prosessia koskevat esityksensä (1651) ja valtakunnan mahtavuuden aikojen oikeuskäsityksiä kuvaavan käsikirjansa *Then Swenska lagfarenheetz Spegel* (1676), sittemmin Götan hovioikeuden presidentiksi tullut Clas Rålamb käsikirjansa (1674) ja Upsalan yliopiston professori Carl Lundius nuor. mystilliset Ruotsin oikeushistorian esityksensä (1680-luvulla).

Seuraavalla vuosisadalla, 1700-luvulla, vapauden aika Ruotsissa muodostui erikoisesti luonnontieteiden ja taloustieteiden loistoajaksi. Sensijaan lakitiede ei tullut tästä noususta osalliseksi. Hallitus suhtautui epäluuloisesti yhteiskunnallisten ja lakialan kysymysten tutkimiseen, ja niinpä näiden alojen tieteenharjoitus muodostui niin vaikeaksi,¹⁸⁵ että vapauden aikaa ja oikeastaan koko satalukua on lakitieteellisen tutkimuksen kannalta pidettävä melkoisen tyhjänä. Lakialan kirjallisuus tarjoaa tosin runsaasti eri alojen säädöskokoelmia,¹⁸⁶ mutta vain sangen harvoja lakitieteellisiä teoksia.¹⁸⁷ Kun kommentaattorit Petter Abrahamsson ja Israel Arnell,¹⁸⁸ lainopillisen käsikirjan¹⁸⁹ tekijä Johan Funck, kameraalioikeuden esittäjä Anders af Botin,¹⁹⁰ vähätuotteinen mutta loistavakynäinen Upsalan

¹⁸⁴ Ks. *Liljenstrand*, *Juridikens studium vid Åbo Universitet med en blick på den akademiska jurisdiktionen och ekonomin*. Åbo Universitets Lärdomshistoria 2. 1890, s. 4; *Heikel*, m.t. s. 89.

Stiernhöökin naima- ja perintökaaren selitykset painettiin vasta v. 1933.

¹⁸⁵ Kun Pietari Forskål v. 1759 jätti tarkastettavaksi väitöskirjansa *De libertate civili*, filosofinen tiedekunta ei tahtonut »aineen arkaluontoisuuden takia» ottaa teosta tarkastettavakseen (ks. *Rein-Palmén-Elfving*, *Pietari Forskål I*, *Oma Maa I*, s. 134 s.).

Antti Chydeniuksen taistelusta painovapauden puolesta ks. *Palmén*, *Antti Chydenius*, *Oma Maa I*, s. 406 ss.

¹⁸⁶ Ks. näistä *Caloniuksen* arvosteluja teoksessa *Siviilioikeuden luennot*, s. 14, 16, 54, 62 ss.

¹⁸⁷ Ks. *Wrede*, *Lakitiede*, Helsingin Yliopiston alkua ajoilta, 1928, s. 222; *Hakulinen*, *Esipuhe Caloniuksen teoksessa Siviilioikeuden luennot*; *Alkio*, *Vaasan hovioikeuden kirjaston alkuvaiheista*, s. 335 s.

¹⁸⁸ Abrahamssonin maanlain ja kaupunkilain kommentaarit v. 1702, maanlain kommentaari v. 1726; Arnellin kaupunkilain kommentaari v. 1730.

¹⁸⁹ *Genväg til kunskap och utöfning af svensk lagfarenhet*, vv. 1761—62.

¹⁹⁰ *Beskrifning af svenska hemman och jordagods*, vv. 1755—56.

professori Olof Rabenius,¹⁹¹ yksityisoikeuden esittäjä Lars Tengwall ja ahkera kommentaarien laatija Jakob Albrekt Flintberg jätetään syrjään, jää vuosisadan lakitieteen edustajiksi vain kaksi nimeä, nim. David Nehrman eli Ehrensträhle ja Matthias Calonius. Ruotsi lukee Caloniuksen lakitieteellisen kirjallisuutensa historiaan, mikä tietenkin on oikein. Monen muunkin suuren suomalaisen teot ja suoritukset loistavat kauniina tähtinä Ruotsin historian lehdillä. Mutta joka tapauksessa Calonius, joka oli puhtaasti suomalainen mies ja suomen kielen tarkka tuntija, kuuluu Suomen lakitieteellisen kirjallisuuden historiaan, vieläpä sen ensimmäisenä suurena nimenä, joskin hän suomenkielisen lakialan kirjallisuuden historiaan ilmestyy vasta vuonna 1946, jolloin alkujaan latinankielellä pidetyt »Siviilioikeuden luennot» julkaistiin suomen kielellä. Suomen, vaikka ei suomenkielisen, lakialan kirjallisuuden historiaan kuulu 1700-luvulta mainittuna vielä viipurilaissyntyinen *Juhana Schmedeman*,¹⁹² ja seuraavalta vuosisadalta *Johan Jakob Nordström*.

Wrede on, käsitellessään lakitieteen opetusta vanhassa Turun yliopistossa ja Helsingin Yliopistossa sen alkuaikoina,¹⁹³ todennut Suomen oikeustieteen näinä aikoina eläneen kolme loistokautta, joiden kannattavat nimet ovat Stiernhöök, Calonius ja Nordström.

Viimeksi mainittu, jonka suuruus, joskin Stiernhöökille myönnettäisiin Ruotsi-Suomen oikeushistorian perustajan kunnianimi, on kiistaton, kuului vielä siihen suomalaiseen tiedemiespolveen, joka historiallisten olojen pakosta oli kieleltään ruotsalainen. Vasta muutamaa vuosikymmentä myöhemmin vei kehitys Suomessa siihen, että suomenkieli pääsi varsinaisen, alunperin suomalaisen lakitieteellisen tutkimuksen kieleksi.

Edellä on todettu, että suomen kieli 1870-luvulla oli saavuttanut sivistyskieleltä vaadittavan kypsyysyden. Samaten on mainittu, että alkuaikoina suomenkieliset tieteelliset kirjoitelmat julkaistiin Suomi-kirjassa. Ensimmäiset suomenkieliset lakitieteen kirjalliset kokeilut pääsivät julki-

¹⁹¹ Rabenius julkaisi ensimmäisen tutkielman lainopillisen kirjallisuuden vaiheista Ruotsissa, *De fatis litteraturae juridicae in Suecia commentatio*, v. 1770 (ks. *Calonius*, m.t. s. 28 ja *Almqvist*, *Svensk juridisk litteraturhistoria*, 1946, s. 37).

¹⁹² Julkaissut mm. varsin hyvänä pidetyn »Kongl. Stadgar, Förordningar, Bref och Resolutioner, Ifrån Åhr 1528 in til 1701 Angående Justitiae och Executions-Ärender», pain. v. 1706. — Ks. *Calonius*, m.t. s. 61 s.

¹⁹³ Ks. *Wrede*, *Lakitiede*, s. 220 ss.

suuteen Suomen Lainopillisen yhdistyksen toimesta, ei kuitenkaan sen ruotsinkielisessä aikakauslehdessä, vaan tämän lehden liitteinä. Täten ilmestyi vuonna 1872 *Ferd. Forsströmin* tutkielma »Woipiko laki, maanviljelijäin vapautta rajottamalla, vähentää tahi järjestää palo- eli kaskiviljelystä?», joka lienee samana vuonna ilmestynyt myöskin erityisenä kirjasena nimellä »Peltoviljelyksestä. Tarkastelu mikäli lain kannalta voipi ja tarvitsee paloviljelyksen vapautta rajoittaa». Seuraavana vuonna ilmestyivät samanlaisina liitteinä *Forsströmin* kirjoitelmat »Kaksi riitaa Jouhkolasta. Onko eräs v. 1807 siitä tehty määräys fideikomiss- testamentti- tahi mikä muu sääntö?» ja »Muutama sana fideikommiss-säännöstä». — Vuonna 1877 *Jaakko Forsman* julkaisi kahtena tällaisena lisävihkona »Muistutuksia alamaiseen rikoslain ehdotukseen, jonka on valmistanut eräs sitä varten asetettu komitea». — Vuodesta 1892 alkaen julkaistaan suomenkielisetkin tutkielmat Lainopillisen yhdistyksen aikakauskirjassa. Tällaisista mainittakoon *Forsmanin* tutkielma »Kenenkä omat ovat pappien virkatalot?» vuosien 1892—93 vuosikerrassa ja *Forsströmin* kirjoitus »Vähän historiikkia Riitalan tilasta» vuonna 1895.

Jos jätetään mainitut *Forsströmin* vuosina 1872 ja 1873 julkaisemat vähäiset tutkielmat, joita ei ollut tarkoitettukaan lakitieteellisiksi tutkimuksiksi käsitteen korkeammassa merkityksessä, huomioon ottamatta, on alkuperäisen suomenkielisen lakitieteellisen kirjallisuuden syntymäpäivänä pidettävä toukokuun 27 päivää vuonna 1874, jolloin *Jaakko Forsmanin* väitöskirja »Pakkotilasta kriminaali-oikeudessa» esitettiin tarkastettavaksi.

Forsmanin seuraavat suuret lakitieteelliset julkaisut, joista tärkeimpiä ovat hänen perinpohjaiset, suurta tietämystä ja eripomaista käytännöllistä järkeä todistavat rikosoikeuden yleisiä oppeja ja erityisiä rikoksia käsittelevät luentojaksonsa, ilmestyivät sitten jälleen olojen pakosta ruotsinkielisinä. Vain »Kameralisteille sovitettu luentojakso Suomen rikoslainopin pääkohdista. Yleinen osa» ilmestyi vuonna 1893 *Oskar Blomqvistin* toimittamana suomenkielisenä.

Mutta vaikka *Forsmanin* pääteokset jäivätkin ruotsinkielisiksi, lähti hänen kynästään useita vähäisempiä töitä suomen kielellä. Näistä mainittakoon prof. J. N. Langin virkaanastujaisluennon kutsukirjeessä vuonna 1883 julkaistu »Nyky-ajan erisuuntaiset käsitykset rangaistuksen tarkoi-

tuksesta», prof. Robert Hermansonin virkaanastujaisesitelmän kutsukirjeenä vuonna 1884 julkaistu »Sananen tekeillä olevasta rikoslaista, etenkin rangaistuksen punnitsemiseen nähden» ja prof. R. A. Wreden virkaanastujaisesitelmän kutsukirjeenä vuonna 1885 julkaistu »Lisiä 1885 vuoden säädylle annetun rikoslain ehdotuksen tarkastamiseksi. Luvut 22—31» sekä Kansantaloudellisen Yhdistyksen esitelmäsarjassa vuonna 1893 painettu »Rangaistusmääräykset koronkiskomista vastaan». Viime vuosisadan viimeisellä vuosikymmenellä Forsman ilmeisesti katsoi opiskelulojen yliopistossa muodostuneen sellaisiksi, että lainopin ylioppilaille tarkoitettu oppikirja voitiin kirjoittaa suomeksi. Niinpä hän vuonna 1896 julkaisikin edellä mainittujen ruotsinkielisten luentojaksojensa rinnalle asetettavan toisen pääteoksensa »Suomen lainsäädännön historia. Sen pääpiirteet. Edellinen osa» suomenkielisenä. Mitä valitettavinta on, että tekijä ei ennen vuonna 1899 tapahtunutta kuolemaansa ehtinyt kirjoittaa teokseen aikomaansa toista osaa. Arvostelu leimasi »Suomen lainsäädännön historian» suomalaisen kirjallisuuden merkkiteokseksi, ja sellaisena se pätee vielä nytkin.

Kun luemme suomenkielisen lakitieteellisen kirjallisuuden alun Forsmanin väitöskirjasta, on samalla myönnettävä, että tämän laatuinen kirjallisuus olosuhteisiin nähden oikeastaan syntyy liian varhain. Suomen kielen kirjallinen viljely oli, kuten aikaisemmin olemme havainneet, Agricolan suorittaman loistavan alkuunpanon jälkeen jäänyt Ruotsin valtakunnan yhteydessä kutakuinkin vähäiseksi, ja ensimmäisiin, aivan alkeellisiin toimenpiteisiin sen käytäntöön saattamiseksi tuomioistuimissa, mikä vasta olisi luonnollisen kehityksen kautta luonut suomalaisen lakikielen, koska koululaitos ja yliopisto olivat ruotsalaisia, ryhdyttiin vasta 1860-luvulla, tuolla suomalaisen hengenelämän nousun suurella vuosikymmenellä. Suomalaisen muinaisen sivistyksen perinteiden sitkeän jatkuvaisuuden paljastaa juuri se, että tällä kielellä luotiin tieteellistä kirjallisuutta ennen kuin se oli päässyt maan koululaitoksen ja yliopiston kieleksi samoin kuin se, että enempää kieltä vastaan suunnatut viralliset sortotoimenpiteet kuin oman maan vieraskielisen sivistyneen luokan suomen kielen käytäntöön saattamiselle asettamat esteetkään eivät voineet estää kielen ilmiömäisen nopeaa kohoamista täydelliseksi, kaikkien sivistyksen ja tietämisen alojen käsittelyyn kelvolliseksi kulttuurikieleksi. —

Seuraavana suomalaisena alkavan lakitieteen merkkiteoksena on mainittava *Kaarlo Juho Ståhlbergin* lokakuun 28 päivänä 1893 tarkastettu väitöskirja »Irtolaisuus Suomen lain mukaan». Tämän kirjan ilmestyminen merkitsee ensimmäisen puhtaasti suomen kielellä tapahtuvan, pitkän ja hedelmällisen tutkimustyön alkua. Tämän työn tuloksiin palaamme kirjoituksen toisessa osassa.

Vuonna 1897 ilmestyi ainoa viime vuosisadalta mainittava muuta kuin yliopistoa varten tarkoitettu lakialan oppikirja, nim. *Antti Daniel Helanderin* »Oppikirja Suomen taloudellisessa lainsäädännössä. Kauppakouluja varten».

Historiallisessa arkistossa ilmestyi vuosina 1897 ja 1898 *Samuli Kosken* tutkimus »Kansan oikeustapoja ja käsitteitä». Seuraavalla vuosisadalla sama tekijä kirjoitti *Lakimiehessä* vuonna 1903 »Kansamme muinaisten oikeusolojen tutkimisesta». Tämä ala, jolle ruotsinkieliset tutkijamme ovat osoittaneet sangen vähästä harrastusta, odottaa yhä edelleen selvitäjäänsä.

Enempää ei alkuperäisestä suomenkielellä harjoitetusta lakitieteellisestä tutkimuksesta ole 1800-luvulta esitettävänä. Sensijaan on vielä mainittava tämän alan suomennokset. Näistä vanhin on Turussa vuonna 1863 *R. M. Oppmanin* suomentamana ilmestynyt, *Johan Wilhelm Rosenborgin* vuonna 1858 dosentintointia varten ruotsinkielisenä julkaisema väitöskirja »Köyhyydestä ja yleisestä köyhäin-holhouksesta Suomessa». — Kuolemanrangaistuskysymyksen alkaessa kiinnostaa yleistä mielipidettä uuden rikoslain ehdotusten johdosta *Aksel Eevert Andersson* suomensi lyhennellen prof. *K. Olivecronan* Ruotsissa vuonna 1866 ilmestyneen teoksen *Om dödsstraffet*, ja kirja, »Kuolemanrangaistuksesta», ilmestyi *Edlundin* kustantamana vuonna 1886. — Vuonna 1887 ilmestyi *Oskar Favénin* suomennos oikeusneuvos *L. Annerstedtin* Upsalan yliopiston vuosikirjassa julkaisemasta artikkelista nimellä »Tuomarin prosessia johtavasta toimesta siviilissä oikeusriidoissa». Arvostelu¹⁰⁴ piti suomennosta tarpeen vaatimana. — *Wladimir Mainovin* ansiokas tutkimus »Mordvankansan lakitapoja» julkaistiin suomennoksena vuonna 1888 *Suomi-kirjassa* ja samalla eripainoksena siitä. — Prof. *Wreden* esineoikeuden luentoja julkaisi *Magnus Evert Forsström* vuonna 1893 nimellä »Suomen esine-oikeus. 1. Yleinen osa». —

¹⁰⁴ *Julian Serlachius* JFT:ssä 1887, s. 378.

Laamanni *Ernesti Emil Forsman*, joka kyllä oli, kuten aikaisemmin esitetyistä on käynyt selville, suomenkielen taitoinen, julkaisi vuonna 1895 ruotsinkielellä tunnetun ulosottolain selistysteoksensa. Tämä käytännössä paljon merkinnyt teos ilmestyi seuraavana vuonna, 1896, suomenkielisenä nimellä »Suomen Suuriruhtinaanmaan ulosottolaki ja muut siihen kuuluvat asetukset» Weilin & Cöösin kustantamana.

Yliopistollisena kurssikirjana käytettäväksi ilmestyi vuonna 1899 edellä mainitun *M. E. Forsströmin* suomentamana ja lainopillisen yhdistyksen julkaisemana Rudolph Sohmin »Institutсионit. Roomalaisen yksityisoikeuden historian ja järjestelmän oppikirja». Teos sisälsi myöskin suomalais-saksalaisen ja saksalais-suomalaisen oppisanaston.

*

Lopuksi on vielä erillisenä mainittava Yliopiston kirjaston ylimääräisen amanuenssin, maisteri *Leon v. Pfälerin* vuonna 1879 painettu ensimmäinen lakialan bibliografia »Luettelo kirjoituksista oikeus- ja valtiotieteellisissä asioissa sekä lakikokouksista ym., Suomessa ulosannettuja vuosina 1809—1878».

*

Vuosisadan loppuessa varsinaista suomenkielistä lakialan kirjallisuutta on vuodesta 1809 laskien ilmestynyt suunnilleen neljännes siitä, mitä samana aikana Suomessa on ilmestynyt ruotsinkielistä tämän alan kirjallisuutta. Alkuvaikeudet on kuitenkin voitettu, ja suomenkielinen lakialan kirjallisuus, jos kohta suurelta osalta käännöskirjallisuutena, on jo ehtinyt esittää tämän alan monia haaroja suomalaiselle lukijakunnalle. Rinnan yleisen suomalaisuuden nousun kanssa suomenkielinen lakialan kirjallisuus seuraavan vuosisadan alkukymmeninä rikastuu ja monipuolistuu. Mutta sen varsinainen kukoistuskauti alkaa, kuten seuraavasta tulleamme havaitsemaan, vasta sitten, kun maa saavuttaa itsenäisyytensä.

3. Suomenkielinen lakialan kirjallisuus 1900—1948.

Kirjoituksen edellisessä osassa olemme pyrkineet, lakialan teoksia luettellessamme, täydellisyyteen. Teosten suhteellisesti vähäinen lukumäärä on tehnyt tämän mahdolliseksi. Uudelle vuosisadalle siirryttäessä olosuhteet muuttuvat. 1900-luvun parin ensimmäisen vuosikymmenen aika-

na ei kylläkään lakialan, varsinkaan lakitieteellisen, kirjallisuuden ilmentymisessä tapahdu mitään valtavaa nousua; tällainen alkaa, kuten aikaisemmin jo on mainittu, vasta valtakunnan muodostumisen jälkeen. Mutta kun tila on rajoitettu ja myönnettävä on, että hyvin monet uuden sataluvun kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana ilmestyneet käsiteltävään alaan kuuluvat teokset ovat suhteellisen vähämerkityksisiä, on täydellisestä luettelemisesta täytynyt kirjoituksen tässä osassa luopua. Myöskin jaoittelu muuttuu. Esitämme tämän vuosisadan kirjallisuuden jaoitteluna eri oikeusalojen mukaan ja seuraamme kunkin oikeusalan kirjallisuutta erillisiin haaroihin jakautuneena sen mukaan kuin suomenkielistä kirjallisuutta on kultakin alalta ilmestynyt. Täten muodostettujen kirjallisuusryhmien ulkopuolelle jää yleinen lakialan kirjallisuus, mikä ryhmä pakostakin muodostuu sangen heterogeniseksi. — Lopuksi on tässä yhteydessä huomautettava siitä, että kun kaikkea ei voida luetella, jää sen ratkaiseminen, mitä on otettava ja mitä jätettävä, ainakin osittain makuasiaksi.

A. Roomalainen oikeus.

Vanhaa akateemista tapaa noudattaen mainitaan roomalaisen oikeuden alaan kuuluva kirjallisuus tässä ensimmäisenä, vaikka sen paikka asiallisesti nykyään olisi tämän luettelon loppupuolella.

Kirjoituksen edellisessä osassa mainittiin, että *Sohmin* »Institutsionit» ilmestyi *M. E. Forsströmin* suomentamana v. 1899. Uusi suomennos tästä oikeusensyklopedian ja roomalaisen yksityisoikeuden yliopisto-opiskelun pohjana yhä edelleen olevasta teoksesta julkaistiin SLY:n toimesta v. 1924; suomentaja on *Arvo Haveri*.

Varsinainen suomalainen roomalaisen oikeuden tutkimus supistuu melkoisen vähään, kuten luonnollista onkin nykyään; tämän oikeusalan tutkimisellahan voi olla enää vain oikeushistoriallista merkitystä. Mainittavimmat alan tutkimukset ovat *Viljo Voipion* väitöskirja *Ilman ja virtaavan veden oikeusasema, esinekäsite-tutkimus roomalaisen oikeuden mukaan* vlta 1923, *Elieser Kailan* teos *Siviilioikeudellisen ennakkoturvaamismenettelyn käsite, kehitys ja pääperiaatteet roomalaisessa oikeudessa* vlta 1926 sekä *Aatos Alasen* *Lex aquiliaan perustuva vahingonkorvaus roomalaisen yksityisoikeuden mukaan* vlta 1940.

B. Yksityisoikeus.

Yleiset opit. Ensimmäisenä suomenkielisenä yleistä siviilioikeutta käsittelevänä kirjana ilmestyi vuonna 1911 *Onni Karhusen* suomennos Rudolph Sohmin erääseen saksalaiseen sarjajulkaisuun sisältyneestä »Bürgerliches Recht» nimisestä kirjoituksesta nimellä *Siviilioikeuden pääpiirteet*, mihin samaan teokseen sisältyi myöskin Karhusen suomennos Karl Gareisin kirjoituksesta »Handels- und Wechselrecht». Kirja julkaistiin SKS:n toimistusten 128. osana. *Alarik Hernberg* julkaisi oppikirjaksi tarkoitettun, varsin laajan »*Yleissiviilioikeus*» teoksensa vuonna 1927,¹⁹⁵ mutta siviilioikeuden yleisten oppien opiskelu yliopistossa tapahtui alan ruotsinkielisten teosten pohjalla,¹⁹⁶ kunnes *T. M. Kivimäen Siviilioikeuden yleiset opit pääpiirteittäin* ilmestyi SLY:n B-sarjassa v. 1944 (3. p. 1946). — Siviilioikeuden yleiskirjallisuuteen on luettava myöskin *Edwin Linkomiehen* suomentamat *Matthias Caloniuksen Siviilioikeuden luennot*, mikä teos ilmestyi, kuten jo on mainittu, vuonna 1946 niinikään SLY:n B-sarjassa.

Avioliitto-oikeus. Tältä alalta on ensimmäisenä mainittava *Valma Maria Kuuskosken* toimittama, vuonna 1905 Naisasialiitto Unionin kustannuksella julkaistu kirjanen *Avioliittolakimme pääkohdat*. — Aikaisemmin on jo mainittu, että lainopillisen tiedekunnan suomen kielen opettajan *Wilhelm Lavoniuksen* vuonna 1866 suomen kielellä pitämät, avioliittoa ja holhousta koskevat luennot julkaistiin painosta vuonna 1932.

Yliopisto-opetuksen pohjautuessa *R. A. Wreden* ja *Wilhelm Chydeniuksen* ruotsinkielisiin oppikirjoihin¹⁹⁷ julkaistiin vuonna 1916 suomalaisten ylioppilaiden käytettäväksi Lainopillisen ylioppilastiedekunnan toimesta *A. K. Ahlforsin* suomennos *Lars Wasastjernan* toimittamista *Wreden Naimiskaaren luennoista*. Yliopisto-opintojen tukemista tarkoitti niinikään

¹⁹⁵ Teoksen kieliasu aiheutti kirpeän väittelyn laamanni Anton Kotosen ja tekijän välillä; ks. LM 1927, s. 284 ss. ja LM 1928, s. 86 ss.

¹⁹⁶ *Robert Montgomeryn* erinomainen *Handbok i Finlands allmänna privaträtt* ilmestyi 2. painoksena vv. 1908—1910 ja *F. W. Ekströmin* laaja teos, *Privaträttens allmänna läror*, vv. 1921—1925.

¹⁹⁷ *Wreden* Naimiskaaren ruotsinkielisiä luentoja julkaistiin viime vuosisadan viimeisellä vuosikymmenellä monistettuina painoksina ja v. 1903 *Lars Wasastjernan* toimittamana painettuna teoksena. *Chydeniuksen* *Lärobok i finsk äktenskapsrätt* ilmestyi v. 1915 sekä uudistettuna painoksena v. 1922.

lakit. kand. Arvo Orkamön vuonna 1926 julkaisema suppea *Suomen Avio-oikeus lyhyesti esitettynä*.

Avioliittolainsäädännön vuonna 1929 tapahtuneen uudistamisen jälkeen puheena olevalta alalta ilmestyi kaksi erinomaista kommentaaria, nim. *Filip Grönvallin Uusi avioliittolainsäädäntö selityksineen* (v. 1929, 3 p. 1936) ja *Oiva Huttusen Avioliittolaki ynnä siihen liittyvät lait ja asetukset* (v. 1930, 2 p. 1945). — Avioliitto-oikeuden yleisesityksinä on vielä mainittava hovioikeudenneuvos J. E. Kalhan kansantajuinen *Kihlaus ja avioliitto Suomen lain mukaan* sekä lakit. tri *Mariti Rautialan* niinikään suurta yleisöä varten tarkoitettu, Aikamme kulttuuri-sarjassa julkaistu *Suomen avioliittolainsäädäntö*, molemmat vuodelta 1948. Alan erikoistutkimuksina *Rautiala* on julkaissut v. 1945 väitöskirjanaan SLY:n A-sarjassa *Puolisoiden velkasuhteet avioliittolain mukaan I*, *Avioliiton aikana* ja v. 1946 SLY:n B-sarjassa tutkimuksensa *Avioliiton purkaminen, avioliiton pätemättömyys ja avioero*.

Perhe-, holhous- ja perintöoikeus. Perheoikeuden alalta on alkuperäisinä suomalaisina teoksina mainittava *Ilmari Melanderin* tutkimukset *Lapsen huollosta I*, joka ilmestyi väitöskirjana SLY:n A-sarjassa v. 1939 sekä *Avioeron ja puolisoiden välien rikkoutumisesta johtuneen erillään-asumisen vaikutuksesta lapsen huoltoon* vuodelta 1940. *Gunnar Palmgrenin* v. 1945 ruotsinkielisenä ilmestyneen siviilioikeutta pääpiirteittäin käsittelevän teoksen ensimmäinen osa, joka sisältää esityksen perhe- ja jäämistöoikeudesta, ilmestyi samana vuonna myöskin suomenkielisenä SLY:n B-sarjassa hovioikeudenpresidentti *Wäinö Kannelin* suomentamana (2. p. 1948).

Perintöoikeuden opiskelu yliopistossa nojautui vielä vuosisadan alkuvuosikymmenillä, samoin kuin avioliitto-oikeudenkin, *Wreden* ja *Chydeniuksen* oppikirjoihin.¹⁹⁸ *Wreden* perintökaarta koskevien luentojen pohjalla syntynyt, *Lars Wasastjernan* toimittama *Perintökaaren selityksiä* ilmestyi A. K. *Ahlforsin* suomentamana ja Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustantamana v. 1917. Tästä teoksesta toimitti prof. *Ilmari Caselius* toisen painoksen vuonna 1925 ja lakit. tri *Ilmari Melander* kolmannen, SLY:n B-sarjassa julkaistun, v. 1946. Kumpikin näistä painoksista oli

¹⁹⁸ *Lars Wasastjernan Wreden perintökaaren luentojen nojalla toimittama PK:n selitysteos* ilmestyi ruotsinkielisenä v. 1911 ja *Chydeniuksen Lärobok i finsk arfs- och testamentsrätt* v. 1910, 3 p. 1920.

uudistettu muuttuneen lainsäädännön mukaiseksi. Alkuperäistä suomenkielistä perintöoikeuden tutkimusta edustavat F. O. Liliuksen väitöskirja *Testamentin muodosta Suomen oikeuden mukaan* vuodelta 1903 ja A. R. Heikosen väitöskirja *Perinnönyhteydestä Suomen oikeudessa I* vuodelta 1936. Teoksen, joka kuuluu SLY:n A-sarjaan, toinen osa ilmestyi seuraavana vuonna.

Holhousoikeuden alalta, jonka opiskelu aikaisemmin perustui Wreden Perintökaaren luennoissa olevaan esitykseen holhousoikeudesta, on mainittava Onni Heinonkosken A. W. Gadolinin teoksesta suomentama *Suomen holhousoikeuden pääpiirteet* vuodelta 1936.

Esineoikeus. Tämän kirjoituksen ensimmäisessä osassa jo mainittiin, että Magnus Evert Forsström julkaisi v. 1893 R. A. Wreden luennoista mukaillen suomentamansa kirjasen nimellä »Suomen esineoikeus I, Yleinen osa». Alan opiskelu yliopistossa pohjautui uudella vuosisadalla edelleen Wreden monistettuihin luentoihin ja Julian Serlachiuksen v. 1899 ruotsinkielisenä ilmestyneeseen oppikirjaan. Suomen itsenäistymisen jälkeen toimitettuun oppikirja-kokoomateokseen »Suomen oikeus» sisältyi kuitenkin Onni Karhusen suomennos Serlachiuksen suppeasta esityksestä *Suomen esineoikeus pääpiirteittäin* (pain. 1920). Wreden erinomainen vv. 1925—1926 ilmestynyt oppikirja julkaistiin vuosina 1946—1947 *Marjos Rapolan* suomentamana ja *Ilmari Caseliuksen* ajanmukaistamana. Alan erikoistutkimuksista on mainittava erikoisesti prof. Caseliuksen panttioikeutta käsittelevät teokset *Omistajankiinnityksestä*, joka ilmesyi väitöskirjana v. 1924, *Panttioikeuden käsitteestä* vlt 1925 sekä *Laki irtaimistokiinnityksestä* siihen liittyvine asetuksineen ja selityksineen vlt 1924, sekä saman tekijän *Sopimukseen perustuvat irrottamisoikeudet* niminen teos vlt 1934 ja Antti Hannikaisen v. 1948 SLY:n A-sarjassa ilmestynyt väitöskirja *Pidätysoikeuden rakenteesta*. Erittäinkin käytännön lakimiesten kannalta on pidettävä tärkeänä Y. J. Hakulisen SLY:n A-sarjassa ilmestynyttä teosta *Kiinteistön luovutuksen muodosta* vlt 1935. Uuden lainhuudatuslain voimaantulon jälkeen on tältä alalta ilmestynyt kaksi teosta, nim. Alerik Hernbergin *Lainhuudatus ja kiinteistönsaannon moite* v. 1932 ja Jarl Nyberghin suomennos W. A. Palmen teoksesta *Lainhuudatusmenettelystä* v. 1943. — Naapuruusoikeuden alalta on mainittava kaksi väitöskirjaa, nim. Viljo Sainion *Elinkeinotoiminnan harjoittamisesta johtu-*

vat suhteet naapureihin Suomen yksityisoikeuden mukaan vltä 1929 ja V. K. Noposen Oikeudesta ryhtyä liikennettä ja voimansiirtoa tarkoittaviin rakennustoimiin naapurin maalla vltä 1931.

Maanvuokraoikeus on ala, jolta suomen kielellä luonnollisista syistä on ehtinyt ilmestyä varsin runsas sekä yleistajuinen että tieteellinen kirjallisuus. Vuoden 1902 maanvuokralain tultua voimaan ilmestyi vuonna 1903 lainoppineen maanviljelijän V. M. von Bornin sanottua lakia selittävä esitys. Alarik Hernberg julkaisi samana vuonna lain tekstin suppein selityksin varustettuna, ja K. J. Ståhlbergin laajahko kommentaari valmistui niinikään jo samana vuonna. Werner Söderströmin kustantamassa »Kylälaisten Kirjasia» sarjassa julkaistiin Onni Talaan puheena olevasta laista kirjoittama kansantajuinen esitys. Vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen julkaisi Ståhlberg Otavan asetuskokoelmassa viittauksin ja asialuetteloin varustettuna sekä tämän lisäksi eri kirjasen *Uusi torppariasetus ja vanhat vuokrasopimukset*; kumpikin teos ilmestyi v. 1909. Samana vuonna julkaisi myöskin Filip Grönvall sanotun asetuksen kommentaarin. Kyösti Haatajan tutkielma *Milloin vuokrasopimukset päättyvät 1909 v:n taannehtivan asetuksen ja aikaisempien määräysten mukaan* ilmestyi v. 1916.

A. W. Gadolinin virallisena tehtävänä laatima maanvuokraoikeutemme historia ilmestyi v. 1912 *Erkki Reijosen* suomentamana nimellä *Katsaus maanvuokraoikeuden historialliseen kehitykseen ruotsalais-suomalaisessa lainsäädännössä*. Kyösti Haatajan tieteellinen tutkimus *Vuokran käsite* ilmestyi väitöskirjana v. 1921, ja saman tekijän maanvuokraoikeutemme kokonaisesitys *Suomen maanvuokraoikeus* v. 1934.

Velvoiteoikeus. Velvoiteoikeuden opiskelu yliopistossa tapahtui vuosisadan alkuvuosikymmenillä Lars Wasastjernan julkaisemien Wreden velvoiteoikeuden yleistä osaa koskevien luentojen ja Julian Serlachiuksen kirjoittaman oppikirjan pohjalla, jotka kumpikin olivat ruotsinkielisiä. Serlachiuksen oppikirja ilmestyi kuitenkin jo v. 1909 Suomalaisen lakimiesten yhdistyksen toimesta *Rafael Erichin* suomentamana ja suomen-noksen 2. painos v. 1927 prof. *Lauri Cederbergin* ajanmukaistamana. Wreden luennot ilmestyivät *Onni Heinonkosken* suomentamina vasta v. 1943.

Vaikka alunperin suomalaista velvoiteoikeuden yleisesitystä ei vielä ole saatu, on tältä alalta ilmestynyt erikoistutkimuksia melkoisen run-

saasti. A. O. Arhon väitöskirja *Haltijavelkakirjasta* ilmestyi v. 1912 ja T. M. Kivimäen väitöskirja *Asianaajajan siviilioikeudellinen vastuu* v. 1924. Y. J. Hakulinen, jonka väitöskirja *Perusteettoman edun palautus* ilmestyi vuonna 1931 ja jonka saksankielinen esitys Suomen velvoiteoikeudesta on painettu Berliinissä v. 1936, julkaisi v. 1947 SLY:n B-sarjassa erittäin tärkeän uuden velkakirjalainsäädännön kommentaarin *Velkakirjalaki*. Sängen laaja ja perusteellinen velvoiteoikeudellinen esitys on Aarne Rekolan v. 1938 ilmestynyt *Saamisoikeuden vanhentuminen*; teoksen ensimmäinen osa oli tekijän väitöskirja.

Wreden varallisuus oikeudellisia oikeustoimia koskevan lain kommentaari ilmestyi Onni Heinonkosken suomentamana v. 1932 (2 p. 1947). Gunnar Palmgrenin teos *Indeksilauseke velkasitoumuksissa* on ilmestynyt v. 1948.

Vekseli- ja shekkioikeus. Vanhempaan oikeuteen liittyvistä tämän alan lainselitysteoksista mainittakoon N. Mannion *Shekkilaki selityksillä varustettuna* vlta 1920. Uuden lainsäädännön mukaisia ovat Filip Grönvallin *Suomen uudet vekseli ja shekkilait* vuodelta 1932 ja O. Hj. Granfeltin *Suomen voimassaolevan vekselioikeuden ja shekkioikeuden oppikirja* vlta 1946 (suomennos).

Vakuutus oikeuden alalta on mainittava vanhempina monografiaina Ilmari Tawaststjernan tutkielma *Henkivakuutussopimus* vlta 1909 ja Heimo Helmisen väitöskirja *Henkivakuutussopimuksesta I* vlta 1910. Uudesta vakuutussopimuslaista julkaisi Kaarlo Ignatius kommentaarin vuonna 1933, minkä jälkeen Väinö Vihma on esittänyt vakuutus oikeutta kahdessa laajassa tutkimuksessaan: *Vakuutuksenottajan tiedonantovelvollisuus vakuutussopimusta tehtäessä* (ilmestyi väitöskirjana v. 1945) ja *Palovakuutussopimus* (vlta 1948).

Vakuutusalan kirjallisuuden yhteydessä on mainittava Suomen Vakuutuslakimiesten Yhdistyksen julkaisusarja, jossa on julkaistu, paitsi Vihman kahta viimeksi mainittua teosta ja erästä myöhemmin mainittavaa oikeustapauskokoelmaa, yhdistyksessä vuosina 1931—1945 pidetyt esitelmät sekä vakuutusasioissa annetut lausunnot.

Yhteisöoikeus. Yleisluontoisena tämän alan tutkimuksena on mainittava L. Pentin kirjanen *Ovatko yhtiöt juriidisia henkilöitä?*, joka ilmestyi Lainopillisen ylioppilastiedekunnan julkaisusarjassa v. 1921. Osake-

yhtiöoikeutta ovat selvittäneet pääasiassa ruotsinkieliset tutkijat, Chydenius, Hernberg ja viimeksi Taxell. Suomenkielisistä alan erikoistutkimuksista on mainittava *I. Tawaststjernan Oikeudesta osakehuoneistoon* vltta 1924 ja *Kalle Kaupin Osakeyhtiön nimessä ennen rekisteröimistä päätetyistä oikeustoimista johtuva vastuu* vltta 1929, *Lauri Cederbergin teokset Osakeyhtiölain uudet määräykset* vltta 1936 ja *Tilintarkastuksesta Suomen osakeyhtiölain mukaan* vltta 1938 sekä *J. V. Kallion asunto-osakkeiden ostoa ja myyntiä käsittelevä vähäinen neuvokirjanen* vltta 1928. Pääasiassa Pellervo-seuran toimesta on sensijaan osuuskuntaoikeutta selvitetty monissa yleistajuisissa esityksissä. Näistä mainittakoon *J. K. Paasikiven vähäinen kirjanen Osuustoimintalain pääkohdat* vltta 1902, alunperin *A. Granströmin* ja *J. Serlachiuksen* toimittama *Osuustoimintalaki* (1 p. 1901), jota sittemmin ovat uudistaneet mm. *Ph. Suuronen* ja *Onni Karhunen* (10 p. 1929), *E. Hakkilan Osuuskuntain lakiasiaain opas* vltta 1927, *T. Murénin Osuuskassan lakiasiaain opas* vltta 1936, *Onni Karhusen Osuuskuntain suhde rekisteriviranomaisiin* (7 p. 1939) sekä *Marjos Rapolan* ja *Helge Halmen Osuustoimintalaki selityksineen* vltta 1939.

Tätä kirjoitettaessa on ilmoitettu prof. *A. R. Heikosen Avoin yhtiö Suomen oikeuden mukaan* nimisen, SLY:n B-sarjassa julkaistun teoksen valmistuneen. Tämä teos on ensimmäinen suomen kielellä ilmestynyt laaja yhtiöoikeutta selvittelevä tieteellinen tutkimus.

Kauppaoikeus. Jo aikaisemmin on mainittu, että v. 1911 ilmestyneeseen »Siviilioikeuden pääpiirteet» nimiseen teokseen sisältyi suomennos *Karl Gareisin* kirjoituksesta *Handels- und Wechselrecht*. Vuonna 1917 *Kyösti Järvinen* julkaisi tutkielman *Skandinavian maiden uusista kauppalaista* ja v. 1919 prof. *Cederberg* *Näkökohtia Suomen velvoite- ja kauppaoikeuden kodifioimiskysymyksessä*, mihin liittyy saman tekijän v. 1925 julkaisema suppea tutkielma *Kauppaoikeuden suhde muuhun siviilioikeuteen* (2. p. 1939). — *Kauppaoikeuden oppikirjoista* mainittakoon *I. V. Kaihtilan* *kauppaopin ja -oikeuden oppikirja* (1 p. 1913, 10 p. 1945) ja *K. Lagerlöfin* *Kauppaoikeuden oppikirja*, joka ilmestyi *Kalle Kaupin* suomentamana v. 1928, sekä *K. Järvisen* *Kauppaopin ja kauppaoikeuden alkeet* (3 p. 1947). *Kauppaoikeuden* opetusta varten on kirjoitettu niinkään *Gunnar Palmgrenin* teos *Juridiken i affärslivet*, joka v. 1946 ilmestyi

SLY:n B-sarjassa Wäinö Kannelin suomentamana nimellä *Kauppaoikeutta liikemiehelle*.

Kauppaoikeuden alaan luettavista erikoistutkimuksista mainittakoon Lauri Cederbergin väitöskirja *Prokura Suomen lain mukaan* vlta 1915, Kalle Kaupin väitöskirja *Kaupparekisteristä* vlta 1927, Paavo Ant-Wuorisen väitöskirja *Toiminimi Suomen oikeuden mukaan* vlta 1933 sekä Hugo Ranisen tutkimukset *Fob-lauseke hankinta- ja kauppasopimuksissa*, joka ilmestyi SLY:n A-sarjassa väitöskirjana v. 1934 ja *Vahvistuskirje sopimuksen tekemisessä*, joka julkaistiin samassa sarjassa v. 1937. Tähän ryhmään voitaneen lukea myöskin Ossian Hellmanin väitöskirja *Määräys-oikeus rahtitoimessa* vlta 1941.

Vaikka kirjanpitovelvollisuudella onkin julkisoikeudellinen merkityksensä, voitaneen tässä yhteydessä mainita eräät sanotun alan lainsäädäntöä koskevat selitysteokset. Vanhin näistä lienee K. A. Wideniuksen *Laki kirjanpitovelvollisuudesta selityksillä varustettuna*, jonka v. 1930 ilmestyneeseen toiseen painokseen liittyy V. Nurmilahden selitykset lakiin tilinpäätösten julkisuudesta. Vuoden 1945 uudesta kirjanpitolaista ovat julkaisseet selitysteoksia alunperin suomenkielellä I. V. Kaitila, P. Palomäki ja J. Jalava nimellä *Uusi kirjanpitolaki selityksineen* ja E. Usva nimellä *Uusi kirjanpitolaki ja sen soveltaminen* v. 1945, minkä lisäksi on suomennettu G. W. Forsmanin *Kirjanpitolain soveltamisopas* v. 1945 (suomentaja Toivo Valtonen) sekä Th. Martinsenin ja Yrjö Fellmanin *Selityksiä uuteen kirjanpitolainsäädäntöön* v. 1946.

Merioikeus. Merioikeuden opiskelun pohjana ovat olleet ruotsinkielisten tutkijoiden J. N. Langin ja Rudolf Beckmanin ruotsinkieliset teokset. Beckmanin luentosarja *Suomen merioikeus* julkaistiin suomennettuna v. 1937 ja hänen *Merioikeuden käsikirja* niminen teoksensa v. 1940, minkä lisäksi saman tekijän *Suomen merioikeus pääpiirteittäin* ilmestyi SLY:n B-sarjassa v. 1945. Ainoana alan suomalaisena erikoistutkimuksena on mainittava Heimo Helmisen suppeahko teos *Konossementti Suomen oikeuden mukaan I* vlta 1923.

C. Talousoikeus.

Täysin selvää rajaa ei, kuten yleisesti myönnettäneen, yleisen yksityisoikeuden eli siviilioikeuden ja eritysen yksityisoikeuden eli talousoikeu-

den välille voida vetää. Edellä on jo mainittu eräitä teoksia, jotka mahdollisesti voitaisiin lukea talousoikeuden alaan, ja tässä alempana tullaan luettelemaan toisia, jotka ehkä tahdottaisiin siirtää yksityisoikeus-nimikkeen alle. Mitään hämmentävää sekaannusta ei kuitenkaan kirjoja tässä käytettyä jaoittelua noudattaen luetteloitaessa syntyne.

Aikaisemmin mainitusta A. D. Helanderin v. 1897 kauppakouluja var-
ten kirjoittamasta Suomen taloudellisen lainsäädännön oppikirjasta ilmes-
tyi v. 1904 toinen painos. — Ainoa varsinainen talousoikeuden suomen-
kielinen yleisesitys on Karl Willgrenin *Suomen talousoikeus* vltä 1930.

Maa-, metsä- ja vesioikeus. Vanhimpana suomenkielisenä tämän alan
teoksena on mainittava B. Lillen kirjoittama vesioikeuslain ja kalastus-
säännön kommentaari, joka ilmestyi Yrjö Weilin *»Lakisielityksiä»* sar-
jassa v. 1903.¹⁰⁰ J. N. Langin teos *Omistusoikeudesta Suomen vesiin* ilmes-
tyi J. G. Sonckin suomentamana v. 1909 ja saman tekijän *Vesioikeuden*
luennot Väinö Anthonin suomentamana v. 1910. Molemmat teokset kuu-
luvat SKS:n toimituksiin. Edellisestä Kyösti Haataja julkaisi ajanmu-
kaistetun uuden painoksen v. 1932. Viljo Voipion suppea, mutta muuten
erinomainen teos *Kylän vesialue* ilmestyi v. 1924. — Vesioikeuden alalta
on vielä mainittava L. Pentin Lainopillisen ylioppilastiedekunnan julkai-
suissa painettu *Yhteisestä lauttauksesta* vltä 1921 ja Viljo Puustisen tut-
kielma *Lauttausvahinko* vltä 1922.

Kysymyksessä olevan oikeusalan yleisesityksenä ilmestyi »Suomen
oikeus» sarjassa v. 1919 B. A. Sundströmin (*Salmialan*) suomentamana
K. O. Moringin teos *Maalainsäädäntö, vesioikeus sekä maanviljelystä ja*
sen sivutoimia koskeva lainsäädäntö, jonka sijaan on sittemmin tullut
oppikirjaksi Kyösti Haatajan huomattavasti laajempi teos *Maa- ja vesi-*
oikeus sekä metsä- ja maatalouslainsäädäntö vltä 1945. Saman tekijän
vuonna 1943 ilmestyneeseen teokseen *Maa- ja vesioikeudellisia tutkiel-*
mia sisältyy eräitä alan erikoistutkimuksia.

Tähän yhteyteen kuuluvat vielä J. O. Peurakosken ja Hugo Rautapään
v. 1917 metsän hävittämisen ehkäisemisestä annetusta asetuksesta laatima
selitysteos sekä Toivo J. Komsin, P. J. Pelttarin ja V. R. Toijalan yksi-
tyismetsälain kommentaarit (1937; uusin painos 1947) ja Väinö Ahlan Ota-

¹⁰⁰ Lillen nimeä ei teoksessa mainita. — Weilin sarjan 1. numerona ilmestyi edellä
mainittu Alarik Hernbergin kirjoittama maanvuokralain kommentaari.

van asetuskokoelmassa julkaistu tilusrahoituslain kommentaari (2 p. 1927), samoin kuin O. F. Nordqvistin *Kalastajan lakikirja* vlta 1903, F. Grönvallin *Uusi metsästyslainsäädäntö selityksineen* vlta 1934 ja M. Kivilinnan *Metsästäjän lakiopas* vlta 1940.

Jakolainsäädännön alalta on mainittava J. N. Langin v. 1903 suomennettuna ilmestynyt *Jakoperusteesta kylässä*, josta prof. Haataja v. 1931 julkaisi ajanmukaistetun painoksen. Muuten alaa hallitsevat prof. Haatajan teokset. Näistä ilmestyi *Jakolainsäädäntö* v. 1917, *Mitä laki säättää yhteismetsäin erottamisesta Kemijärven, Kuusamon ja Kuolajärven kunnissa* v. 1920, *Lainsäädäntö ruotusopimuspitäjien isojaosta* v. 1928 ja *Maaoikeus I* v. 1936. Lisäksi on mainittava V. K. Noposen tutkimus *Rasitteista maanjaossa* vlta 1932.

Maanhankintalainsäädäntö. Maamme vuoden 1918 vuokra-alueiden lunastamislainsäädännöllä alkaneen suuren maanomistusolojen uudistuksen perusteelliset valmistelutyöt on tässä sivuutettava vain mainitsemallns. agraarikomitean mietinnön liitteeseen II vlta 1907 sisältyvät Heikki Renvallin ja J. N. Reuterin eri maiden maanhankintaa tilattomille koskevat tutkielmat, tilattoman väestön alakomitean mietintöön N:o 2 sisältyvät J. H. Vennolan perusteelliset tutkimukset maanomistuksesta Suomen maalaiskunnissa ja Hannes Gebhardin tilattoman väestön asemaa koskevat tutkimukset (1908—1913) sekä Kyösti Haatajan Suomen virallisen tilaston yhteydessä ilmestyneet laajat tutkimukset maanvuokraoloista Suomessa v. 1912 (1916—1917). Lisäksi on syytä mainita Erkki Reijosen suomentama Karl Willgrenin tutkimus *Talonpoikain vapautus keski- ja itä-Europassa* vlta 1913.

Vuoden 1918 lunastuslain tultua voimaan ilmestyi Kyösti Haatajan kommentaari *Lainsäädäntö vuokra-alueiden lunastamisesta* jo samana vuonna (3 p. 1919). Maanmittaushallituksen toimesta keväällä 1919 pidetyillä kursseilla esitetyt esitelmät ja niiden yhteydessä käydyt keskustelut julkaistiin *Vuokra-alueiden lunastustoiminta* nimisenä kirjana v. 1919. Anton Kotonen ja T. M. Kivimäki julkaisivat vuoden 1922 asutuslain selitysteoksen v. 1924 ja puutavarayhtiöiden lainvastaisesti hankkimia kiinteistöjä koskevan, vuonna 1925 annetun lain selitysteoksen samana vuonna. Uuden, vuonna 1936 annetun asutuslain kommentaari ilmestyi Väinö Parkkalin ja T. M. Kivimäen kirjoittamana v. 1939. Varsin laaja yhte-

näinen esitys normaaliaikojen asutustoiminnasta on *Kyösti Haatajan* v. 1940 ilmestynyt *Maa-oikeus II Asutuslainsäädäntö*. — Tässä yhteydessä lie-
nee sopivaa mainita myöskin *V. A. Arolan* lainselitysteos *Maakiinteistö-
pankki ja maatalouden velkain vakauttaminen* vltta 1935.²⁰⁰

Vuonna 1940 ilmestyi maatalousministeriön asutusasiainosaston jul-
kaisemana *Siirtoväen pika-asutuslainsäädäntö* niminen teos, johon sanot-
tuna vuonna annetun siirtoväen pika-asutuslain selitykset on kirjoittanut
Väinö Ahla. — Vuoden 1945 maanhankintalainsäädännön suppean yleis-
esittelyn julkaisi *Kyösti Haataja* v. 1946. *Veikko Vennamon* ja *Erkki*
Kuitusen kirjoittama maanhankintalainsäädännön laaja kommentaari
ilmestyi v. 1947. Tähän ryhmään kuuluu myöskin *Osmo Oittisen* *Maan-
luovuttajan opas* vltta 1946.

Elinkeino-oikeus. Ainoaksi tämän alan yleisesitykseksi on jäänyt *K.*
A. Moringin »Suomen oikeus» sarjassa v. 1920 *Bruno A. Sundströmin*
(*Salmialan*) suomentamana julkaistu *Suomen elinkeino-oikeus pääpiir-
teittäin*. Alan erikoistutkimuksista mainittakoon *Y. Ropposen Ohjesään-
töisistä elinkeinoista* vltta 1921, *E. Hiitosen* tutkimus *Ulkomaalaisten elin-
keinojen harjoittamisoikeuden rajoista Suomen oikeutta silmällä pitäen*
vltta 1931, *Toivo J. Komsin* lainselitysteos *Puutavaranmittauslaki* vltta 1939
ja *Jorma Punovuoren* *Kaivoslainsäädäntö* vltta 1946. Patenttilainsäädän-
töä selvittävät *A. A. Friisin Kirja keksijöille* vltta 1905, *N. Heinosen Pa-
tentti* niminen kirjanen vltta 1921 ja *Eino Rajalan* patentti- ja tavaramerk-
kiasiaain käsikirja *Keksijän lainoppi* vltta 1947.

Moottoriajoneuvolainsäädännön alalta on ilmestynyt useita lakikokoel-
mia ja joitakin selitysteoksia. Viimeksi mainituista huomattavin on *Ossian*
Hellmanin Autoliikennelait (2. p. 1938). Muista mainittakoon *O. Pohjasen*
Autovahingot vltta 1932, *Walfrid Anttilan* *Moottoriajoneuvolainsäädäntö*
vltta 1938 sekä *O. Kososen* ja *V. Ruotsalaisen* *Oikea liikenne* vltta 1939.

Pankkilainsäädäntöä koskevaa suomenkielistä kirjallisuutta ei vielä ole.
Tältä alalta on mainittavissa vain pari *A. F. Charpentierin* vähäistä vih-
kosta, nim. *Säästöpankin vastakirjasta ja siitä oikeussuhteesta, jonka sen*
antaminen synnyttää vltta 1911 ja *Muutamia pääkohtia voimassaolevassa*
säästöpankkilainsäädännössä vltta 1913.

²⁰⁰ Tähän yhteyteen sopinee myöskin maininta *Yrjö Jahnssonin* v. 1907 julkaisemasta
asutuspoliittisesta tutkimuksesta *Tilattoman väestön lainarahasto ja sen periaatteet*.

Sosiaalilainsäädännön alaan kuuluva kirjallisuus sensijaan on melkoisen runsas.

Alan ensimmäinen yleisesitys on »Suomen oikeus» sarjassa v. 1921 S. J. ja Lauri Pentin suomentamana julkaistu K. A. Moringin oppikirja *Suomen työväenlainsäädäntö pääpiirteittäin*. Myöhemmin on Arvo Sipilä julkaissut v. 1938 teoksen *Suomen työoikeuden käsite ja järjestelmä sekä suhde sosiaaliseen lainsäädäntöön* ja v. 1947 SLY:n B-sarjassa työoikeuden peruskysymyksiä sekä työsopimusta, julkisoikeudellista työsuhdetta ja työehtosopimusta koskevan esityksensä *Suomen työoikeus I*.

Kotimaisen työväenlainsäädännön kysymysten selvittelyn esitöinä voidaan mainita Heikki Renvallin kirjanen *Austraalian työväenlainsäädäntö* vltä 1902 ja G. R. Snellmanin työväensuojelua koskevaa lainsäädäntöä tarkastamaan asetetun komitean toimeksiannosta v. 1906 julkaisema *Katsaus Europan huomattavimpain valtioiden sekä Australian työväensuojelulainsäädäntöön*. Heikki Renvallin kirjanen *Työvälipuheen vapaus ja elinkeinolaki-komitean työlakko-pykälä* ilmestyi v. 1901.

Työsopimuslain kommentaarin *Työsopimuslaki selityksineen* julkaisi J. N. Lehtinen v. 1937 ja vuoden 1924 työehtosopimuslain selityksillä varustettuna Anton Kotonen v. 1925. T. M. Kivimäen erikoistutkimus *Työlakko yksityisoikeudellisilta vaikutuksiltaan* ilmestyi v. 1927. Vuoden 1946 uuteen lainsäädäntöön perustuu Y. W. Puhakan suppea selitysteos *Työehtosopimus ja työtuomioistuimien* vltä 1947; vanhempaa lainsäädäntöä selvitteli K. J. Ståhlberg v. 1905 ilmestyneessä teoksessaan *Työriitain sovittaminen ja ratkaiseminen*. — Tässä yhteydessä sopinee mainittavaksi I. Caseliuksen teos *Rakennusurakka* vltä 1943.

Työväensuojelulainsäädännön alalta on ilmestynyt useita vähäisiä selitysteoksia. Näistä mainittakoon M. Auran *Suomen työaikalainsäädäntö* vltä 1920, Niilo Lahtisen *Täysikasvuisten työaika voimassaolevan Suomen oikeuden mukaan* vltä 1923, Y. W. Puhakan *Työntekijäin vuosilomalaki* vltä 1939, jonka uuden lainsäädännön mukainen toinen painos ilmestyi Puhakan ja Tapani Virkkusen kirjoittamana v. 1946, sekä Helge Halmen *Laki työntekijäin vuosilomista* niinikään vltä 1946. — Tässä yhteydessä on mainittava myöskin K. Kaupin kirjanen *Liikeapulaisten oikeudellinen asema* vltä 1922, Helge Halmen *Suomen liikeapulaislainsäädäntö* vltä 1935, Suomen Liiketyöntekijäin Liiton Toimikunnan toimittama

Kauppatyölainsäädäntö vlta 1940 (2. p. 1944) ja *Veikko Kanervan Uusi kauppatyölainsäädäntö* vlta 1947.

Työväenvakuutus oikeuden alalta on mainittava *K. J. Ståhlbergin* kirjanen *Työttömyysvakuutuksesta* vlta 1903.

Vanhin esitys työväen tapaturmavakuutuksesta Suomessa on *Aug. Hjel-tin* kirjanen *Työväen tapaturmavakuutus Suomessa* vlta 1903. Alan uudempaa lainsäädäntöä on *Heimo Helminen* esittänyt teoksissaan *Uusi työväen tapaturmavakuutusasetus* vlta 1919 ja *Työväen tapaturmavakuutuslaki käytännössä* vlta 1931. *E. Hiitosen* teos *Työtapaturmien korvaamisesta Suomen oikeutta silmällä pitäen* on vlta 1930. Lääkärin kannalta on tapaturmakorvausoikeutta käsitellyt *A. J. Palmén* v. 1923 ilmestyneessä kirjassaan *Tapaturmavakuutus ja lääkärintoiminta*.

Merenkulku ja tullioikeus. Tämän alan yleisesitystä ei suomen kielellä ole ilmestynyt. *Ossian Häggmanin Yleiskatsaus tulliasetuksiin* ilmestyi v. 1911. Uutta tullilainsäädäntöä ovat *Leevi Pitkänen* ja *Veikko Saraoja* kommentoineet laajassa teoksessaan *Tullilaki ja -asetukset selityksineen* vlta 1942. — Merenkulun alalta on mainittava *K. S. Laaksosen* selityksillä varustama *Asetus kauppa-aluksista* vlta 1924.

D. Rikosoikeus.

Tämän kirjoituksen ensimmäisessä osassa on mainittu *Jaakko Forsmanin* uranuurtajan työstä suomenkielisen oikeustieteellisen kirjallisuuden alalla. Samoin on mainittu siitä, että hänen laajat rikosoikeuden yleisiä oppeja ja eri rikoksia koskevat luentonsa julkaistiin ruotsinkielisinä. Näitä teoksia, jotka edelleen ovat välttämättömiä, kun tahdotaan perinpohjaisemmin perehtyä maamme rikosoikeuteen, ei ole suomennettu, mutta prof. *Brynolf Honkasalo* on toimittanut niistä ajanmukaistetut uudet painokset.²⁰¹

Ensimmäinen suomen kielellä kirjoitettu rikosoikeuden yleisesitys oli *Allan Serlachiuksen (Särkilahden) Suomen rikosoikeuden oppikirja*, joka ilmestyi vuosina 1909—1914. Sen yleisiä oppeja käsittelevästä ensimmäisestä osasta *B. A. Salmiala* ja *Brynolf Honkasalo* ovat toimittaneet useita uusia painoksia, viimeisen v. 1947. Saman tekijän *Suomen rikosoikeus*

²⁰¹ Yleisiä oppeja koskeva osa ilmestyi v. 1930, erinäisiä rikoksia koskevat osat: I 1946, II 1938 ja III samoin 1938.

pääpiirteittäin ilmestyi »Suomen oikeus» sarjassa v. 1917. — Suppean Rikosoikeuden oppikirjan poliisiopetusta varten julkaisi S. E. G. Metsävainio v. 1932.

Yleiset opit. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan toimesta ilmestyi v. 1920 Arvo Haverin suomennos Franz v. Lisztin »Lehrbuch des deutschen Strafrechts» nimisen kuulun teoksen yleisestä osasta nimellä *Rikosoikeuden yleiset opit* (2. p. 1929). Uusi, Niilo Salovaaran tekemä suomennos Eberhard Schmidtin uudistaman v. Lisztin saman teoksen yleisen osan 26. painoksesta ilmestyi v. 1947. O. Hj. Granfeltin luentojakso *Yleisen rikosoikeuden peruskurssi* ilmestyi Olavi Salervon suomentamana v. 1943 ja Olavi Jotunin poliisikoulutusta varten kirjoittama *Rikosoikeuden yleiset opit* v. 1947. Kuluvana vuonna on vihdoon SLY:n B-sarjassa ilmestynyt Brynolf Honkasalon uudenaikaisen ja itsenäisen *Suomen rikosoikeus*, *Yleiset opit* nimisen teoksen ensimmäinen osa. Tästä teoksesta kehittynee ajanmukainen rikosoikeutemme oppikirja.

Rikosoikeuden yleisiin oppeihin liittyviä erikoistutkimuksia on suomen kielellä ilmestynyt suhteellisen runsaasti. Näistä mainittakoon V. K. Noposen *Aberratio ictus ja error in persona* sekä L. Pentin *Rangaistusten määräämisperusteista* nimiset, Lainopillisen ylioppilastiedekunnan julkaisusarjassa v. 1922 ilmestyneet kirjaset, Antti Tulenheimon väitöskirja *Luotto rikosoikeudellisena suojelusobjektina* vlt 1911, Aatos Alasen tutkimukset *Hätävarjelus yksityisen käyttämänä oikeussuojakeinona*, joka ilmestyi väitöskirjana v. 1925, sekä *Rangaistus ja turvaamistoimenpiteet* vlt 1926, Bruno A. Sundströmin (*Salmialan*) tutkimus *Varsinaisesta osallisuudesta rikoslain ja sotaväenrikoslain rangaistaviksi julistamiin varsinaisiin erikoisrikoksiin erittäin silmälläpitäen extraneusta* ja Erkki Hannulan *Sotaväen rikoslain soveltamisala*, molemmat niinkään vuodelta 1926, Brynolf Honkasalon *Kausaalikysymys rikosoikeudessa* ja Paavo Kekomäen väitöskirja *Ammattimaisten ja tavanomaisten rikosten käsitteistä*, molemmat vuodelta 1933, Arvo Sipilän väitöskirja *Deliktiperusteisen vahingonvastuun teoreettinen rakenne*, joka ilmestyi SLY:n A-sarjassa v. 1936, Brynolf Honkasalon ja Reino Ellilän kirjoittama rikoslain 6 luvun kommentaari *Rikosten uusimisesta* vlt 1945, Inkeri Anttilan, ensimmäisen naisen, joka Suomessa on saavuttanut lakitieteen tohtorin arvon, väitöskirja *Loukatun suostumus oikeudenvastaisuuden poistavana perusteena*, joka

ilmestyi mainitussa SLY:n sarjassa v. 1946, prof. *Honkasalon SLY:n B-sarjassa v. 1947 ilmestynyt Rangaistusten yhdistämisestä ja yhteenlaske-
misesta ja Nülo Salovaaran A-sarjassa v. 1948 ilmestynyt väitöskirja Ri-
koksen yrityksestä erityisesti n.s. kelvotonta yritystä silmällä pitäen.* Tässä
yhteydessä on mainittava vielä *K. J. Ståhlbergin* kirjanen *Kuolemanran-
gaistuksen vaiheista Suomessa ja kuolemanrangaistuksesta vlt 1934.*

Eri rikoksia selvitteleviä yleisesityksiä on *Allan Särkilahden* edellä
mainittuihin oppikirjoihin sisältyvien tällaisten esitysten lisäksi ilmestynyt
ainoastaan *Brynolf Honkasalon* rikosoikeuden valmistavaa tutkintoa ja
alempaa oikeustutkintoa varten v. 1944 julkaisema oppikirja *Erinäiset
rikokset* (2. p. 1946). Alan erikoistutkimuksina on mainittava *Aatos Alasen*
suppea tutkimus *Miten on määriteltävä käsitteet hengenvaarallinen tauti
ja hengenvaarallinen vioittuma törkeän pahoinpitelyn käsitetunnusmerk-
keinä vlt 1934, Honkasalon* tutkimus *Sikiönlähdettäminen De lege lata et
de lege ferenda I vlt 1936, Leevi Pitkäsen Tullirikokset vlt 1940, Olavi
Jotunin Henkeen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvat rikok-
set vlt 1944* (2. p. 1946) ja *Inkeri Anttilan SLY:n A-sarjassa v. 1948 il-
mestynyt teos Varsinaisesta epärehellisyydestä RL 38 luv. 1 §:n mukaan.*
— Tässä ryhmässä lienee sopivaa lisäksi mainita *Antti Tulenheimon* yli-
opistollisia harjoituksia varten v. 1918 toimittama *Rikosoikeudellisia oi-
keustapauksia.*

Rikoslainsäädäntömme historiallista kehitystä valaisevana on mainit-
tava v. 1885 suomenkielellä painettu *Alamaisia lausuntoja Ehdotuksista
Suomen-Suuriruhtinaanmaan Rikoslaiksi.*

*Kriminaalipoliittisen kirjallisuuden ja erityisesti kriminologian alalta on
mainittava prof. Veli Verkon* urauurtavat tilastolliset tutkimukset *Henki-
ja pahoinpitelyrikollisuuden kehityssuunnan ja tason määrittämisestä vlt
1931, Biologislautoisten tekijäin vaikutuksesta henki- ja pahoinpitelyri-
kollisuuteen vlt 1933 ja Väkivaltariikollisuuden riippuvaisuus kansanluon-
teesta ja muista etnillisistä tekijöistä vlt 1936 sekä Martti Kailan väitös-
kirja Nuorisoriikollisuuden syyt yksilötutkimuksen valossa vlt 1946.* Tähän
ryhmään kuuluu lisäksi useita vähäisiä, maallikkojen kirjoittamia kirjasia,
joista mainittakoon *Juho Kanteleen Väkijuomain vaikutus rikollisuuteen
Suomessa vlt 1901, Antti J. Pietilän Rikollisuus ja sen vastustaminen vlt
1922, M. E. Mäen Nykyinen rikollisuustilanne vlt 1930 ja A. Asko-Avo-*

niukseen Kansamme rikollisuus ja teolliset vankilamme vlta 1936. Erikoi-
sesti nuorisonsuojelua koskevana on mainittava Bertel Nybergin Nuorison-
tuomioistuimet ja lastensuojelutyö ulkomailla vlta 1919 ja Antti Tulen-
heimon Lasten- ja nuorisonsuojelu rikosoikeudellisena probleemina vlta
1923.

Oikeuslääketieteen alalta voidaan mainita vain Theodor Löfströmin
oikeuslääketieteellinen käsikirja Suomen lääkäreille vlta 1901 ja Akseli
Nikulan Oikeuspsykiatrisia lausuntoja vlta 1922. Eräitä oikeuslääketie-
teen alaan kuuluvia kysymyksiä on selvitelty sekä lakimiesten että lääkä-
reiden aikakauskirjoissa.

Vankeinhoitoa koskeva kirjallisuus on sekin sangen niukka. J. E. Boije
julkaisi v. 1925 rikollisuutta ja rangaistusten täytäntöönpanoa koskevan
tutkimuksensa Suomen oikeudenhoidon huolestuttava tila. V. 1944 il-
mestyi Veikko Virtasen väitöskirja Suomen vankeinhoito I, 1808—1831. —
Käytännöllisistä vankeinhoitoa koskevista kirjoista mainittakoon P. Mus-
talan Vankeinhoidon käsikirja vlta 1919 ja Vankeinhoidon oppikirja vlta
1934 sekä A. Linnan Käytännöllinen vankeinhoidon opas niinikään vlta
1934.

Rikosoikeudellisen kirjallisuuden yhteydessä on vielä esiteltävä krimi-
nalistiikkaa käsittelevä kirjallisuus. Tämän alan suomennoksista mainitta-
koon Wilhelm Polzerin Käytännöllinen rikostutkimusopas vlta 1929 (2. p.
1945), R. von Schultzin Rikospoliisi, joka ilmestyi Y. Ropposen suomenta-
mana v. 1932, Harry Södermanin ja Ernst Fontellin Rikostutkimustekniikan
opas, joka ilmestyi niinikään Ropposen suomentamana ja Suomen oloihin
sovittamana v. 1934, sekä Ernst Lechen ja Viktor Hagelbergin Kuulustelut
rikosasioissa, joka Paavo Alkion suomentamana sekä Suomen oikeuden
edellyttämin lisäyksiin varustamana ilmestyi SLY:n B-sarjassa v. 1947.
Kotimaisista ohjekirjoista on mainittava A. Liikasen Ohjeita nuorille up-
seereille tutkimusten toimittamisessa erinäisissä sotilaselämässä yleisimmin
esiintyvissä rikosasioissa vlta 1920, Eero Ignatiuksen Valmistava tutkinta
rikosasioissa vlta 1934, P. Ignatiuksen Sormenjälki- ja tuntomerkkiopin kä-
sikirja vlta 1933 sekä Sormenjälki- ja tuntomerkkioppi vlta 1940, V. Su-
hosen Suurten rikosjuttujen tutkimuksessa laadittavista pöytäkirjoista sekä
tällaisten juttujen tutkimisesta ja hoitamisesta yleensä vlta 1936 ja Sakari
Alangon Rikostutkimus I vlta 1941. — Useita pienehköjä poliisin käytän-

nöllistä työtä koskevia ohjekirjoja on ilmestynyt Suomen Poliisilehden Kustannusosakeyhtiön julkaisemassa Poliisin käsikirjoja nimisessä sarjassa.

Lopuksi on tässä yhteydessä mainittava Suomen Kriminalistiyhdistyksen vuodesta 1934 alkaen ilmestyneet vuosikirjat, jotka sisältävät arvokkaita esityksiä yhdistyksen toimialaan kuuluvista aineista.

E. Prosessioikeus.

Suomen prosessioikeuden ensimmäisenä yleisesityksenä ilmestyi edellä jo usein mainitussa »Suomen oikeus» sarjassa v. 1919 R. A. Wreden teos *Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin Onni Karhusen suomentamana*. Tästä teoksesta ilmestyi v. 1936 prof. Bertil Sjöströmin uudistama ja vielä v. 1946 SLY:n B-sarjassa prof. Tauno Tirkkosen uudistama painos. Prosessioikeuden yleisesitysten joukossa lienee sopivinta mainita Bertil Sjöströmin v. 1925 ruotsinkielisenä julkaisema ja Paavo Alkion suomentamana ja ajanmukaistamana v. 1948 SLY:n B-sarjassa ilmestynyt *Muodollisesta prosessinjohtosta* niminen teos sekä O. Hj. Granfeltin U. J. Castrénin avustamana laatima *Yleisen alioikeuden, maanjako-oikeuden ja välimiestuomioistuimen ratkaisuja, pöytäkirjoja ja prosessitoimia* niminen teoreettisilla selityksillä varustettu kaavakokoelma (1. p. 1915, viim. p. 1944), Erik Gaddin *Kihlakunnanoikeuden pöytäkirjat* niminen teos, johon liittyy laaja kaavakokoelma, vltä 1935 sekä Paavo Alkio® kuluvana vuonna SLY:n B-sarjassa ilmestynyt teos *Tuomarin tehtävistä käräjillä*.

Rikosprosessi. Suomen rikosprosessin ensimmäisenä suomenkielisenä yleisesityksenä on kuluvana vuonna SLY:n B-sarjassa ilmestynyt prof. Tirkkosen *Suomen rikosprosessioikeus I*. Valmistuttuaan tästä teoksesta on syntyvä yleensäkin ensimmäinen Suomen rikosprosessioikeuden yleisesitys, sillä prof. Granfeltin vuosina 1908—1910 ilmestyneessä »Straffprocess-rätt. Föreläsningar» nimisessä teoksessa ei käsitelty tätä prosessialaa kokonaisuudessaan ja saman tekijän v. 1925 julkaistu »Lärobok i straffprocess-rätt» on jäänyt keskeneräiseksi.

Rikosprosessin alaan kuuluvia monografioita on suomen kielellä julkaistu varsin harvoja. Näistä voidaan mainita Kaarlo Ignatiuksen väitöskirja *Virallisen syyttäjistön kehittyminen, organisatiooni ja syyteoikeus*

vlta 1900, prof. *Sjöströmin* hänen kuolemansa jälkeen v. 1946 julkaistu *Eräät rikosasioissa käytettävät pakkokeinot* ja *Harry Venojan* SLY:n A-sarjassa v. 1947 ilmestynyt väitöskirja *Takavarikko*. — Y. Ropposen kirjallinen *Rikosprosessuaalisista pakko- ja varokeinoista* ilmestyi v. 1921 ja *Brynolf Honkasalon* tutkielma *Nimismies rikostutkijana ja virallisena syyttäjänä* v. 1946.

Siviiliprosessioikeus. Suomenkielistä yleisesitystä tältä alalta ei ole olemassa eikä sellaista ilmeisesti lähiaikoina ole odotettavissakaan. Alaa hallitsee täydellisesti *Wreden* erinomainen teos »Finlands gällande civilprocessrätt». Kyseenalaista vain on, eikö sen sijaan, että teoksesta on ryhdytty toimittamaan uutta ruotsinkielistä painosta,²⁰² olisi ollut syytä suomentaa teos ja samalla uudistaa se samaan tapaan kuin saman tekijän prosessioikeutta pääpiirteittäin esittävä-teos on jo kahdesti uudistettu.

Siviiliprosessia käsitteleviä erikoistutkimuksia on ilmestynyt runsaammin kuin rikosprosessin alalta. Nämä ovat kaikki väitöskirjoja, nim. *Hugo Gröndahlin* (*Rautapään*) teos *Pää-interventsioonista Suomen oikeuden mukaan* vlta 1903, *Bruno A. Sundströmin* *Asianosaiskäsitteestä Suomen siviiliprosessioikeudessa* vlta 1923, *Brynolf Honkasalon* *Vahvistuskanneoikeudesta ja sen edellytyksistä Suomen oikeuden mukaan* vlta 1928, *Tapio Tarrantien* *Asianosaisseuraanto Suomen siviiliprosessissa* vlta 1929 ja *Tauno Tirkkosen* *Oikeusvoimasta* vlta 1933.

Täytäntöönpanoprosessin ja ulosotto-oikeuden alalta on mainittava yleisesityksinä *Esko Hakkilan* suomennos *Wreden* teoksesta *Ulosottotoimi* vlta 1927 ja *W. L. Telkän* suomennos *O. Hj. Granfeltin* teoksesta *Rangautuksentäytäntöönpano* vlta 1942. Saman alan monografioiden on ilmestynyt *Ilmo Ollisen* SLY:n A-sarjassa v. 1938 julkaistu väitöskirja *Kiinteistön pakkohuutokaupasta I*, minkä teoksen toinen osa ilmestyi v. 1939, ja *Tauno Ellilän* samassa sarjassa v. 1947 julkaistu laaja väitöskirja *Sivullisen oikeussuojan takeista ulosotossa sekä T. V. Seppälän* kuluva vuonna ilmestynyt *Aluksen ulosmittaaminen ja sen myyminen pakkotoimin*.

Erikoisprosessitutkimuksina on mainittava *U. J. Castrénin* suomentama *O. Hj. Granfeltin* teos *Suomen konkurssioikeus pääpiirteittäin* vlta 1918, mistä teoksesta ilmestyi kokonaan uusittu painos v. 1936, prof. *Salmialan*

²⁰² Akatemiankansleri *O. Hj. Granfelt* on julkaissut *Wreden* teoksen toisen niteen uuden painoksen v. 1943.

(Sundströmin) *Sotatuomioistuinprosessioikeus I* vltta 1925, *Erkki Hannulan* *Sotilaallinen kurinpitoprosessi* vltta 1927, *Jarl Nyberghin* suomennos *W. A. Palmen* teoksesta *Lyhyt esitys Suomen vapaaehtoisesta oikeudenhoidosta* vltta 1943, *Onni Heinonkosken* suomennos *Granfeltin* teoksesta *Välimiesmenettely* vltta 1941 sekä prof. *Tirkkosen* laajahko tutkimus *Välimiesmenettely* vltta 1943. Viimeksi mainittu teos ilmestyi SLY:n B-sarjassa.

Yleisluontoisina prosessioikeuden alaan kuuluvina tutkimuksina on mainittava *Ernesti Forsmanin* suomennos *Wreden* teoksesta *Todistusoikeuden pääpiirteet* vltta 1910, *U. I. Kivimäen* suomennos *Fr. Stang Lundin* teoksesta *Asianajotoiminta* vltta 1924, *Tauno Tirkkosen* tutkimus *Tuomionpurku* vltta 1937 ja *Otto Brusiinin* väitöskirja *Tuomarin harkinta normin puuttuessa* vltta 1938. Molemmat viimeksi mainitut teokset ilmestyivät SLY:n A-sarjassa. Tähän ryhmään voitaneen lukea myöskin *K. Ignatiuksen* *Oikeudenkäyntilaitoksemme uudistaminen* vltta 1929 ja *K. J. Ståhlbergin* vihkonen *Oikeudenkäyntilaitoksen uudistus* vltta 1934.

Prosessin alalta on, kuten luonnollista onkin, ilmestynyt melkoisen runsaasti käytännöllisiä ohjekirjoja ja kaavakokoelmia. Vanhimpina tällaisina, suurelle yleisölle tarkoitettuina oppaina mainittakoon *Oskari Kilpisen* *Svanljungin Lainopillisen käsikirjan* nojalla toimittama, v. 1901 painettu *Tietoja kansalaisille oikeudenkäyntimutkista* ja *V. Helmisen* *Lainopillisiä kaavoja* vltta 1915. Eri alojen virkamiehiä varten toimitettuja kaavakokoelmia ovat *A. V. Lindbergin* *Kaavoja ulosotonhaltijoille* vltta 1911, *Kaavoja ulosottomiehille* vltta 1917 ja *Kaavoja kunnallisille ulosottomiehille* vltta 1923 sekä *J. E. Tiihosen* *Opastus kihlakunnanoikeuden pöytäkirjojen laatimiseen* vltta 1913. *V. Blåfield* julkaisi *Käsikirjan kihlakunnanlautamiehille ja haastomiehille* v. 1902 (3. p. 1925). Käytännöllisiä käsikirjoja ovat niinkään *Voitto Oksasen* *Polisimiehen ulosotto-opas* vltta 1929 ja *Ulosotto-opas* kunnallisille ulosottomiehille ja maalaiskonstaapeleille vltta 1936 sekä *Paavo Alkion* *Käytännölliset toimenpiteet kihlakunnankäräjillä* vltta 1931. — Erikoisesti hovioikeuksia varten on julkaistu eräitä mallikokoelmia. Näistä mainittakoon Turussa vuosina 1914 ja 1915 painetut mallikokoelmat, joista jälkimmäinen ilmestyi kolmena vihkona,^{202a} Vaasassa v. 1923 painettu nimetön, kaksikielinen hovioikeuden an-

^{202a} Näissä kokoelmissa ei ole kansi- eikä nimilehtiä. Pakarisen luettelossa (Suomalainen kirjallisuus 1911—1915) vuonna 1914 painettu kokoelma kulkee hakasiin merki-

nettavien muutoksenhakuosoitusten malleja sisältävä vihkonen, sekä O. P(etäyksen) toimittama Kokoonpanokaavoja hovioikeutta varten I vlta 1926, Petäyksen ja J(ohan) S(elini)n saman nimisen teoksen II osa vlta 1927 sekä hovioikeudenpresidentti Aleksi Käpyn kokoelma Hovioikeuden tuomio- ja päätöslauselmia, pöytäkirjanotteita, kirjeitä ja äänestyspöytäkirjoja vlta 1928.

F. Hallinto-oikeus.

Hallinto-oikeus on ala, jolla puhtaasti suomalainen tutkimus on saavuttanut erittäin merkittäviä tuloksia. Tämän kirjoituksen ensimmäisessä osassa mainittiin, että Kaarlo Juho Ståhlbergin v. 1893 ilmestynyt väitöskirja »Irtolaisuus Suomen lain mukaan» oli alkuna pitkälle ja hedelmälliselle tutkijantyölle, joka on pääasiallisesti keskittynyt Suomen hallinto-oikeuden selvittämiseen. Ståhlbergin laajan ja perusteellisen Suomen hallinto-oikeus nimisen alan yleisesityksen Yleinen osa ilmestyi v. 1913 ja Sisäasiainhallinto niminen osa v. 1915. Teos ilmestyi uudistettuna ja ajanmukaistettuna vuosina 1928 ja 1931, minkä jälkeen Lisäyksiä ja muutoksia Yleisen osan toiseen painokseen niminen täydennysosa ilmestyi v. 1936. »Suomen oikeus» sarjassa ilmestyi saman tekijän Suomen hallinto-oikeus pääpiirteissään v. 1916, ja tästä teoksesta kokonaan uudistettu painos v. 1934.²⁰³ Ståhlbergin jälkeen prof. Veli Merikoski on esittänyt suppeahkon yleiskatsauksen Suomen hallinto-oikeuden yleisestä osasta teoksessaan Suomen julkisoikeuden oppikirja (I 1944, 2. p. 1946; II 1946),²⁰⁴ jonka alaan kuuluu myöskin yleisesitys Suomen valtiosääntöoikeudesta.

Yleisluontoisina hallinto-oikeuden kirjallisuuteen kuuluvina teoksina on vielä mainittava K. J. Ståhlbergin Lakiasioita vlta 1912 ja saman tekijän Lausuntoja vlta 1947 sekä Tapio Tarjanteen SLY:n A-sarjassa v. 1943 tekijän kuoleman jälkeen julkaistu kokoelma Kirjoituksia ja lausuntoja.

tyllä nimellä Käsikirja hovioikeuden virkamiehille sekä vuonna 1915 painetut vihottimillä Jäljennöksiä Keisarillisen Turun hovioikeuden päätöksistä, tuomioista ja pöytäkirjoista.

²⁰³ Ståhlbergin hallinto-oikeudelliset teokset kuuluvat niihin harvoihin suomalaisiin tutkimuksiin, jotka on julkaistu myöskin ruotsinkielellä. Yleinen osa ilmestyi Herman Koroleffin ruotsintamana v. 1940, ja sama kääntäjä on v. 1947 julkaissut ruotsinnoksen myöskin Suomen hallinto-oikeus pääpiirteissään-teoksen sisäasiain hallintoa koskevasta osasta.

²⁰⁴ Merikosken Julkisoikeuden oppikirjan I nide oli ensimmäinen SLY:n B-sarjassa julkaistuihin lainopillisista oppikirjoista. — SLY:n sarjoihin palataan tässä kirjoituksessa myöhemmin.

Valtionhallinto. Virkamiesoikeuden alalta on mainittava Tapio Tarjanteen tutkimus *Virkasuhteen lakkaaminen Suomen valtionhallinnossa*, joka ilmestyi SLY:n A-sarjan ensimmäisenä numerona v. 1934, sekä samassa sarjassa ilmestyneet V. Merikosken teos *Erivapauden käsite* vlta 1936 ja Olavi Rytköjän väitöskirja *Valtion vakinaisten virkamiesten palkkaus- ja eläkeoikeus* vlta 1948.

Finanssivaltio. Alan vanhemmat yleisesitykset ovat suomennoksia. K. Willgrenin *Suomen finanssioikeus* ilmestyi suomennoksena v. 1910 sekä Muistiinpanot professori R. F. Hermansonin *Suomen finanssivaltio-oikeuden luennoista* M. A. Hovilan suomentamana »Suomalaisen Lakimiesten Yhdistyksen suomennoksia» nimisen sarjan ensimmäisenä numerona v. 1920. Ensimmäinen alunperin suomen kielellä kirjoitettu yleisesitys on Tapio Tarjanteen *Vero-oikeus* vlta 1939. — Alan erikoistutkimuksina on mainittava nykyisen Tasavallan Presidentin J. K. Paasikiven väitöskirja *Lainkäytön kehittymisestä veronkanto- ja finanssikontrolliasioissa vanhemman ruotsalais-suomalaisen oikeuden mukaan* vlta 1901 ja V. Merikosken SLY:n A-sarjassa v. 1938 ilmestynyt tutkimus *Valtionapujärjestelmä hallintovalvonnan kannalta* sekä Heikki Setkäsén teos *Maalaiskuntien valtionavut* vlta 1948.

Valtionverotus. Valtionverotuksen uudistamista selvittelevinä esitöinä on mainittava verokomitean julkaisuna v. 1912 suomennettuna ilmestynyt Karl Willgrenin laajahko tutkimus *Silmäys nykyaikaiseen valtiolliseen tulo- ja varallisuusverotukseen Euroopassa*. Tähän yhteyteen sopinee myöskin maininta K. A. Wideniuksen teoksesta *Verotuskysymyksiä*, joka ilmestyi v. 1921.

Vuoden 1924 tulo- ja omaisuusverolain julkaisi Eino J. Ahla Otavan asetuskokoelmassa viittauksilla varustettuna v. 1925. Samana vuonna ilmestyi myöskin saman lain laajahko kommentaari Aarne Saarialhon kirjoittamana. Aarne Rekolan vuoden 1943 uuden lain kommentaari *Tulo- ja omaisuusverolaki* ilmestyi SLY:n B-sarjassa v. 1947. — Alan erikoistutkimuksista mainittakoon Eero Kivikarin suppeat teokset *Verotuspaikan määräytyminen* vlta 1935 ja *Perheettömien lisävero* vlta 1936, Yrjö A. Koposen, *Verojen ja kansaneläkemaksun ennakkoperintä* vlta 1947 sekä, vaikkakaan ei varsinaisesti lakialaan kuuluvana, V. J. Sukselaisen tutkimus *Perhesuhteet tulo- ja omaisuusverotuksessa* vlta 1946.

Liikevaihtoverolakeja ovat selittäneet Matti Leppo ja A. R. Heikonen v. 1941 ilmestyneessä kommentaarissaan *Liikevaihtoverolaki selityksineen* sekä Tyko Vanhala, K. M. O. Honkavaara ja U. A. Vatanen v. 1942 ilmestyneessä teoksessaan *Uusi liikevaihtoverolaki*.

Verotusoikeuden yhteydessä on mainittava monet suurelle yleisölle tarkoitetut veroasioiden oppaat. Esko Hakkilan *Miten teen tuloilmoitukseni* on vltta 1931, A. Lindgrenin *Neuvoja veroilmoituksen laatimisessa lomakkeella D* vltta 1942, Rieti Itkosen *Tee taiten tuloilmoituksesi* vltta 1945 (2. p. 1946) sekä Kaj Erik Östensonin *Walter Gyllenbögelin* suomentamana ilmestynyt *Miten minun on laadittava veroilmoitukseni* samaten vltta 1945 (2. p. 1947), mihin viimeksi mainittuun on ilmestynyt täydennysvihkonen *Verosäännösten muutokset* v. 1948.

Poliisihallinto. Varsinaisen poliisialan kirjallisuudesta on mainittava H. B. ja V. O. Anthonin v. 1902 julkaisema *Käsikirja poliisikonstaapeleille maalla*, A. K. Wilberin (Ikkalan) suomennos Ernst Weneliuksen kirjoittamasta teoksesta *Käsikirja Suomen kruununnimismiehille* vltta 1921, V. Mielosen ja Ernst Weneliuksen kirjoittama *Nimismiesten käsikirja*, joka on juuri mainitun teoksen uusi painos, vltta 1933, sekä Y. Ropposen teokset *Poliisivalvonnasta yleisillä paikoilla* vltta 1926 ja *Poliisikäsikirja*, joka ilmestyi kolmena osana vuosina 1931—1933. Tässä yhteydessä on vielä mainittava naispoliisikysymystä selvittelevä, eri kirjoittajien kirjoituksia sisältävä teos *Naispoliisikysymys meillä ja muualla* vltta 1928, Gustaf Ignatiuksen kommentaari *Maaseudun yleinen järjestyssääntö* siihen liittyvine asetuksineen vltta 1929 ja Mauno Nummen *Yhteiskunta ja järjestysvalta* niminen teos vltta 1943.

K. J. Ståhlberg selvitteli yleisiä kansalaisvapauksia silloin sangen ajan-kohtaisissa kirjasissaan *Yhdistysvapaus Suomessa* v. 1912 sekä *Kokoontumisvapaus Suomessa* ja *Painovapaus Suomessa* v. 1913. Y. Ropponen käsitteli samoja seikkoja *Kokoontumis-, yhdistymis- ja painovapaus* nimisessä, Poliisien käsikirjoja-sarjaan kuuluvassa kirjasessaan v. 1923. Erittäin arvokas yhdistymisvapautta koskeva tutkimus on V. Merikosken *SLY:n A-sarjassa* ilmestynyt väitöskirja *Hallinto-oikeudellinen tutkimus yhdistymisvapaudesta*, joka ilmestyi v. 1935. Yhdistyslakia ovat kommentoineet J. T. Hyvönen v. 1919 ja V. Merikoski v. 1935 julkaistuilla teoksillaan.

Käytännöllisen Yhdistystoiminnan oppaan on Rieti Itkonen julkaissut v. 1938.

Palolainsäädäntöä on käsitellyt Leo Pesonen teoksissaan *Palontorjunta, Palohallinto ja -lainsäädäntö* v. 1932 sekä *Palolaki ja sen sovellutus* v. 1935.

Kirkollis- ja opetushallinto. Kirkkolainsäädännön alalta on mainittava Lauri Ingmanin *Kirkkolainsäädäntö Suomessa jälkeen v. 1870*, joka ilmestyi v. 1911 sekä P. P. Püspasen *Kirkollisen hallinnon ja lainkäytön ohjekirja* vltta 1941.

Opetustoimen alaa koskeva lainopillinen kirjallisuus on suhteellisen runsas. Tämän kirjoituksen ensimmäisessä osassa mainitusta G. F. Lönnbeckin alunperin v. 1889 julkaisemasta *Kansakoulun Käsikirjasta* ilmestyi uusi, kolmas painos v. 1913, jolloin K. Kerkkonen julkaisi tähän teokseen liittyvän lisävihon. Sittenmin ovat kansakoululainsäädäntöä selvitelleet K. G. Aminoff *Kansakouluasiain tietokirja* nimisessä teoksessa vltta 1914, K. Kerkkonen *Kansakoulu-käsikirja* teoksessaan v. 1916 (2. p. 1923), J. Laurila *Kansakouluasiain käsikirjassaan* v. 1923 (2. p. 1926) ja Alfred Salmela teoksissaan *Kansakoulun hallintoa* vltta 1933 ja *Suomen kansakouluhallinnon pääpiirteet* vltta 1935 (3. p. 1946) sekä *Kansakoululautakunta* nimisessä kommentaarissaan vltta 1946. Lisäksi on tässä yhteydessä, vaikkakin oikeastaan järempänä käsiteltäviin eri alojen säädöskokoelmiin kuuluvina, mainittava Em. Suhosen *Kansakoululait ja -asetukset* vltta 1932 sekä siihen v. 1933 ilmestynyt liite ja L. A. Castrénin *Kansakoululainsäädäntö* vltta 1932.

Oppikoululainsäädäntöä Lauri Puupponen on selvittänyt teoksissaan *Valtion oppikoulujen opettajien oikeudellinen asema* vltta 1932, *Oppikoulut, niiden järjestysmuoto, hallinto ja toiminta* vltta 1934 sekä *Oppikoululainsäädäntö selityksineen* vltta 1945. — Edellä mainittu K. Kerkkonen oli v. 1920 julkaissut *Oppikoulukäsikirjan*, joka sisälsi kokoelman oppikouluja koskevia asetuksia, määräyksiä ja kiertokirjeitä.

Huoltolainsäädäntö. Köyhäinhuoltolainsäädäntöä koskevan kirjallisuuden alalta on mainittava Onni Talaan väitöskirja *Kotipaikka-oikeus Suomen lain mukaan* vltta 1905 sekä saman tekijän samana vuonna ilmestynyt suppea tutkielma *Kunnan oikeus saada toiselta kunnalta korvausta antamastansa vaivaisavusta*. — Tämän kirjoituksen ensimmäisessä osassa mainitusta Gust. Ad. Helsingiuksen *Vaivaishoidon käsikirjasta* ilmestyi v.

1917 uusi painos. Vuoden 1922. köyhäinhoitolakia ovat kommentoineet *Iivar Ahava* v. 1923 ilmestyneessä teoksessaan *Köyhäinhoitolaki ja kerrjäämistä koskevat vaivaishoitoasetuksen säännökset* sekä *Aarne Saarialho* v. 1935 ilmestyneessä laajassa ja perinpohjaisessa *Köyhäinhoitolainsäädäntö* nimisessä teoksessaan. Tämän lisäksi on *Elli Tavastähti* v. 1926 julkaisut *Köyhäinhoidon käsikirja* nimisen teoksen, jossa käsitellään myöskin lakialan kysymyksiä.

Huoltoalan ainoana yleisteoksena on mainittava *Einar Böökin* v. 1948 ilmestynyt *Suomen huolto-oikeus*. Lisäksi voidaan alan yleisteoksina mainita, vaikkakaan teokset eivät varsinaisesti kuulu lakialan kirjallisuuteen, *Iisakki Laatin* teos *Sosiaalinen lainsäädäntö ja toiminta Suomessa* (u. p. 1946) ja *Lauri Tarvaisen* *Yhteiskunnallinen huolto* vltta 1946. — Huoltosäädöskokoelmista mainittakoon tässä yhteydessä *A. P. Arvelon Huoltolait* vltta 1937 ja *Aune Mäkinen-Ollisen* laaja säännös- ja ohjekokoelma *Huoltolautakunnan lakikirja* vltta 1944.

Yhteiskunnallisen huollon eri aloilta on ilmestynyt useita suppeita selitys- ja ohjeteoksia. Näistä mainittakoon *Kenraali Mannerheimin* lastensuojeluliiton toimittama *Lastenvalvojan käsikirja* vltta 1924, *Nuorisovalvonnan* julkaisema *Nuori rikoksentehtijä*, jonka ensimmäinen osa sisältää ohjeita rikoksen tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja huollossa ja toinen osa ohjeita ehdollisesti tuomitun valvonnassa, vltta 1943, *V. Merikosken* *Sotavainajain omaisten ja sotainvaliidiiden taloudelliset edut* vltta 1940, *Heimo Helmisen* *Uusi sotatapaturomalaki* vltta 1941, *Leo Ollonquistin* laatima *Sotilasavustukset ja -korvaukset* vltta 1942, *A. Kesäsen* *Sotatapaturomalain edellyttämät korvaukset ja huoltoeläkkeet* vltta 1944 sekä *Osmo Toivolan* vuonna 1943 ilmestynyt teos *Alkoholisti- ja irtolaishuolto*.

Lopuksi mainittakoon tässä vielä sisäasiainhallinnon eri haaroja koskevaan lainsäädäntöön liittyvinä *Onni Talaan* teos *Suomen pakkolunastuslainsäädäntö I* vltta 1924, *John Ugglan* ja *E. H. I. Tammion* kommentaari *Asemakaavalaki ja rakennussäädäntö* vltta 1933, *Hjalmar Oker-Blomin* *Suomen maataloushallinto* vltta 1932, *Esko Hakkilan* *Sukunimeä koskeva lainsäädäntö* vltta 1940 sekä *Eero Kaukosen* ja *Yrjö Ahosen* viittauksin selvennetty kokoelma *Terveysten- ja sairaanhoitolainsäädäntö* samalta vuodelta, *Severi Savosen* *Maalaiskuntain yleisen terveydenhoidon käsikirja* vltta 1945 ja nimenomaan kulkulaitoshallinnon alaan liittyvinä *J. K. Paasikiven* *Kyy-*

dinpito ja kestikievarilaitos Suomen lain mukaan vlta 1901, Tasavallan entisen Presidentin Kyösti Kallion v. 1916 julkaisema kirjanen *Silmäyksiä kyytilaitoksen ja maantielain lainsäädännölliseen kehitykseen*, Ossian Hellmanin kommentaari Valtionrautateiden liikennesääntö ja sen lisämääräykset selityksineen vlta 1931, Alarik Hernbergin kommentaari Tielaki vlta 1920 sekä saman tekijän suppea esitys Paikallisteiden kunnossapito vlta 1922, tiekomitean julkaisema *Opas maanteitä koskevien lakisäännösten soveltamisessa ja maantien kunnossapitotyön suorittamisessa* vlta 1921, E. v. Bonsdorffin ja Olli Martikaisen Tielainsäädäntö selityksineen tielakiin vlta 1931, E. v. Bonsdorffin Kylätiet vlta 1933 (2 p. 1935) sekä K. J. Tolosen Kylä- ja kunnantiehankkeet vlta 1932.

Oikeushallinnon alalta on mainittava vain yksi teos, nim. J. E. Wilskmanin kommentaari *Laki sisältävä säännöksiä tuomiokuntain hoidosta* vlta 1936.

Palauttamislainsäädäntöä, jota ainakin osittain voitaneen pitää hallinnon alaan kuuluvana, on Y. J. Hakulinen esittänyt teoksessaan *Palauttamislainsäädäntö* v. 1942. Ns. korvauslainsäädäntöä ovat selittäneet Kaarlo Kaira ja Toivo Takki teoksessa *Lait alueluovutuksen johdosta menetetyin omaisuuden korvaamisesta ja omaisuudenluovutusverosta* v. 1940 sekä Mauno Laisaari kommentaarissaan *Toinen korvauslaki selitettynä* vlta 1945 ja Toivo Takki selitysteoksessaan *Uusi korvauslaki ja omaisuudenluovutuslaki*, joka niinikään on ilmestynyt v. 1945.

Säännöstelylainsäädännön alalta mainittakoon Aarre Simosen ja Leo Tyrnin kommentaari *Vuokrasäännöstelymääräykset selityksineen* vlta 1941, Tyrnin ja Juhani Honkavaaran kommentaari *Huoneenvuokra- ja asuntosäännöstelymääräykset selityksineen* vlta 1946, kokoomateos *Viisi vuotta kansanhuoltoa* vlta 1945 sekä P. Turjan *Puutavarakaupan säännöstely* vlta 1946.

Kunnallislainsäädäntö. Tämän kirjoituksen ensimmäisessä osassa on mainittu, että kunnallislainsäädännön alalta jo viime vuosisadalla ilmestyi useita käytännöllisiksi ohjekirjoiksi tarkoitettuja teoksia. Uuden vuosisadan alkaessa julkaisi K. J. Ståhlberg v. 1901 maalaiskuntien kunnallishallintoa koskevan asetuksen selityksillä varustettuna. Tämän teoksen toinen painos ilmestyi v. 1907 ja kolmas, jonka nimenä on *Lait ja asetukset maalaiskuntain hallinnosta*, v. 1926. Tähän mennessä teoksesta oli paisunut

lähes 900-sivuinen, erinomaisen perusteellinen kunnallissäädösten kommentaari. Tässä yhteydessä mainittakoon myöskin *Ståhlbergin* v. 1901 julkaistu kirjanen *Kunnallisen itsehallinnon kehittämistä*.

Kunnallislainsäädännön alaan kuuluvien ohjekirjojen suuri tarve on aiheuttanut sen, että sängen monet ovat kirjoittaneet tämän alan esityksiä. *A. Huotarin Pieni kunnallisasiain käsikirja* ilmestyi v. 1915 ja *Eero Koskimiehen Kunnallishallinnon käsikirja maalaiskuntain toimihenkilöitä varten* samana vuonna. *J. T. Hyvönen* julkaisi v. 1919 maalaiskuntain kunnallislain lyhyillä selityksillä varustettuna, ja samaan teokseen sisältyi muitakin kunnallisia säädöksiä. Vuonna 1925 ilmestyi tältä alalta kokonaista neljä teosta, nim. *Eino J. Ahlan* Otavan asetuskokoelmassa julkaisemat uudet painokset kaupunkien kunnallislaita ja maalaiskuntain kunnallislaita viittauksineen, *Rieti Itkosen* kommentaari *Kunnallislait* (4. p. 1935) sekä *A. Laihon Kunnallismiehen lakikirja*. *Itkosen* yleisesti käytäntöön levinnyt *Kunnallismiehen käsikirja* ilmestyi v. 1934 (4. p. 1946).

Kunnallislainsäädäntöä koskevan kirjallisuuden yhteydessä on vielä soveliaista mainita *Onni Talaan* v. 1915 ilmestynyt tutkimus *Kaupunkien kunnallishallintoa koskeva lainsäädäntö ulkomailla*, *Yrjö Harvian* teos *Kaupunkien kunnallislain arvostelua vltta 1918* ja *K. V. Kaukovallan Suomen maalaiskuntien kunnallisen itsehallinnon historia*, joka ilmestyi v. 1940.

Kunnallista vaalioikeutta on *U. K. Kekkonen* selittänyt kommentaarissaan *Kunnallisvaaleja koskeva lainsäädäntö selitettynä* vltta 1933 (5. p. 1947) ja tutkinut väitöskirjassaan *Kunnallinen vaalioikeus Suomen lain mukaan*, joka ilmestyi SLY:n A-sarjassa v. 1936.

Kunnallisverotuksen alalta on syntynyt melkoisen runsas käytännöllisiä tarpeita varten kirjoitettu kirjallisuus. Vähäisenä kunnallisverotuksen historiallisena esityksenä voidaan mainita *Osk. Auteren* v. 1910 ilmestynyt vihkonen *Katsaus Suomen kunnallisverotuksen kehitykseen*. Vanhempaa kunnallisverotusta on esittänyt *Antto Laiho* teoksessaan *Kunnallistaksoituksesta maalaiskunnissa* vltta 1916. Uudempaa kunnallisverotusta koskevaa lainsäädäntöä ovat selittäneet *O. J. Laurila* ja *Eino J. Ahla* *Kunnallisverolait* nimisessä kommentaarissaan vltta 1922 (3. p. 1930) ja *Rieti Itkonen* teoksissaan *Kunnalliset verolait* vltta 1922 ja *Kunnallisverotus selitettynä* vltta 1931 (2. p. 1940; liite 1944). Viimeksi ilmestynyt tämän alan

teos on Viljo Linnin yleisesitys *Kunnallisverotuksen opas*, joka on v. 1948 ilmestynyt Suomen Lakimiesliiton kirjasarjan ensimmäisenä numerona.

Lopuksi on tässä yhteydessä mainittava Hugo Rautapään suppea esitys *Tuulaakimaksun kehityksestä ja oikeudellisesta luonteesta* vlt 1918.

G. Valtiosääntöoikeus.

Tämän kirjoituksen ensimmäisessä osassa mainittiin 1890-luvulla alkunsa saaneesta melkoisen runsaasta Suomen oikeudellista asemaa käsittelevästä kirjallisuudesta. Vaikka tämä kirjallisuus, joka suurelta osalta keskittyy historiallisten seikkojen selvittelyyn, ei kuulu varsinaisessa mielessä lakialan kirjallisuuteen, lienee kuitenkin syytä tässä yhteydessä, valtio-oikeudellista kirjallisuuttamme käsiteltäessä mainita tärkeimmät siihen kuuluvat teokset. J. R. Danielson-Kalmarin K. Ordinin »Suomen valloitus» nimisen teoksen johdosta kirjoittama *Suomen yhdistäminen Venäjän valtakuntaan* ilmestyi suomen kielellä v. 1890, ja saman tekijän venäläisten yhä jatkuneiden hyökkäysten torjumiseksi julkaisema *Suomen sisällinen itsenäisyys* v. 1891. Leo Mechelin julkaisi arvostelunsa professori N. D. Sergejevskyn *Suomen itsehallinto ja perustuslait* nimisestä Pietarissa julkaisemasta teoksesta saman nimisenä kirjana, joka ilmestyi suomennoksena v. 1903. Saman tekijän *Mietteitä Venäjän ja Suomen välisen oikeudellisten suhteiden lähemmästä järjestämisestä* ilmestyi v. 1909 ja Kesäkuun 17 (30) päivänä 1910 annetun *Venäjän lain tarkastus* v. 1910. R. A. Wreden, K. J. Ståhlbergin, E. Estlanderin ja F. O. Liliuksen yhteisesti esittämä ns. yhdenvertaisuuslain ehdotusta koskeva arvostelu julkaistiin *Venäläisten oikeuksista Suomessa* nimisenä teoksena niinikään v. 1910. Rafael Erich julkaisi Suomen valtio-oikeudellista asemaa vastaan tähdätyjen väärin väitteiden kumoamiseksi v. 1908 teoksen *Suomen oikeus ulkomaisten oikeusoppineiden valaisemana*. V. 1938 sama tekijä julkaisi SLY:n A-sarjassa ilmestyneen teoksen *Suomen oikeusasema*, joka sisältää, paitsi Erichin kirjoittamaa esitystä Suomen valtio-oikeudellista asemaa koskevien tietoisopillisten kysymysten käsittelystä Venäjän vallan viimeisinä aikoina sekä murroskautena, eräiden ulkomaiden oikeusoppineiden Suomen asemasta antamia lausuntoja. Tämän alan viimeisenä teoksena on mainittava Y. W. Puhakan väitöskirja *Suomalais-venäläisen valtioyhdistyksen viimeiset vaiheet ja purkautuminen* vlt 1919.

Suomen itsenäisyyskysymyksen ratkaiseminen ja sen jälkeen käyty valtiomuototaistelu synnyttivät runsaan kirjallisuuden, joka ei, koska siihen kuuluvat julkaisut olivat pääasiallisesti luonteeltaan poliittisia, kuulu laki-alan kirjallisuuteen. Kuitenkin lienee aiheellista tässä mainita silloisten eturivin lakimiestemme julkaisemista lentokirjasista vuodelta 1917 *Rafael Erichin Valtioelämän murroskaudelta*, *Robert Hermansonin Vuoden 1917 valtiopäivät*, *Heikki Renvallin Suomen itsenäisyys* ja *R. A. Wreden Itsenäisyyskysymys ja Suomen eduskunta* sekä vuodelta 1918 *Hermansonin Näkökohtia valtiosääntökysymyksessämme* ja *Wreden Vuoden 1917 jälkimäiset valtiopäivät ja Suomen itsenäisyys*.

Suomen valtiosääntöoikeuden yleisteoksia on kaksi: *Robert Hermansonin Suomen valtiosääntö*, joka *Kustavi Kailan* suomentamana ilmestyi v. 1923 (2. p. 1928), ja *Rafael Erichin* laaja teos *Suomen valtio-oikeus*, joka ilmestyi vv. 1924—1925. Yleisesti valtio-oikeuden alaan kuuluvina teoksina on lisäksi mainittava *Erichin Valtiosääntöjen säätäminen ja muuttaminen* vlt 1909 sekä *Hermansonin Lausuntoja ja mietintöjä*, jonka tekijän kuoleman jälkeen julkaisi v. 1933 valtioneuvoston sitä varten asettama komitea.

Tämän kirjoituksen ensimmäisessä osassa on lueteltu useita viime vuosisadalla julkaistuja perustuslakien kokoelmia ja selitysteoksia. Uudelle vuosisadalle tullessa julkaisi *J. K. Paasikivi* uuden perustuslakien kokoelman *Suomen yleiset perustuslait* v. 1900. Uuden kokoelman, johon perustuslakien lisäksi sisältyi eräitä yhteiskuntaelämää järjestäviä säädöksiä, kuten kunnalliset asetukset ja otteita kirkkolaista, julkaisi *Gustaf Schybergson Suomen Perustuslait ja järjestävät asetukset* nimisenä teoksena v. 1907. Samana vuonna ilmestyi myöskin *Erichin* kirjoittama vihkonen *Perustuslakiemme pääpiirteet*. Suomen itsenäistymisen jälkeen julkaisi *E. N. Setälä* uudet perustuslakimme viittauksin selvennettyinä v. 1920 *Suomen perustuslait* nimisenä kirjana. Ja vihdoin v. 1939 ilmestyi *Esko Hakkilan* laaja ja perinpohjainen kommentaari *Suomen Tasavallan perustuslait sekä eräitä niihin liittyviä lakeja, asetuksia ja säännöstöjä*. — Tässä yhteydessä on vielä mainittava *R. A. Wreden* vihkonen *Hallitusmuodon kielisäännökset* vlt 1925.

Ylimpiä hallintoelimiä ja niiden tehtäviä koskevasta kirjallisuudesta on mainittava *Y. W. Puhakan* teos *Ministerien vastuunalaisuus nykyajan val-*

tioissa vlta 1923, *Eino J. Ahlan* kommentaari *Tasavallan presidentin vaalia* koskeva lainsäädäntö vlta 1924 sekä *Kaarlo Kairan* teokset *Valtiosopimuksesta, niiden tekemisestä ja oikeudellisesta vaikutuksesta* sekä *Valtiosopimusten tekemisestä ja voimaansaattamisesta Suomen oikeuden mukaan*, jotka molemmat ilmestyivät v. 1932, jälkimmäinen väitöskirjana. — Tässä yhteydessä mainittakoon myöskin kolme vähäistä, suurta yleisöä varten kirjoitettua, huomattua teosta, nim. *J. K. Paasikiven Eräitä ilmiöitä valtiollisessa elämässämme* vlta 1925 sekä *Robert Hermansonin Epäkohtia Suomessa, maamme asema ja puolustus* ja *K. J. Ståhlbergin Parlamentarismi Suomen valtiosäännössä*, molemmat viimeksimainitut vlta 1927.

Kansanedustuslaitoksen uudistamista käsittelevästä runsaasta lentokirjallisuudesta on jo mainittu tämän kirjoituksen ensimmäisessä osassa. Ennen valtiopäivä uudistusta ilmestyneestä tämän alan kirjallisuudesta mainittakoon tässä vain *K. J. Ståhlbergin* vihkonen *Talonpoikaissäädyn Vaalit ja niistä valittaminen* vlta 1904. Edustuslaitoksen uudistamisen jälkeen ilmestynyt laaja kansantajuinen tämän alan kirjallisuus on pakko jättää syrjään. Mainitsemme siitä vain *A. R. Blomqvistin Eduskuntalaitokset eri maissa* vlta 1906 ja *T. A. Heikelin Mitä meidän tulee tietää Uudesta Waalilaista?*, joka ilmestyi samana vuonna. Vuoden 1906 vaalilain ja valtiopäiväjärjestyksen kommentaarin julkaisi *Filip Grönvall* jo samana vuonna, ja *F. Pohjavuori* seuraavana vuonna vihkosen *Laskuopas Suomen Suuriruhtinaanmaan Vaalilakiin vuodelta 1906*. *Iivar Ahavan* laajahko kommentaari *Suomen Suuriruhtinaanmaan valtiopäiväjärjestys ja eduskunnan työjärjestys* ilmestyi v. 1914. — Tämän alan erikoistutkimuksina on mainittava *Paavo Kastarin* SLY:n A-sarjassa v. 1940 ilmestynyt väitöskirja *Eduskunnan hajoitus Suomen oikeuden mukaan* sekä, erityisesti lainsäädäntömuotoja ja lainsäädäntötyötä selvittelevinä, *Puhakan* v. 1925 julkaissama teos *Laki ja asetus Suomen oikeudessa* ja *E. H. I. Tammion* teos *Lain säätäminen itsenäisessä Suomessa* vlta 1948.

Kansalaisten yleisiä oikeuksia ja velvollisuuksia koskevasta, yleensä suhteellisen harvalukuisesta kirjallisuudesta on mainittava *Erkki Kailan Uskonnonvapauslaki* niminen opas uskonnonvapauslain soveltamiseen ja saman lain Otavan asetuskokoelmassa ilmestynyt kommentaari, molemmat vlta 1923, *Kaarlo Kairan* teos *Suomen kansalaisuuden saamisesta ja menettämisestä* vlta 1930 sekä *Paavo Kastarin* SLY:n B-sarjassa julkaistu tut-

kielma *Sosialisoimisen perustuslaillisista edellytyksistä Suomen oikeuden mukaan* vlt 1947. — Erityisesti asevelvollisuuslainsäädäntöä koskettelevaa kirjallisuutta on ilmestynyt jonkinverran runsaammin. Näistä mainittakoon *Filip Grönvallin* kommentaarit *Asetus Suomen väliaikaisen asevelvollisuuslain soveltamisesta* vlt 1919 sekä *Asevelvollisuuslaki ja sen soveltamisasetus selityksineen* vlt 1923, *V. Merikosken Asevelvollisuuslainsäädäntö selityksineen* vlt 1933 ja *Asevelvollisuuslainsäädäntö* 1941 sekä *A. Viljasalon* yleistajuiset ohjekirjat *Kutsunta-asiat* vlt 1927, *Kutsunta- ja asevelvollisuusasiat* vlt 1933 sekä *Reserviläinen* vlt 1938. — Tässä yhteydessä sopinee mainittavaksi myöskin *Onni Heimonkosken* kommentaari *Lait sotilasmajoituksesta ja sotilaskyydityksestä niihin liittyvine asetuksineen* vlt 1920.

Valtion taloutta selvittelevänä kirjallisuutena on lopuksi mainittava *E. Nevanlinnan Suomen valtion tulo- ja menoarvio* niminen teos vlt 1921 sekä *Eino Kaskimiehen* kommentaari *Valtion tulo- ja menoarvio sekä tililainsäädäntö* vlt 1932.

H. Kansainvälinen oikeus.

Ensimmäinen suomen kielellä ilmestynyt kansainvälisen oikeuden yleisesitys on *Kustavi Kailan* suomentama, v. 1914 Suomalaisen kirjallisuuden edistämisrahaston toimikunnan yhteiskunta-taloudellisen osaston toimesta julkaistu *Ferdinand von Martitzin* suppea teos *Kansainvälinen oikeus*.²⁰⁵ Teoksen liitteenä oli *Rafael Erichin* kirjoitus »Kansainvälisen oikeuden uusin kehitys». Jo seuraavana vuonna, 1915, ilmestyi sitten *Erichin* laaja teos *Kansainvälinen oikeus*. Saman nimisinä ovat sittemmin ilmestyneet *S. R. Björkstenin* ja *Erik Castrénin* puheena olevan alan yleisesitykset, edellinen v. 1937 ja jälkimmäinen, joka julkaistiin SLY:n B-sarjassa, v. 1947.

Erikoisen ryhmän suomenkielisessä kansainvälistä oikeutta koskettelevassa kirjallisuudessa muodostavat kansainliittoa selvittelevät teokset. Näitä ilmestyi mm. v. 1924 *Werner Söderström* Osakeyhtiön kustantamina

²⁰⁵ Edellä yksityisoikeuden alaan kuuluvaa kirjallisuutta selviteltäessä mainittu *Sohmin* ja *Gareisin* »Siviilioikeuden pääpiirteet» niminen teos oli niinkään Suomalaisen kirjallisuuden edistämisrahaston toimikunnan yhteiskunta-taloudellisen osaston toimesta julkaistu. Sanotun osaston puheenjohtajana toimi noihin aikoihin *K. J. Ståhlberg*.

kokonainen sarja nimellä »Kansainliiton sihteeristön julkaisuja». Kun nämä julkaisut eivät kuulu varsinaisessa mielessä lakialan kirjallisuuteen, jätämme ne tässä syrjään. Sensijaan mainitsemme laajemmista kansainliittoa koskevista teoksista Kustannusosakeyhtiö Otavan v. 1920 julkaiseman kokoomateoksen *Kansainliitto* ja WSOY:n saman nimisen julkaisun, joka sisältää yleiskatsauksen liiton toimintaan tammikuusta 1920 joulukuuhun 1926, vltä 1927. Sensijaan on varsinaisena lakialan teoksena mainittava *Rafael Erichin Kansainliiton oikeusjärjestys* vltä 1926.

Muista kielistä suomeksi käännettyistä kansainvälistä oikeutta käsittelevistä teoksista on mainittavissa vain pari, nim. *Charles de Visscherin Vähemmistöjen suojeleminen* vltä 1925 ja *Georg Standertskjöldin Sota ja kansainvälinen oikeus*, joka ilmestyi M. Pennasen suomentamana v. 1930. Viimeksi mainittu teos selvittelee maa- ja ilmasodan yleisiä lakeja ja tapoja.

Useat suomalaisten tutkijoiden kansainvälistä oikeutta käsittelevät erikoistutkimukset ilmestyivät aikaisemmin muilla kielillä, pääasiassa ranskan kielellä.²⁰⁸ Viime vuosina on kuitenkin neljä tämän alan teosta ilmestynyt suomen kielellä, nim. *Erik Castrénin* SLY:n A-sarjassa ilmestyneet *Ilmasota I*, joka ilmestyi väitöskirjana v. 1938, *Ilmasota II* vltä 1939 ja *Valtioiden velvollisuus vastaanottaa kansalaisiaan ja kansalaisuudettomia* vltä 1942 sekä *Tauno Suontaustan* samassa A-sarjassa v. 1944 väitöskirjana ilmestynyt *Valtion alueellisesta puolueettomuudesta* niminen tutkimus ja SLY:n B-sarjassa v. 1946 ilmestynyt teos *Yhdistyneet Kansakunnat*.

Lopuksi mainittakoon tässä yhteydessä *N. F. Hallion* vihkonen *Kansainvälinen toiminta lakisäateisen työväensuojeluksen edistämiseksi* vltä 1912.

I. Yleinen lakialan kirjallisuus.

Säädöskokoelmat. Virallisen säädöskokoelman, joka n:sta 106 v. 1917 alkaen on ollut nimeltään »Suomen asetuskokoelma», rinnalla on vsta 1920 alkaen ilmestynyt toinen virallinen säädösjulkaisu, »Pieni lakisarja».

Yksityisten kustantajien julkaisemat säädöskokoelmat ovat yleensä jääneet lyhytaikaisiksi. Edlundin sarja, josta jo tämän kirjoituksen ensimmä-

²⁰⁸ Ks. näistä Alkio, Lakitieteelliset väitöskirjat Helsingin yliopistossa, LM 1947, s. 258 ss.

mäisessä osassa on mainittu, ilmestyi »Pieni asetuskokoelma» nimisenä vuoteen 1908 ja sen jälkeen »G. W. Edlundin asetuskokoelma» nimisenä vuoteen 1916. »Otavan asetuskokoelman», josta niinkään on jo aikaisemmin mainittu, julkaiseminen on jatkunut. Tässä sarjassa julkaistiin aluksi yleensä vain lakitekstejä lyhyin viittauksin varustettuina, mutta myöhemmin siinä on ilmestynyt useita laajojakin kommentaareja, joista arvokaimmat on yleensä edellä mainittu.

Eri alojen säädöskokoelmia on ilmestynyt sängen runsaasti, osittain valtion, osittain yksityisten kustantajien toimesta. Aikaisemmin on jo poikkeuksellisesti mainittu muutamia tällaisia julkaisuja. Tässä lueteltakoon lisäksi seuraavat:

Väinö Ahla, Maamiehen lakikirja, 1928; Heimo Helminen, Vakuutuslainsäädäntö, 1934; J. G. Ingman, Henkivakuutuslainsäädäntö, 1937; A. Jotuni, Liikeasiain lakikokoelma, 1925; J. H. Konttinen ja V. Pohjanpelto, Maatalouslainsäädäntö, 1944; Antto Laiho, Maamiehen Lakikirja, 1912; Eino E. Louhio, Uusi vakuutuslainsäädäntö, 1934;

J. Haltia, Tapaturmalainsäädäntö, 1942; Klaus Häkkänen, Autoilijan lakikirja, 1938; Jakolaitoksen alaan kuuluvia lakeja ja asetuksia, V. J., 1947; Eljas Kahra, Autoilijan lakikirja, 1926 (5. p. 1936); Kansaneläkelainsäädäntö, Kansaneläkelaitoksen julkaisuja N:o 1, 1938; Aarne Levan-der ja Victor Wikman, Suomen voimassa oleva työlainsäädäntö, 1936; Niilo A. Mannio, Suomen Työväenlainsäädäntö, 1918; Sama, Työväen tapaturmavakuutuslainsäädäntö, 1918; Sama, Suomen työlainsäädäntö, 1926; A. Vehilä ja Olavi Parkio, Työlainsäädäntö, V. J., 1942 (u. p. 1947);

A. E. Andersson, Suomen rikoslaki, 1919; Bruno A. Sundström (Salmiala), Suomen rikoslaki, 1926 (u. p. 1947);

L. A. Castrén, Konkurssi- ja akordilainsäädäntö, 1935; Brynolf Honkasalo, Ulosottolaki, 1934; Bruno A. Salmiala, Oikeudenkäymiskaari ja Ulosottolaki, 1946;

A. P. Arvelo, Huoltolait, 1937; Sama, Virkamieslainsäädäntö, 1931 (u. p. 1942); Adolf von Bonsdorff ja J. E. Tunkelo, Lastensuojelua koskevia lakeja ja asetuksia, 1928; Max Dittmar, Kokoelma valtion viran- ja toimenhaltijoita koskevia lakeja ja asetuksia, 1929; Vilho Heinämies, Maanomistuso-olojemme uudistus. Maanhankintalaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö, 1945; O. K. Heliövaara, Lakeja ja asetuksia kirkollisille toimihenkilöille, 1936;

Sama, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Kirkkolaki vuodelta 1869, 4. p., 1945; Huoneenvuokra- ja asuntosäännöstelymääräykset, V. J., 1945; V. Kankaanpää ja R. Stenius, Eläinlääkintälainsäädäntö, 3. p. 1938; Eero Kaukonen, Huoneenvuokrasäännöstely, 1945; S. R. Karikoski, Apteekkilaitosta koskevia lakeja ja asetuksia, 1929; Eero Kivikari, Suomen verolainsäädäntö, V. J., 1937; M. E. Koskimies, Poliisimiehen lakikirja, 1931 (5. p. 1946); T. Laitinen, Suomen lääkintö-asetuksia 1909—1912, 10 osa, 1914;²⁰⁷ Lait papiston palkkauksesta ja virkataloista sekä lukkari-urkurien palkkauksesta ja virkataloista ynnä niiden täytäntöönpanoasetukset, 1922; Yrjö Loimaranta, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Kirkkolaki vuodelta 1869, 1921 (3. p. 1939); A. G. Neovius, Vankeinhoitoa koskevat lait ja asetukset, 1925; K. J. Ståhlberg, Kirkkolaki, 1908; Paavo Virkkunen, Papiston ja kanttori-urkurien palkkausta ja virkataloja sekä kasvatusapua koskevat lait ja asetukset, 1945; Yleisiä kokouksia ja huveja koskevat asetukset, 1910;

Aarne Sihvo, Sotalaitosta koskevat lait ja asetukset, 1922; V. Merikoski ja L. Leander, Puolustuslaitoksen käsikirja I, 1931, II 1932; Reino Rimala ja Toivo Tawast, Puolustuslaitoksen lakikirja, 1928.

Lakikirjat. Tämän kirjoituksen ensimmäisessä osassa mainittiin, että hovioikeudennotaarien Karl Kristian Sjörosin ja Karl Wilhelm Sulinin v. 1872 ruotsinkielisenä ilmestynyt lakiteos julkaistiin G. Cannelinin suomentamana ja Jaakko Forsmanin tarkastamana v. 1877 sekä että tämän teoksen viimeinen, neljäs painos ilmestyi v. 1909 Evert Woldemar Waldénin toimittamana sekä J. G. Sonckin ja Allan Serlachiuksen tarkastamana.

Vielä sanotun neljännen painoksen nimilehden mukaan lakikirja oli Ruotsin valtakunnan laki, vaikka teoksen selkään olikin painettu Suomalainen Lakiteos. Tähän nähden tapahtui muutos Antti Tulenheimon julkaistessa yhdessä Onni Heinonkosken kanssa v. 1914 puheena olevan neljännen painoksen pohjalla laaditun ns. taskupainoksen. Sen nimilehden mukaan teos oli »Lakikirja sisältävä Suomen Suuriruhtinaanmaassa voimassaolevat osat 1734 vuoden valtiopäivillä hyväksyttyä ja noudatettavaksi otettua Ruotsin valtakunnan lakia sekä myöhemmin ilmestyneitä lakeja ja asetuksia».

²⁰⁷ Osat 1—9 ilmestyneet ruotsinkielisinä.

Itsenäisyyden ajan ensimmäinen lakiteos oli *Alarik Hernbergin* v. 1920 ruotsinkielisenä julkaisema *Finlands Rikes Lag*. Samana vuonna ilmestyi kuitenkin jo itsenäisyysajan ensimmäinen suomalainenkin lakiteos hovioikeudenneuvos *A. E. Anderssonin* toimittamana, SKS:n toimitusten 165. osana. Tämän teoksen nimilehti oli edellä mainitun Tulenheimon taskupainoksen nimilehden mukainen, vain siten muutettuna, että sanojen »Suomen Suuriruhtinaanmaassa» sijalle olivat tulleet sanat »Suomen Valtakunnassa».

Hernberg oli, toimittaessaan juuri mainitun ruotsinkielisen lakiteoksen, noudattanut Ruotsissa käytännössä ollutta järjestelmää ja sijoittanut huomattavan osan uudesta lainsäädännöstä niihin kohtiin 1734 vuoden laissa, joita uusi lainsäädäntö täydensi tai jotka oli sillä korvattu. Tämän johdosta 1734 vuoden laki siihen sijoitettuine täydennyksineen käsitti Hernbergin lakiteoksessa 586 sivua ja liite vain 540 sivua. Teosta arvostellessaan *Heinonkoski*²⁰⁸ ei pitänyt tätä menettelytapaa onnistuneena, koska uusi lainsäädäntö ei välittömästi liity 1734 vuoden lain kaariin.

Andersson puolestaan oli sisällyttänyt teoksessaan 1734 vuoden lakiin pääasiassa vain viittaukset uudempaan lainsäädäntöön, ja itse säännökset olivat, kuten aikaisemmissakin suomalaisissa lakikirjoissa, ajanluvun mukaisessa järjestyksessä liitteessä. Vanhan lakikirjan sivumäärä tässä teoksessa olikin vain 476, mutta liitteen 872.

Arvostellessaan *Anderssonin* lakiteosta *Moring*²⁰⁹ piti makuašiana, kumpaa toimitustapaa noudatettiin, mutta oli sitä mieltä, että suomen- ja ruotsinkieliset lakikirjat olisi toimitettava saman järjestelmän mukaisesti. Puhuessaan lakikirjaan otettavan säädösmateriaalin valintaa kohtaavista vaikeuksista arvostelija esitti, että olisi toimitettava erillinen valtio- ja hallinto-oikeuden lakikirja, jonka ilmestyttyä kunnallis- sekä köyhäinhoito- ja terveydenhoitolainsäädäntö voitaisiin jättää yksityisoikeudellisesta lakikirjasta pois. Verolainsäädäntö olisi julkaistava erikseen.

Toinen arvostelija, *F. A. Pehkonen*,²¹⁰ arveli voitavan pitää tarpeettomana, että jako- ja maanmittausasetukset oli otettu lakikirjaan, koska aikaisempikin vastaava lainsäädäntö suurimmalta osaltaan oli ollut laki-

²⁰⁸ LM 1920, s. 191 ss.

²⁰⁹ JFT 1921, s. 189 ss.

²¹⁰ LM 1921, s. 36 ss.

teoksista poissa. Pehkonen piti, samoin kuin edellinienkin arvostelija, lakikirjan painosten väliaikojen lyhentämistä välttämättömänä sekä huomautti hinnan — 200 markkaa — olevan liian korkean »varsinkin sille huomattavalle lakikirjan kysyjäin joukolle, johon valtion taloudellisesti kituva virkamieskunta kuuluu».

Vuonna 1923 silloinen kihlakunnantuomari *Onni Heimonkoski* julkaisi jatko-osan Anderssonin lakiteokseen. Alkulauseessa julkaisija ilmoittaa säädösmateriaalia valitessaan pitäneensä ohjeena sitä kuninkaan 1734 vuoden lain vahvistuskirjeessä lausumaa periaatetta, että lakikirjassa »olisi kaikki tarpeellisimmat asiat, jotka hyvin järjestetyssä valtakunnassa kuuluvat yksityisten toimintaan», jolloin kuitenkin pääasiallisesti oli seurattu sitä sääntöä, että lakikirja on etusijassa laadittava yleisten tuomioistuinten tarvetta silmällä pitäen, mikä ohje vielä tänäkin päivänä pitää lakikirjaa laadittaessa paikkansa.

Samana vuonna, 1923, julkaisi varatuomari *Mikko Louhivaara* hyvin tarkoitustaan vastanneen ja paljon käytetyn lakikirjan taskupainoksen.

Seuraava täydellinen lakikirjan painos ilmestyi v. 1927 silloisten lakit. tri *Bruno A. Sundströmin (Salmiala)* ja lakit. kand. *Lauri Ailion* toimittamana. Alkulauseessa toimittajat, huomautettuaan, että uusi lakiteos on laadittu Idestamin ja Anderssonin lakiteosten pohjalle ja niissä omaksuttuja periaatteita noudattaen, ilmoittavat, että ratkaistaessa, mitä uusia lakeja ja asetuksia teokseen oli otettava, olivat — kustantajankin toivomuksen mukaisesti — ensi sijassa käytännölliset näkökohdat olleet määrävinä.

Tätä painosta arvostellessaan *J. Saloheimo*²¹¹ totesi teoksessa olleen erinäisiä asiallisia virheitä. Lisäksi arvostelija esitti eräitä täydennyksiä, mm. OK 2 luvun 8 §:n alla oleviin huomautuksiin luetteloista, joita tuomioistuimet ovat velvollisia pitämään. Nämä huomautukset esiintyvät yhä vielä lakikirjassa jossakin määrin puutteellisina, samoin kuin OK 24 luvun 5 §:n alla olevat maininnat ilmoituksista, joita tuomioistuinten on tehtävä eräistä päätöksistään ja muista toimenpiteistään.²¹²

²¹¹ LM 1928, s. 165 ss.

²¹² Erinäisistä oikaistavista seikoista po. painoksessa on huomautettu DL 1927, s. 146 ja 242.

Kaksi vuotta myöhemmin, vuonna 1929, julkaisijat toimittivat jatko-osan edellä mainittuun lakikirjan painokseen. Jatko-osa käsitti valitun säädösmateriaalin vuosilta 1927 ja 1928.

Melkoisen pitkän väliajan jälkeen, vasta vuonna 1934, samat toimittajat saattoivat julkisuuteen seuraavan lakikirjan painoksen. Järjestelmä oli edelleen entinen; uusien säännösten sijoittamisesta liitteeseen oli kuitenkin poikettu sikäli, että tällä välin voimaan astunut uusi avioliittolainsäädäntö oli sijoitettu vanhan NK:n paikalle. Erittäin tervetullut uudistus oli se, että leimaverolaki oli armahdussäännösten kanssa sijoitettu erityiseksi osastoksi teoksen loppuun.

Teosta arvostellessaan *af Hällström*²¹³ palasi jälleen vanhaan kysymykseen toimitustavasta eli siis siitä, miten lakikirjaan otettava säädösmateriaali on järjestettävä. Arvostelija on, samoin kuin ilmeisesti on katsottava *Moringin* olleen hänen arvostellessaan vuoden 1920 painosta, sitä mieltä, että systemaattista järjestelyä on pidettävä parempana kuin ajanluvun mukaista. *af Hällströmin* mielestä lukijan kannalta on edullista, että kaikki samaa asiaa koskeva lainsäädäntö on koottu yhteen paikkaan. Hän huomautti siitä kieltämättä erikoisesta menettelytavasta, että kun jokin laki on kumottu ja siis menettänyt merkityksensä, se siirretään lakikirjan ensimmäiseen ja tärkeämpään osaan, mutta sen sijaan tullut uusi laki sijoitetaan liitteeseen.²¹⁴

Seuraava lakikirjan painos ilmestyi yllättävän lyhyen ajan, vain kahden vuoden kuluttua. Vuoden 1936 lakiteoksen toimittajat olivat edelleen entiset, professori *Salmiala* ja oikeussihteeri *Ailio*. Järjestelmä on niinkään entinen. Oikeustapausten lukumäärää oli lisätty. Sensijaan käytännön tuomarien kaipaama leimaverolaki oli jälleen jätetty pois, samoin kuin armahdussäännökset.

Teosta arvosteli laajasti *A. O. Salokoski* Lakimiehessä.²¹⁵ Arvostelija yhtyi oikeusneuvos *Heinonkosken* heti tämän painoksen ilmestymisen jälkeen Uudessa Suomessa esittämään mielipiteeseen, jonka mukaan lakikirja olisi, lakitieteen systematiikkaa noudattaen, jaettava pienempiin osiin.

²¹³ JFT 1934, s. 97 ss.

²¹⁴ Erinäisistä tähän painokseen tehtävistä oikaisuista on huomautettu DL 1934, s. 71.

²¹⁵ LM 1937, s. 224.

Arvostelja on lisäksi sitä mieltä, että näiden osien toimittaminen olisi uskottava useammille henkilöille.

Salokoski puolsi säädösmateriaalin systemaattista järjestelyä ja katsoi, että kronologisesta järjestelmästä luopumalla lakikirjaan saataisiin enemmän asiallisuutta. Hän esitti sen vaatimuksen, että jos kerran viitataan johonkin lainkohtaan, on viitattava myöskin muihin, analogisiin lainkohtiin. Tämä seikka onkin erittäin tärkeä; lakikirjan viittaukset eivät saisi — ellei niitä nimenomaan sellaisiksi osoiteta — olla esimerkkikokoelmia, vaan niissä olisi pyrittävä mahdollisimman suureen täydellisyyteen. Joskaan ei sillä *Salokosken* ehdotuksella, että eräitä »visaisia» lainkohtia lakikirjassa kommentoitaisiin viittauksilla lakialan kirjallisuuteen, liene mitään toteutumisen mahdollisuuksia, voitaneen kuitenkin esittää se toivomus, että lakikirjan toisia lainkohtia osoittavia viittauksia laadittaessa kirjallisuutta käytettäisiin mahdollisimman suuressa määrin hyväksi.²¹⁶

Jatko-osa tähän painokseen ilmestyi samojen toimittajien julkaisemana v. 1938.

Seuraava painos on vuodelta 1941. Entisistä toimittajista Ailio oli kuollut ennen tämän teoksen lopullista valmistumista, ja prof. *Salmialan* ohella esiintyy nyt uutena toimittajana silloinen oikeussihteeri *Filip Jaatinen*. Systematiikka oli entinen. Oikeustapauksia ilmoitettiin jälleen lisätyn.

Teosta arvosteli *Kurt Kaira*.²¹⁷ Häinkin on, kuten voidaan todeta jo hänen vuoden 1938 ruotsinkielistä lakikirjan painosta koskevasta arvostelustaan,²¹⁸ säädösmateriaalin systemaattisen järjestelyn kannattaja. Kaira huomautti, että joskin uusia oikeustapauksia oli lisätty teokseen, vanhentuneita ei ollut vastaavasti poistettu. Tässä suhteessa lienee myöhemmin tapahtunut muutos. Mitä tuli teoksessa oleviin viittauksiin, totesi arvostelija sen tässä kohdin täyttävän varsin suuret vaatimukset.

Seuraava lakikirjan painos on vuodelta 1944. Toimittajat ovat samat. Teos pohjautuu täydellisesti edellisiin painoksiin, mutta monet niitä vastaan tehdyt huomautukset on otettu huomioon. Samoin kuin vuoden 1941 painoksessa on tässäkin painoksessa otettu kirjan loppuun erikoiseksi täy-

²¹⁶ Vrt. tästä edellä mainittua *Moringin* arvostelua.

²¹⁷ JFT 1941, s. 364.

²¹⁸ JFT 1939, s. 484 ss.

dennysliitteeksi painatustyön aikana kertynyt, noin puolen vuoden valittu säädösmateriaali.

Toistaiseksi viimeinen, *Forseenin* esikoisesta lukien kahdeskymmenesensimmäinen ja täydennetyt lakikirjat laskien kolmastoista, lakikirjan painos on vuodelta 1947. Toimittajat ovat edelleen prof. *Salmiala* ja oikeusneuvos *Jaatinen*. Uusi painos pohjautuu vuoden 1944 lakikirjaan. Säädösmateriaalia on jonkin verran supistettu; vuoden 1944 painoksessa oli 2046 sivua, vuoden 1947 painoksessa niitä on n. 1500. Supistuksista huolimatta viimeinen painos on osoittautunut sangen käyttökelpoiseksi. Haittana on edelleenkin se, että painatuksen hitauden takia on ollut pakko turvautua täydennysliitteeseen, joka sisältää puolentoista vuoden valitun säädösmateriaalin.²¹⁹ — Jatko-osa tähän painokseen ilmestyi v. 1948.

Kaksisataa vuotta sitten ei saatu valtion varoja lakikirjan kääntämiseen suomen kielelle eikä edes sellaisen käännöksen painattamiseen. Yksityiset miehet huolehtivat kummastakin näistä tehtävistä. Näiden miesten, *Forseenin* ja *Saloniuksen*, nimet ovat kyllin arvokkaat mainittaviksi niiden monien muiden sivistyshistoriamme suurten nimien yhteydessä, joiden olemme nähneet vilahtavan esiin suomalaisen lakikirjan historiaa selvitettäessä.

Edellä mainittu *Moringin* ajatus, että olisi toimitettava erillinen valtio- ja hallinto-oikeuden lakikirja, on toteutunut sikäli, että *K. J. Ståhlberg* julkaisi v. 1939 toimittamansa valtavan, lähes kaksi ja puolituhatta-sivuisen *Julkisen oikeuden lakikirjan*. Tähän ilmestyi v. 1943 lisäosa, joka käsittää vuodet 1939—1943.

Muut virallistuontoiset julkaisut. Valtiopäiväasiakirjat, komiteain mietinnöt ja lainvalmistelukunnan ehdotukset ovat tietenkin kuluvalle vuosisadalla kaikki ilmestyneet suomen kielellä. Komiteain mietintöihin on liittynyt eräitä lakialan teoksia, joista tärkeimpiin edellä on viitattu. Samaten ovat jatkuvasti ilmestyneet Suomen virallinen tilasto ja Valtiokalenteri.²²⁰

²¹⁹ Paavo Alkion arvostelu LM 1947, s. 535 ss. Ks. myöskin Alkio, Suomalainen lakikirja, LM 1946, s. 383 s.

²²⁰ Ks. Valtioneuvoston Julkaisuvaraston luettelo 31. XII. 1945, 1946; Luettelo komiteain mietinnöistä ja ehdotuksista 1859—1945, 1946; Luettelo Lainvalmistelukunnan mie-

»Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus virkatoimistaan ja lain noudattamista koskevista havainnoistaan» on ilmestynyt jatkuvasti vsta 1919 alkaen ja »Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan» vuodesta 1920 alkaen.

Tässä lienee syytä luetella oikeudenkäyntilaitoksemme uudistamishankkeisiin liittyvät asiakirjajulkaisut. Ensimmäisen oikeudenkäyntilaitoksen kokonaisuudistussuunnitelman laati komitea, johon kuuluivat R. A. Wrede, Oskar Wilskman ja August Jusélius. Komitean ehdotukset julkaistiin suomen kielellä v. 1901. Jo sitä ennen, v. 1899, oli julkaistu suomenkielisenä komiteamietinnön liite, joka sisälsi ehdotuksen Suomen oikeudelliseksi jaoksi sekä mm. kustannuslaskelmat. Komitean ehdotukset ja niistä v. 1904 saadut lausunnot jätettiin lainvalmistelukunnan tarkastettaviksi, jonka (K. Söderholm, A. Charpentier ja K. Ignatius) uudet ehdotukset valmistuivat vv. 1908—1912. Myöhemmin komitea, johon kuuluivat K. Söderholm, O. Hj. Granfelt ja B. Sjöström, sai tehtäväkseen valmistaa lainvalmistelukunnan ehdotusten pohjalla ehdotuksen eduskunnalle annettavaksi esitykseksi. Tämä esitys painettiin luonnoksena v. 1918.

Itsenäisyysajan alkuvaiheissa pyrittiin jälleen oikeudenkäyntilaitoksen osittaisuudistukseen, ja tätä tarkoittavan O. Hj. Granfeltin ja O. J. Heinonkosken laatima komiteamietintö painettiin v. 1920. Tämänkään ehdotuksen pohjalla ei kuitenkaan esitystä tehty, vaan Granfelt sai tehtäväkseen laatia uuden ehdotuksen. Tämä ehdotus, joka M. A. Hovilan suomentamana painettiin v. 1923, tarkoitti jälleen kokonaisuudistusta. Granfeltin tekemää ehdotusta asetettiin jälleen tarkastamaan komitea (E. W. Söpanen, Hugo Malmberg ja Ivar Björnvik), jonka mietintö painettiin v. 1925. A. Cederbergin, J. F. Selinin ja J. Stenströmin, jotka v. 1925 kävivät Tanskassa perehtymässä sikäläiseen oikeudenkäyntijärjestykseen, viimeksimainitun komitean mietinnön johdosta antama lausunto painettiin samana vuonna. Näin kertyneiden selvitysten ja ehdotusten pohjalla lainvalmistelukunta (K. J. Ståhlberg ja C. G. Möller) valmisti uuden ehdotuksen, joka valmistui ja painettiin v. 1927. Korkeimman oikeuden annettua tästä ehdotuksesta lausuntonsa v. 1928 lainvalmistelukunta edellä mainitussa kokoonpanossa laati uuden tarkistetun ehdotuksen, joka painettiin v. 1929,

tinnöistä ja ehdotuksista 1891—1945, 1946 ja Luettelo Suomen Virallisesta tilastosta 31. XII. 1945, 1946.

ja jälleen uuden ehdotuksen v. 1937 (K. J. Ståhlberg ja H. Malmberg). Viimeksi mainittu ehdotus joutui jälleen komitean, johon kuuluivat Onni Petäys, Wainö Kannel ja B. Sjöström, tarkastettavaksi. Tämän komitean ehdotus painettiin luonnoksena sekä v. 1938 että v. 1939.

Lainopilliset käsikirjat ja kaavakokoelmat. Tämän kirjoituksen ensimmäisessä osassa mainittiin J. E. H. Berghin viime vuosisadalla ilmestyneet lainopilliset käsikirjat. Kuluvan vuosisadan alussa, vv. 1902—1904, ilmestyi Samuli Kosken suomentamana saman tekijän *Asianajaja, Ohjaus oikeudenkäynti- ja taloudellisissa asioissa* niminen teos, josta uusi painos ilmestyi v. 1908. W. Nordlundin toimittama *Suomen lainopillinen neuvonantaja ja toiminimikalenteri* ilmestyi v. 1902. J. B. Sarasteen, F. O. Liliuksen, Hugo Rautapään ja Allan Serlachiuksen (*Särkilahden*) toimittama laaja teos *Kansantajuinen lakiasiaain käsikirja ynnä kaavakokoelma* ilmestyi vihkoina vv. 1910—14. Tämä teos oli ensimmäinen alunperin suomen kielellä ilmestynyt, perinpohjainen ja luotettava kansantajuinen lakialan hakemistoteos. Kymmentä vuotta myöhemmin, v. 1924, ilmestyi Esko Hakkilan ja J. N. Lehtisen toimittamana uusi *Lakiasiaain käsikirja*, jonka toimituskuntaan kuului joukko silloisia huomattavimpia lakimiehiä, nim. Rafael Erich, O. Hj. Granfelt, Allan Serlachius, Iivar Ahava, Kyösti Haataja, B. A. Sundström (Salmiala) ja E. Kaila. Uusi painos ilmestyi Esko Hakkilan toimittamana v. 1929, jolloin toimituskunnasta oli poistunut Granfelt, mutta lisäksi olivat tulleet Oiva Huttunen ja Kalle Kauppi. Sitten ilmestyi tähän painokseen useita lisävihkoja. Koko teoksen viides painos ilmestyi v. 1939. Vuonna 1946 ilmestyi *Uusi lakiasiaain käsikirja Marjos Rapolan* toimittamana.

Vähäisiä asiakirjaoppaita on ilmestynyt sängen monia. Näistä mainittakoon Y. Kosken Kirjeiden ja asiapapereiden kirjoittamisopas vlta 1919, J. Kunilan Asiakirja-opas vlta 1922, Joh. Laitisen ja J. B. Airaksisen Asioimiskirjoituksen opas (4. p. 1924), Jalmari Kekkosen saman niminen kirjanen vlta 1927, Jaakko ja Ilkka Laurilan Kansalaisen asiakirjaopas (uud. p. 1938) sekä Esko Hakkilan Jokamiehen asiakirjaopas vlta 1929 (4. p. 1945). Lakimiestenkin paljon käyttämän laajan teoksen *Asiakirjakaavoja selityksineen* Hakkila julkaisi v. 1928 (3. p. 1946).

Lakikielen alalta on mainittava kaksi merkittävää teosta, nim. J. G. Sonckin laatima sekä J. K. Paasikiven ja K. J. Ståhlbergin tarkastama *Ruotsalais-suomalainen laki- ja virkakielen sanasto*, joka ilmestyi SKS:n toimitusten 103. osana v. 1903 ja Y. J. Hakulisen toimittama *Suomalais-ruotsalais-saksalainen lakikielen sanakirja*, joka ilmestyi SLY:n B-sarjan 1. numerona v. 1944. Viimeksi mainittu teos on välttämätön työase jokaisen kirjallista työtä tekevän lakimiehen käsissä.

Lakialaan liittyvää historiallista kirjallisuutta. Suomalaista oikeushistoriallista tutkimusta ei ole sanottavasti harjoitettu. Lakimiehet ovat melkein kokonaan syrjäyttäneet tämän tutkimusalan. Sen sijaan historian-tutkijat ovat jossakin määrin kiinnittäneet huomiota myöskin oikeushistoriallisten seikkojen selvittämiseen. Varsinaista historiallista kirjallisuutta ei tässä yhteydessä kuitenkaan ole mahdollisuutta luetteloida. Näin ollen oikeushistoriallisten esitysten esitleminen jää tässä vain muutamien mainintojen varaan.

Suomen ja suomalaisten oikeudellisia vaiheita käsittelevästä kirjallisuudesta mainittakoon K. O. Alhon teos *Läntinen tutkijakunta ja sen toiminta vuosina 1725—1727 vltä 1940* sekä Alhon ja A. R. Cederbergin julkaisemat *Läntisen ja itäisen tutkijakunnan asiakirjoja vv. 1725—1727 vltä 1939*; K. R. Brotherus, *Valtio ja kirkko, Katsaus Suomen uskontolainsäädännön kehitykseen*, 1923; Sama, *Katsaus Suomen valtiollisen järjestysmuodon historialliseen kehitykseen*, 1945; Yrjö Sakari Forsman, *Tutkimus maanomistus-seikoista Suomenmaassa keskiaikana*, 1881; Aimo Halila, *Suomen kaupunkien kunnallishallinto 1600-luvulla I*, 1942, II 1943; Jalmari Jaakkola ja John E. Roos, *Vuoden 1616 valitusluettelot*, 1936; Yrjö Jahnsson, *Tutkimuksia Suomen teollisuustyöväestön suojelulainsäädännön kehityksestä 1860-luvulta alkaen*, I vihko 1910; A. A. Koskenjaakko, *Sananlaskututkimuksia I. Laki, oikeus ja oikeudenkäynti suomalaisissa sananlaskuissa*, 1913; E. K. Osmonsalo, *Hämeen keskiaikainen tuomarilaitos, Hämeenmaa I*, 1928; E. G. Palmén, *1869 vuoden kirkkolain vanhemmista esitöistä (Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran vuosikirja 4)*, 1914; Sama, *Kodifioimisaikeista 1830- ja 1840-luvuilla (Hist. Aikakausk.)*, 1914; Sama, *Suomen metsälainsäädäntö vuoteen 1861 (Yhteiskuntatal. aikakausk.)*, 1914; Sama, *Vuoden 1852 yliopistosääntöjen synnystä (Hist. Aikakausk.)*, 1915; Sale-

nius, Oikeusistuimet ja lainkäytäntö Vanhassa Suomessa vv. 1721—1812 (Hist. Aikakausk.), 1915; Väinö Voionmaa, Suomen vanhin maakunta- ja pitäjälaitos, Suomalaisen Tiedeakatemian Esitelmät ja pöytäkirjat 1911, I, s. 44. ss.; Sama, Kirkollisen verotuksen kysymyksiä keskiajan Suomessa (Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran vuosikirja), 1920 ja Y. K. Yrjö-Koskinen, Suomalaisen heimojen yhteiskunta-järjestyksestä pakanuuden loppuaikoina, 1890.

Tässä yhteydessä sopinevat vielä mainittaviksi Historian Ystävien Liiton toimesta v. 1939 julkaistu kokoomateos »Yhteiskunnallisen järjestyntymisen historiaa» ja saman yhdistyksen v. 1945 julkaisema »Käräjäpukareita ja käräjäjuttuja».

A. W. Westerlundin laatima Turun hovioikeuden presidentit, jäsenet ja virkamiehet käsittävä matrikkeli julkaistiin hovioikeudenpresidentti Aleks Käpyin suomentamana v. 1923. Viipurin hovioikeuden vastaava matrikkeli, johon myöskin sisältyy esityksiä hovioikeuden historiasta, ilmestyi hovioikeudenpresidentti Väinö Kannelin toimittamana v. 1939. — Vaasan hovioikeuden matrikkeli on ilmestynyt vain ruotsinkielisenä.

Suomalaiset tiedemiehet ovat julkaisseet myöskin muutamia ulkomaiseen oikeushistoriaan liittyviä tutkimuksia. Näistä mainittakoon Aarre Lauhan Teologisessa aikakauskirjassa v. 1936 julkaisema tutkimus »Vanhan testamentin orjalainsäädäntö muiden muinaisitaumaisten lakien valossa» ja A. F. Puukon kirjanen »Uudet assyrialaiset ja heettiläiset lakilöydöt ja niiden merkitys Vanhalle testamentille» vlt 1923. Prof. Aapeli Saaristo on eräissä tutkimuksissaan kiinnittänyt huomiota Itämaiden muinaiseen oikeuteen. Samoin prof. Armas Salonen on teoksessaan »Kaksoisvirranmaa» (1945) esittänyt lyhyesti Hammurabin lakien sisällystä; prof. Salosella lienee tekeillä erikoinen teos näistä laeista. — Alan käännöskirjallisuudesta mainittakoon Plutarkhoon teos »Lykurgos, Spartan lainsäätäjä», joka Kalle Suurosen suomentamana ilmestyi v. 1942.

Suomenkielinen oikeusfilosoofinen kirjallisuus on lukumäärältään vieläkin vähäisempi. Tähän ryhmään voitaneen lukea, vaikka teos asiallisesti olisi sijoitettava yleisen lakialan kirjallisuuden ryhmään, Elieser Kailan väitöskirja *Oikeuslogiikka I, Muodollinen oikeuslauseoppi* vlt 1924. Samaten voitaneen tähän lukea Erik Ahlmanin tutkimus *Oikeudenmukai-*

suus ja sen suhde moraaliin, vlta 1943. Lisäksi mainittakoon tässä yhteydessä Ilmi Hallstenin vihkonen *Suomen naisen oikeusasemasta* ja R. A. Wreden tutkielma *Laki ja oikeus Runebergin runoudessa* vlta 1912 sekä M. W. Erichin vastaavan laatuinen tutkielma *Laki ja oikeus Kiven runoudessa*, joka julkaistiin Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirjassa v. 1936.

Alan suomennoksia on niitakin sangen harvoja. V. 1902 ilmestyi Rudolph von Iheringin tunnettu teos *Taistelu oikeudesta* suomennettuna: Robert Hermansonin vakava teos *Oikeus ja uskonnolliset totuudet* ilmestyi suomennettuna v. 1921 ja saman tekijän kirjanen *Kansan oikeustajunta ja kristillisyyys* K. R. Kareksen suomentamana v. 1922. »Suomalaisen Lakimiesten Yhdistyksen suomennoksia» sarjan toisena numerona ilmestyi v. 1923 F. Hagerupin teos *Oikeus ja kulttuuri XIX vuosisadalla* M. A. Hovilan suomentamana. Erittäin arvokas lisä tämän alan suomalaiseen käännöskirjallisuuteen on Hans Fehrin teos *Oikeus ja todellisuus*, joka Alli Haatajan suomentamana ilmestyi 1933.

Yleisluontoisia lakialan teoksia jää tässä suoritettun jaoittelun jälkeen lueteltaviksi vain muutamia. Allan Serlachiuksen (*Särkilahden*) aikoinaan tärkeä oppikirja *Lainopin alkeet* ilmestyi v. 1910. Antti Tulenheimon *Lakikitieteellisen tutkielman laatiminen* julkaistiin Lainopillisen ylioppilastiedekunnan julkaisujen ensimmäisenä numerona v. 1922. A. Pulkkinen julkaisi v. 1927 yleiskatsauksen itsenäisyysaikana tärkeimpään eri aloilla tapahtuneeseen lainsäädäntöön nimellä *Itsenäisyysajan tärkeimmät lainsäädäntötoimet*. R. A. Wreden sekä oppikirjaksi että kansalaiskäsikirjaksi tarkoitettu *Suomen oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen pääpiirteet* ilmestyi suomennettuna v. 1931. Uusi painos tästä tärkeästä kirjasta ilmestyi v. 1945 SLY:n B-sarjassa Aatos Alasen, Lauri Cederbergin, Kyösti Haatajan, A. R. Heikosen, Kaarlo Kairan, V. Merikosken, Arvo Sipilän ja Tauno Tirkkosen ajanmukaistamana. Mikko W. Erichin kansantajuinen teos *Laki ja oikeus* ilmestyi v. 1947. — Yleisen kirjallisuuden yhteydessä mainitsemme tässä myöskin SLY:n A-sarjassa v. 1937 julkaistun kokoomateoksen *Kirjoitelmia 1937*, joka sisältää seuraavat kolme tutkielmaa: Brynolf Honkasalo, *Nulla poena sine lege*; V. Merikoski, *Vaalilainsäädännön aikamääräykset* ja Paavo Alkio, *Tuomioistuinten velvollisuudesta lähettää ilmoituksia eräistä toimenpiteistään*.

Tässä yhteydessä sopinee mainita myöskin *Lakimieskalenteri*, joka Suomen Lakimiesliiton kustantamana ja Paavo Alkion laatimana on ilmestynyt vuosiksi 1947 ja 1948.

Lakialan yleiseen kirjallisuuteen sopinee lukea maan huomattavien lakimiesten kunniaksi julkaistut juhla- ja muistokirjat. Muutamat näistä ovat ilmestyneet Lakimies-lehden erikoisnumeroina, kuten K. J. Ståhlbergin juhlanumero v. 1925, P. E. Svinhufvudin juhlanumero v. 1931, »Matthias Caloniuksen 200-vuotismuisto» v. 1937 sekä Rafael Erichin ja Bertil Sjöströmin yhteinen juhlanumero v. 1939. Toiset taas ovat itsenäisiä teoksia, kuten kaksikielinen julkaisu »Professori Robert Hermansonille 70 vuotiaalle» vltta 1916 ja »Juhla-julkaisu Antti Tulenheimo 1879 4/12 1939» vltta 1940. Erittäin arvokas on Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen perustaja- ja kunniajäsenensä Presidentti K. J. Ståhlbergin täyttäessä 80 vuotta hänelle omistama »Juhla-julkaisu Kaarlo Juho Ståhlberg 1865 25/1 1945».

Ruotsin ja Suomen lakimiesten yhteisesti 1734 vuoden lain muistoksi v. 1934 toimittaman juhla-julkaisun IV osa ilmestyi suomen kielellä sanottuna vuonna V. 1943 ilmestyi kaksikielinen juhla-kirja »Korkein hallinto-oikeus 1918—1943» ja v. 1944 muistojulkaisu »Siviilitoimituskunta — Sisäasiainministeriö 1869—1944».

Lakimiesten yhteisten pyrintöjen alalta on mainittavina vuosina 1907, 1936, 1946 ja 1947 pidettyjen yleisten lakimieskokousten painetut pöytäkirjat. — Harvinaisuutena mainittakoon, että myöskin sen kokouksen, johon »Suomen perustuslailliset lakimiehet» kokoontuivat toukokuun 28 päivänä 1906 keskustelemaan Turun hovioikeudessa tapahtuneista laittomista jäsenten erottamisista ja uusien jäsenten määräämisestä, pöytäkirja painettiin, samoin kuin luettelo niistä maan lakimiehistä, jotka yhtyivät sanotussa kokouksessa tehtyihin, laillisiin oloihin palaamista vaativiin ponsiin.

Matriikkelit. Vuosien 1879, 1898 ja 1909 matriikkelit olivat yksinomaan ruotsin kielisiä. K. G. Holmbergin v. 1926 ja J. E. Wilskmanin v. 1939 julkaisemat matriikkelit olivat kaksikielisiä.

Oikeustapauskokoelmat. Vanhin suomenkielinen yleisluontoinen oikeustapauskokoelma on K. W. Walldénin v. 1913 julkaisema *Oikeustapausien hakemisto*. Vuonna 1933 ilmestyi Lauri Miettisen ja Viljo Sainion

toimittama *Oikeustapauksia*, jossa esitettiin OO:n ja KKO:n ratkaisuja vuosilta 1911—1930. Korkeimman oikeuden ratkaisut, joiden selostukset vv. 1894—1915 julkaistiin ruotsin kielellä JFT:n liitteenä, alkoivat vsta 1916 ilmestyä erillisenä kaksikielisenä vuosijulkaisuna. Näiden julkaisujen yleishakemistoksi ilmestyi v. 1943 *Gregori Aminoffin* toimittama *Korkeimman oikeuden ratkaisujen hakemisto 1910—1939*. — Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisut ovat tämän tuomioistuimen perustamisesta alkaen, vsta 1918, ilmestyneet samaten vuosittaisena julkaisuna. Näiden yleishakemistoksi ilmestyi v. 1936 *Arvid Krögeruksen* toimittama *Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisujen hakemisto vv. 1918—1932*. — Defensor legis-lehdessä vv. 1920—1924 ja vv. 1925—1929 julkaistuista oikeustapausten selostuksista on *Bruno A. Sundström (Salmiala)* julkaissut hakemistot vuosina 1925 ja 1930.

Erikoisaloilta on ilmestynyt seuraavat oikeustapauskokoelmat: *Gustaf Norrmén, Kokoelma Helsingin välityslautakunnan tuomioita*, 1922; *Esko Hakkila, Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksiä verovalitusasioissa*, 1931; *Eero Hagan, Työväen tapaturmat ja sotilassairaudet Korkeimman oikeuden ratkaisemina vv. 1920—1933*, 1934; *E. Gabrielsson ja N. Saarnio, Poliisimiehen oikeustapauskokoelma*, 1937; *P. Piispanen, Kirkkohallinnollisia ennakkopäätöksiä*, 1937 sekä *Lieto Hallio ja Sulo Saaristo, Työtapa-turmat korkeimman oikeuden ratkaisemina vv. 1936—1945*, 1946.

Säädöskokoelmien hakemistot. Asetuskokoelman virallinen *Asiarekisteri* on ilmestynyt kuutena osana vsta 1860 vuoteen 1944. Lisäksi on Defensor legis'in liitteenä vuosittain ilmestynyt vsta 1917 alkava *Suppea hakemisto asetuskokoelmaan*.

Näiden yleishakemistojen lisäksi on eräiltä erikoisaloilta ilmestynyt asetuskokoelmaan liittyviä hakemistoja ja luetteloja, joista mainittakoon seuraavat: Suomen maatalousoikeuden tarkkailuvaliokunnan v. 1932 julkaisema *Suomen maatalousoikeus*, joka sisältää luettelon maataloutta koskevista säädöksistä, *Artturi Lönnbohmin* v. 1933 julkaisema *Maanmittausalaa koskevien lakien ja asetusten luettelo ajanjaksolta 1848—1932 ynnä hakemisto*, mihin liittyy myöskin maanmittaushallituksen kiertokirjeitten luettelo, ja *Thure Wikmanin* toimittama *Luettelo Suomen sosiaalisesta lainsäädännöstä vsta 1937*.

Lakialan kirjallisuusluettelot. Tämän kirjoituksen ensimmäisessä osassa mainittiin *Leon. von Pfalerin* v. 1879 julkaisema lakialan kirjallisuuden luettelo, joka käsitti vuodet 1809—1878. Kuluva vuosisadan alkuvuosina Kansanvalistusseura julkaisi kansankirjastojen hoitajille tarkoitettua »Arvostelevala Luettelo Suomenkielisestä Kirjallisuudesta» nimistä vuosiluetteloa, jossa erityisenä osastona esiintyi oikeustiede ja yhteiskunnallinen kirjallisuus. Myöhemmin on Valtion kirjastotoimisto julkaissut vastaavia arvostelevala luetteloja. Vuonna 1913 ilmestyi *Y. O. Ruuthin* toimittama »Luettelo Suomessa ilmestyneestä Yhteiskuntapoliittisesta kirjallisuudesta», jossa on suureksi osaksi luetteloitu myöskin lakialan kirjallisuutta. Sekä Akateeminen Kirjakauppa että Suomalainen Kirjakauppa ovat julkaisseet erityisiä lainopillisen ja lakitieteellisen kirjallisuuden luetteloja. Viimeksi lakialan kirjallisuus on ollut luetteloituna Lakimieskalentereissa vuosina 1947 ja 1948. — Erikseen on mainittava *K.-H. Malinin* v. 1932 julkaisema luettelo »Turun Hovioikeuden kirjasto — Åbo Hovrätts bibliotek» sekä Vaasassa v. 1921 painettu laaja ja yksityiskohtainen luettelo hovioikeudenneuvos Oskar Rewellin kirjastosta.

4. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen osuus suomenkielisen lakialan kirjallisuuden kehittämisessä.

Edellä oleva yksitoikkoinen luettelo on ollut tarpeen sen seikan osoittamiseksi, kuinka suomenkielinen lakialan kirjallisuus kuluva vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla on kehittynyt ja levittäytynyt miltei kaikille oikeustieteen ja lainopin aloille. Kun vielä viime vuosisadalla alunperin suomeksi kirjoitettu lakialan teos oli suuri harvinaisuus ja kuluva vuosisadan alkukymmenilläkin useat arvokkaat teokset olivat suomenoksia vieraista kielistä, on itsenäisyysajan kirjallisuudesta tehtävissä se havainto, että suomalainen tutkimus tunkeutuu omintakeisesti lakitieteen eri aloille ja suomalaiset tekijät kirjoittavat miltei kaikki oppikirjat, joita lainopin opetuksessa yliopistossa tarvitaan. Vuosisadan alussa oli tilanne yliopistossa sellainen, että kaikkia tarpeellisia oppikirjoja ei saatu suomentaa (esim. eräät Chydeniuksen teokset). Nykyään jo suomalaista lakialan kirjallisuutta ruotsinnetaan (esim. Ståhlbergin teoksia),

ja melkoisen yleistä on, että ruotsalaiset kirjoittajat katsovat aiheelliseksi julkaista teoksensa molemmilla kielillä.²²¹

Tässä kirjoituksessa on jo aikaisemmin viitattu siihen, että suomenkielisen lakialan kirjallisuuden suuri nousu tapahtuu vasta itsenäisyyden saavuttamisen jälkeen. Kun, kuten edellä on mainittu, *Wreden* mukaan luetaan Suomen oikeustieteen kolmen ensimmäisen loistokauden liittyvän *Stiernhöökin*, *Caloniuksen* ja *Nordströmin* nimiin, ja seuraavina tällaisina kausina pidetään aikoja, joille ensin *Forsmanin*, *Hermansonin* ja *Wreden* ja sitten *Chydeniuksen*, *Serlachiusten* ja *Ståhlbergin* elämäntyöt ovat antaneet loiston, on seuraavaksi Suomen oikeustieteen suuruudenajaksi katsottava se kukoistus, johon tämä tiede 1920-luvulta alkaen nousee lukuisan suomalaisen tiedemiesjoukon työn yhteisenä tuloksena. Tämän seikan selvittämiseksi voidaan mainita, että kun Helsingin yliopistossa vv. 1829—1899 tarkastettiin kahdenkymmenenkuuden ruotsalaisen ja vain kolmen suomalaisen tekijän lakitieteelliset väitöskirjat, suhde vv. 1900—1919 tasoittuu siten, että kummankin kielisiä väittelijöitä on kaksitoista,²²² mutta vv. 1920—1948 suhde muuttuu sellaiseksi, että suomalaisia väittelijöitä oli kolmekymmentäyhdeksän ja ruotsalaisia kolmetoista. Jos muukin lakialan kirjallisuus otetaan huomioon, käy näiden suhdelukujen osoittama seikka vieläkin selvemmäksi.

Selviteltäessä Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen osuutta suomenkielisen lakialan kirjallisuuden kehityksessä lienee syytä ensiksi todeta, että, kutakuinkin poikkeuksetta jokainen, joka tässä yhdistyksessä kuluneiden viidenkymmenen vuoden aikana on ollut johtavilla paikoilla, on itse henkilökohtaisesti liittänyt nimensä suomalaisen lakialan kirjallisuuden historiaan. Tässä on mahdotonta luetella heitä kaikkia. Mainitsemme kuitenkin yhdistyksen puheenjohtajina toimineet K. J. Ståhlbergin, F. O. Liliuksen, Allan Särkilahden, Antti Tulenheimon, Iivar Ahavan, U. J. Castrénin, Anton Kotosen, B. A. Salmialan, Bertil Sjöströmin, Kaarlo Kairan ja V. Merikosken, varapuheenjohtajina toimineet Rafael Erichin,

²²¹ Esim. Beckman, Granfelt, Palme, Palmgren.

²²² Todellisuudessa suhde jo vv. 1900—1919 on 14—10 suomalaisten eduksi, koska Werner Ilmari Tawaststjerna ja Bertil Sjöströmiä on pidettävä suomalaisina, vaikka heidän väitöskirjansa ovat ruotsinkielisiä.

Lauri Cederbergin, Wäinö Kannelin ja Eino J. Ahlan sekä hallituksen jäsenistä W. Blåfieldin, Onni Talaan, I. Tawaststjernan, E. W. Waldénin, Heimo Helmisen, Kyösti Haatajan, Niilo A. Mannion, Oiva Huttusen, T. M. Kivimäen, Tapio Tarjanteen, Paavo Kekomäen ja Y. J. Hakulisen. Kaikki nämä nimet ovat esiintyneet tässä kirjoituksessa aikaisemmin suomalaista lakialan kirjallisuutta lueteltaessa.

Kun sitten on selvitettävä itse yhdistyksen osuus puheena olevan kirjallisuuden lajin kehittämisessä, on aluksi viitattava yhdistyksen sääntöihin. Jo ensimmäisten, vuonna 1906 vahvistettujen sääntöjen 1 §:n mukaan yhdistyksen tarkoituksena oli toimia lainopillisen harrastuksen ja laintuntemuksen edistämiseksi mm. julkaisujen kautta. Näiden sääntöjen pohjalla tapahtunut yhdistyksen toiminta ei johtanut varsinaisten julkaisusarjojen perustamiseen, mutta mainittu sääntöjen kohta ei kuitenkaan jäänyt kuolleeksi kirjaimeksi. Yhdistyksen toimesta julkaistiin nim. kaksi suomennosta: edellä mainitut Julian Serlachiuksen Suomen yleisen obligatsioonioikeuden oppikirja v. 1909 ja J. N. Langin Vesioikeuden luennot v. 1910.

Vuonna 1919 hyväksytyissä uusissa säännöissä yhdistyksen kirjalliset pyrinnot oli täsmennetty lausumalla, että yhdistys tahtoi toteuttaa tarkoituseriään mm. toimittamalla ja kustantamalla suomenkielistä lainopillista kirjallisuutta.²²³ Jo seuraavan vuoden, 1920, vuosikokouksessa tehtiin päätös kahden julkaisusarjan aloittamisesta. Toinen sarja oli tämän päätöksen mukaan oleva nimeltään »Suomalaisen Lakimiesten Yhdistyksen julkaisuja», ja siihen otettaisiin alkuperäisiä suomalaisia väitöskirjoja, monografioita ja laajempia kirjoitelmia. Toisen sarjan nimeksi määrättiin »Suomalaisen Lakimiesten Yhdistyksen suomennoksia».²²⁴

Ensiksi mainitun sarjan julkaisemisen aloittaminen raukesi silloin kuitenkin taloudellisten esteiden vuoksi. Sensijaan suomennos-sarja saatiin alulle jo samana vuonna, ja sen ensimmäisenä numerona julkaistiin, kuten jo on mainittu, Robert Hermansonin Suomen finanssihallinto-oikeuden luennot M. A. Hovilan suomentamina. Sarjan toisena numerona ilmestyi v. 1923 Fr. Hagerupin teos »Oikeus ja kulttuuri XIX vuosisadalla», sekin

²²³ Ks. Lauri Ailio, Katsaus Suomalaisen lakimiesten yhdistyksen syntyyn ja vaiheisiin kuluneena 30-vuotiskautena, LM 1928, s. 210 ss.

²²⁴ LM 1921, s. 44.

Hovilan suomentamana. Tämän jälkeen sarjaa ei ole jatkettu. Kummankaan siinä julkaistun teoksen menekki ei ilmeisesti vastannut toiveita; painoksia ei ole vielä kukaan myytty loppuun. Hermansonin luennot, joiden suomentaminen oli tapahtunut pääasiallisesti siitä syystä, että ne kuuluivat tiedekunnan tutkintovaatimuksiin, menettivät pian, suureksi osaksi vanhentuneina, tämän merkityksensä. Hagerupin teos taas, jolla sinänsä on pysyvä arvo, on luultavasti liian kaukana käytännöllisestä juridiiikasta olevana jäänyt lakimiesten huomiota vaille. Käytännön toiminna toimiva lakimieskuntamme ei liene yleensä osoittanut varsin suurta harrastusta sellaiseen lakialan kirjallisuuteen, joka ei suorastaan ole käytännön tukena. Tässä tulee pakostakin mieleen eräs Nehrmanin maininta hänen v. 1729 ilmestyneen siviilioikeutta käsittelevän teoksensa alkulauseessa. Nehrman kirjoittaa, että hän oli aikonut lisätä kirjansa nimeen sanan »Theoretica», mutta jättänyt sen kuitenkin tekemättä mm. siitä syystä, että hän arveli usean, joka muuten lukisi teoksen, jättävän sen tällöin lukematta, kun olettaisi kirjan sisältävän vain teoreettisia asioita, joilla ei olisi mitään tekemistä käytännön kanssa.

Julkaisusarjan aloittamiskysymys joutui uudelleen pohdittavaksi vuosikokouksessa v. 1933 yhdistyksen puheenjohtajan, prof. Kaarlo Kairan aloitteesta. Tällöin päätettiin julkaisusarja panna alulle. Taloudellisesti yrityksen toteuttaminen kävi mahdolliseksi osittain opetusministeriön myöntämien määrärahojen, osittain yksityisten, joista erityisesti on mainittava Kansallis-Osake-Pankki, suorittamien avustusten turvin. Vuoden 1934 aikana pyydettiin yhdistykseltä jo neljän teoksen julkaisemista sarjassa,²²⁵ ja saman vuoden syksyllä julkaistiinkin sarjan ensimmäisenä numerona Tapio Tarjanteen teos »Virkasuhteen lakkaaminen Suomen valtionhallinnossa» ja 2. numerona Hugo Ranisen väitöskirja »Fob-lauseke hankinta- ja kauppasopimuksissa». Tähän mennessä sarjassa, joka v. 1943 sai nimekseen »Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja», on ilmestynyt kaikkiaan 32 tieteellistä teosta, joista 18 väitöskirjaa.

Tämä julkaisusarja oli alunperin tarkoitettu sellaisten tieteellisten teosten julkaisemista varten, joita kustannusliikkeet niiden vähäiseksi arvatavan menekin vuoksi eivät voisi ottaa kustannettavikseen. Sarjassa

²²⁵ Ks. *Lauri Borenius*, Katsaus Suomalaisen lakimiesten yhdistyksen vaiheisiin viimeisenä 10-vuotiskautena, LM 1938, s. 311 s. sekä LM 1933, s. 313 ja 1934, s. 168.

julkaistuista teoksista ei ole voitu maksaa tekijäpalkkiota. Kun näitä seikkoja selviteltiin yhdistyksen vuosikokouksessa v. 1933, suunniteltiin jo silloin tieteellisen sarjan rinnalle toista julkaisusarjaa, johon otettaisiin sellaisia lainopillisia tutkimuksia, oppikirjoja, tietokirjoja ym. teoksia, joille tekijä voi saada kustantajan tai jotka tekijä itse kustantaa. Tällaisen uuden julkaisusarjan aloittamisesta tehtiin päätös maaliskuussa v. 1943 pidetyssä yhdistyksen vuosikokouksessa.²²⁶ Uuden sarjan, joka sai nimekseen »Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja», kahdeksi ensimmäiseksi numeroksi hyväksyttiin Y. J. Hakulisen »Lakikielen sanakirja» ja Tauno Tirkkosen tutkimus »Välimiesmenettely». Viimeksi mainittu ilmestyiikin jo samana vuonna, Lakikielen sanakirja v. 1944.

B-sarjassa oli tarkoitus julkaista ylemmässä oikeustutkinnoissa kysymykseen tulevien eri oikeusalojen lyhyet oppikirjat, joita lainopillisen tiedekunnan opettajat olivat prof. T. M. Kivimäen aloitteesta ryhtyneet laatimaan helpottaakseen silloin maanpuolustustehtävissä toimineiden lainopin ylioppilaiden opiskelua. Tätä sarjaa koskevan tilaustarjouksen yhdistys lähetti jäsenilleen huhtikuussa v. 1944. Tarjoukseen sisältyi neljätoista suunniteltua oppikirjaa. Oppikirjojen julkaisemisen taloudelliseksi tukemiseksi perustettiin »Lainopin oppikirjarahasto», jonka pohjaksi prof. Kivimäki itse lahjoitti ja keräsi huomattavan määrän varoja. Näistä oppikirjoista ensimmäisenä ilmestyi v. 1944 prof. V. Merikosken »Suomen julkisoikeuden oppikirjan» 1. nide. Alkuperäisen oppikirja-sarja-suunnitelman mukaisesti julkaistiin myöskin prof. Kivimäen teos »Siviilioikeuden yleiset opit pääpiirteittäin» v. 1944. Sodan päätyttyä sarjan alkuperäsen suunnitelman mukainen julkaiseminen on käynyt osittain tarpeettomaksi, mutta B-sarjassa on edelleen julkaistu useita teoksia, jotka liittyvät mainittuun suunnitelmaan. Kaikenkaikkiaan tässä sarjassa on tähän mennessä julkaistu 26 teosta.

Kun haluamme arvioida näiden SLY:n sarjojen merkitystä suomenkielisen lakialan kirjallisuuden kehityksessä ja leviämisessä, on ensiksi A-sarjan osalta huomautettava, että sen olemassaolo on tehnyt mahdolliseksi usean väitöskirjan ja muun tieteellisen teoksen kirjoittamisen ja pääsyn julkisuuteen. Sarjan alkamisen jälkeen siinä on ilmestynyt suomenkielisiä väitöskirjoja kahdeksantoista ja sen ulkopuolella vain kolme.

²²⁶ Ks. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen uusi julkaisusarja, LM 1943, s. 192.

Sarjaan kuuluvat teokset voitiin vuoteen 1947 asti jakaa SLY:n jäsenille ilmaiseksi, ja sen jälkeenkin ovat jäsenet saaneet siihen kuuluvat teokset suurella alennuksella. Muutamät sarjaan kuuluvat teokset on myyty loppuun.

Mitä tulee B-sarjaan, niin kirjallisuusluetteloja tarkasteltaessa voidaan todeta, että lähes kaksi kolmasosaa vuoden 1944 jälkeen ilmestyneestä sellaisesta suomenkielisestä lakialan kirjallisuudesta, joka täyttää sarjaan otettavilta teoksilta vaadittavat ehdot, on ilmestynyt tässä sarjassa. Sarjaan kuuluvien teosten menekki on yleensä ollut hyvä; useista on otettu toinen, joistakin jo kolmas painos.

Tässä yhteydessä on vielä syytä huomauttaa siitä, että SLY on voinut tukea suomenkielisen lakialan kirjallisuuden julkaisemista myöskin jakamalla palkintoja yhdistyksen hallussa olevista rahastoista.

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen piiristä lähteneistä aloitteista suomenkielisen lakialan kirjallisuuden alalla on mainittava ensiksi Matthias Caloniuksen siviilioikeutta käsittelevien luentojen suomentaminen. Tämä yritys sai alkunsa siitä, että varatuomari A. Amberla lahjoitti vuoden 1938 alussa yhdistykselle 10.000 markkaa Caloniuksen teosten suomentamista varten. Suomennettavaksi valittiin siviilioikeuden luennot, ja suomennostyö uskottiin prof. Edwin Linkomiehen suoritettavaksi. Tarkastustyön suorittivat oikeusneuvokset Kustavi Kaila ja Y. J. Hakulinen. Monien esteiden takia teoksen valmistuminen siirtyi vuoteen 1946, jolloin se julkaistiin B-sarjan 21. numerona.

Suomalaisen oikeussanaston aikaansaaminen on jo varhain kuulunut yhdistyksen pyrintöihin. Kirjoittaessaan asiasta Lakimiehessä v. 1926²²⁷ Allan Särkilahti piti asiaa sangen kiireellisenä. Vuonna 1937 kauppaneuvos Raf. Haarla lahjoitti tällaisen sanaston aikaansaamiseksi 36.000 markkaa. Silloin voitiin teoksen toimittamisesta tehdä sopimus oikeusneuvos Hakulisen kanssa, ja sanasto, »Lakikielen sanakirja», ilmestyi v. 1944.²²⁸

Tässä yhteydessä lienee syytä mainita, että SLY oli vuonna 1915 yhdenmukaisuuden aikaansaamiseksi oikeuslähteiden, lähdeosteiden ja oikeus-

²²⁷ Työ, joka ei siedä viivytystä, s. 53 ss.

²²⁸ Ks. Y. J. Hakulinen, Suomalaisen lakikielen kehittämisestä, LM 1945, s. 162 ss. ja Aarne Saarialho, Huomattava merkkitapa suomalaisen laki- ja virkakielemme kehityksessä, LM 1945, s. 269 ss.

tapausten merkitsemisessä hyväksynyt yleiset merkitsemisohjeet, jotka julkaistiin Lakimiehellä samana vuonna. Uudet täydennetyt ja korjatut ohjeet julkaistiin samassa aikakauskirjassa v. 1920.

Erittäin tärkeä aloite on yhdistyksen 40-vuotisjuhlakokouksessa v. 1938 prof. Merikosken alustuksen pohjalla tehty päätös toimenpiteisiin ryhtymisestä Suomen lainopillisen kirjallisuusluettelon aikaansaamiseksi. Tämä työ, jota varten yhdistys on saanut eräitä huomattavia lahjoituksia, mm. Werner Söderström Osakeyhtiöltä, on parhaillaan tekeillä.²²⁹

Monet muut tehtävät suomalaisen lakialan kirjallisuuden julkaisemisen alalla odottavat vielä aloitteentekijäänsä ja toteuttajaansa. Yhtenä sellaisena mainittakoon tässä jonkin prof. Johan Jakob Nordströmin, jonka nimeen Wrede, kuten aikaisemmin on mainittu, liittää oikeustieteemme kolmannen loistokauden, teoksen suomentaminen ja hänen nimensä liittäminen siten suomenkielisen lakialan kirjallisuuden historiaan.²³⁰

Lopuksi olemme säästäneet Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen aikakauskirjan, Lakimiehen, mainitsemisen. Tämä lehti sai alkunsa jo ennen kuin v. 1898 perustettu »Suomenmielisten juristien klubi» v. 1906 muuttui »Suomalaiseksi Lakimiesten Yhdistykseksi», nim. v. 1903, jolloin Allan Särkilahti (Serlachius) alkoi sitä julkaista, silloisten paino-olojen vuoksi omissa nimissään.

Lakimies on kuluneiden 45 vuoden aikana sisältänyt valtavan määrän eri oikeusaloja käsitteleviä kirjoituksia.²³¹ Aikakauskirja on aina pysynyt korkeatasoisena ja erityisesti viime vuosien aikana kehittynyt laajimmaksi kotimaiseksi lakimiesten julkaisuksi.

Lehden ensimmäinen päätoimittaja Allan Särkilahti sai, kuten uranuurtajat ainakin, taistella taloudellisia vaikeuksia vastaan — tilaajamäärä pysytteli alkuaikoina sangen pienenä — ja todeta myöskin sen, että kirjoituksia lehteen ei ollut suinkaan helppoa saada.²³² Särkilahden suureksi

²²⁹ Ks. LM 1938, s. 505 ss. ja 1947, s. 384.

²³⁰ J. J. Nordströmistä ks. esim. I. Havu, Lauantaiseura ja sen miehet, 1945, s. 51 s. ym.; Bertil Sjöström, Piirteitä Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan vaiheista, LM 1940, s. 214 ss. — Nordströmin teoksista ks. Alkio, Lakitieteelliset väitöskirjat, s. 255 aliv. 29 ja s. 256. — Hänen julkisoikeutta käsittelevien luentojensa konseptit ovat Yliopiston kirjastossa; ks. Chydenius, Lainoppi, Tieteellinen kirjallisuus, Suomi, maa, kansa, valtakunta III, 1925, s. 148 ja Wrede, Lakitiede, s. 239.

²³¹ Ks. selvittelyä tästä El. Kaila, Lakimieslehti 25-vuotias, LM 1927, s. 249 ss.

²³² Ks. F. O. Lilius, »Lakimies» kymmenvuotiaana, LM 1912, s. 328.

ansioksi on luettava, että hän vastuksista välittämättä piti lehden hengissä siksi, että sen tukijakunnaksi ehti muodostua monilukuinen suomalainen lakimiesten joukko.

Myöhemmin ovat Lakimiehen päätoimittajina toimineet F. O. Lilius, Kustavi Kaila ja nykyään Aarne Rekola, sekä toimitussihteereinä Philip Suuronen, Lilius, Kustavi Kaila, Elieser Kaila ja nykyään Ilmari Melander.

Lakimiehen sisällyksestä hovioikeudenpresidentti Wäinö Kannel on toimittanut kaksi hakemistoa, jotka ovat ilmestyneet vuosina 1928 ja 1946.